

”På köpet får vi tillit”

En studie av två insatser för brottsförebyggande socialt
arbete i Norrköpings kommun

Magnus Dahlstedt

Kevin Tankred

Slutrapport för Brottsförebyggande rådet, oktober 2025

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Förord.....	6
Introduktion	7
September 2024	7
I våldsspiralen.....	7
Syfte och frågeställningar.....	9
Studiens genomförande	10
Intervjuer	11
Deltagande observationer.....	11
En kollaborativ ansats.....	12
Bearbetning	13
Etik och studiens giltighet	13
Ungdomsbrottlighet på agendan.....	14
Brottspreventionens former.....	16
Fallgropar och framgångsfaktorer	17
Disposition	19
Så funkar det: Om insatserna	21
Hemmaplan: Från plan till praktik	21
Förebyggarteamet: Från uppsökande till förebyggande	24
Ett lyckat resultat?	26
Orons nav	29
Orons (ir)rationalitet	29
Identifierandets praktiker.....	30
Klumpen i magen	31
I orons spår	31
Signalsystemet	32
Accelerationen.....	34
Närvarande socialtjänst.....	36
Platsbundenhet	37
Seendets praktiker.....	39
Ringar på vattnet.....	40
Gapet mellan föräldrar och barn	41
Bedömandets praktiker	43

Utmaningar.....	43
Dämpandets praktiker.....	45
På lunchrasten.....	45
Testa, tillgängliggöra, fånga upp.....	46
Förmedlandets praktiker.....	48
Spontant möte med kuratorerna.....	48
Saker vi ser... ..	48
Orosmöten.....	52
Mellan stolarna?	53
Samtalandets praktiker.....	55
Spelkväll på fritidsgården.....	55
Bygga förtroende.....	56
Förstorandets praktiker.....	58
Gängsnack i åttonde klass.....	59
Värdegrundande pedagogik.....	59
Rundabordssamtalet.....	60
Vägledandets praktiker.....	61
Omsorgens kontroll.....	62
Omtumlande och ögonöppnande.....	63
Stödandets villkor.....	66
Stödets former.....	66
Formella och informella möten.....	66
Formella möten som tillfällen för stöd.....	67
Mellan frivillighet och tvång.....	69
Samverkssamtal som lärande praktik.....	70
Informella möten som vardagliga tillfällen för stöd.....	73
I tubernas spår.....	73
Det informella stödets kraft.....	74
Stöd professionella emellan.....	78
Relationers dynamik.....	83
Relationer som mål och medel.....	83
Tillit på köpet.....	84
Relationsskapandets svåra konst.....	85
”Vi är inte de här myndighetspersonerna”.....	86
Ett efterhängset stigma.....	87

”Bara släcka bränder”	88
Kontinuitet i relationer.....	89
Avslutning.....	92
Slutsatser	92
Möjligheter och utmaningar	94
Diskussion	97
Alla är droppar i livets älv.....	100
Referenser	101
Bilaga 1	108
Bilaga 2	109
Bilaga 3	110

Sammanfattning

I studien undersöks två brottsförebyggande insatser i Norrköpings kommun: Förebyggarteamet och Hemmaplan. Fokus riktas mot insatsernas förutsättningar, möjligheter och utmaningar i arbetet med ungdomar i riskzonen för kriminalitet. Studien genomfördes under 2024-25, en period av eskalerande våld i kommunen, som uppmärksammade behovet av effektiva förebyggande insatser.

Studien bygger på en etnografisk forskningsdesign som genomförts med hjälp av intervjuer och deltagande observationer. Totalt genomfördes 33 intervjuer med professionella, ungdomar och föräldrar, liksom ett trettiotal observationstillfällen, kompletterade med lärandeseminarier i samverkan med insatsens aktörer.

Resultatet visar hur det förebyggande arbetet vilar på ett samspel mellan formella strukturer och vardagliga relationer. Förebyggarteamet arbetar uppsökande och relationsskapande i ungdomars miljöer, medan Hemmaplan erbjuder strukturerat stöd inom ramen för biståndsbedömda insatser. Tillit och kontinuitet framstår i båda insatserna som avgörande faktorer för att skapa förändring, medan utmaningarna består av organisatoriska faktorer som hög arbetsbelastning och samverkanssvårigheter vad gäller uppdrag och ansvar.

Studien aktualiserar behovet av att se brottsförebyggande arbete som något mer än kontroll – som inte minst handlar om att bygga motståndskraft genom relationer, delaktighet och närvaro. I synnerhet framhålls betydelsen av långsiktighet, samordning och lokal förankring, där socialt arbete behöver ses som en mobiliserande kraft för att motverka ojämlikhet och skapa trygghet.

Förord

Rapporten är resultatet av ett samarbete mellan Norrköpings kommun och Avdelningen för socialt arbete, Institutionen för kultur och samhälle vid Linköpings universitet, Campus Norrköping.

Studien har genomförts på uppdrag av Brottsförebyggande rådet (Diarienummer 5.1-0327/22), som även tillsammans med Linköpings universitet har finansierat uppföljningen. Syftet med uppdraget har varit att följa och analysera två insatser i Norrköpings kommun som på olika sätt syftar till att förebygga brott: Förebyggarteamet och den biståndsbedömda öppenvårdsinsatsen Hemmaplan.

Efter viss fördröjning påbörjades studien under januari 2024. Arbetet har bedrivits i nära samverkan med kommunens socialkontor och har omfattat både löpande återkopplingar och gemensamma lärandeseminarier. Ambitionen med studiens upplägg har varit att bidra till lärande och utveckling i verksamheterna genom kontinuerlig dialog och reflektion.

Vi vill rikta ett varmt tack till alla medverkande i kommunen – chefer, medarbetare, ungdomar och föräldrar – som generöst har delat med sig av sina erfarenheter och insikter. Utan er hade rapporten aldrig blivit skriven.

Ett särskilt tack också till Karin Osvaldsson Cromdal, som varit med i flera stadier av studiens genomförande, samt Simon Härnbro, som var med att etablera värdefulla kontakter i studiens inledande skede.

Rapporten tillägnas alla ungdomar i Norrköping, även de som inte längre är med oss.

Magnus Dahlstedt och Kevin Tankred,
Norrköping, 31 oktober 2025

Introduktion

En droppe droppad i livets älv, har ingen kraft att flyta själv. Det ställs ett krav på varenda droppe: Hjälp till att hålla de andra oppe!

Tage Danielsson, *Postilla*, 1965

September 2024

Vi kliver in i baksätet på bilen som ska ta oss med på en ordinär tur, en höstkväll genom centrala Norrköping. I framsätet sitter två av socialkontorets anställda inom det så kallade Förebyggarteamet. Bilen tar oss mot Hagebygatan söderut. Samtalet tar oss in på teamets uppdrag, arbete och villkoren att fänga upp skärvorna i spåren av det alltmer synliga våldet i stadsmiljön.

- Behoven har ändrats, förklarar chauffören, våldet går ner i åldrarna. Sen har vi de som är något äldre, som sitter hemma. Vi behöver vara rörliga, täcka olika områden, åldrar, behov. Men, såklart, allt handlar om resurser.

Bilen rullar in i vad som i början av sommaren var landets första visitationszon, ett av de nyligen framtagna medlen som gjort det möjligt för polisen att omvandla ett område där det anses föreligga risk för brottslig verksamhet till en tillfällig säkerhetszon. Inom detta område ges polisen rätt att genomföra kroppsvisitationer och husrannsakan (se Sausdal & Hannerz 2025).

Införandet av zonen hade föregåtts av en längre tids upptrappat våld och flertalet hämndaktioner genomförda i bland annat Hageby, som kulminerade i ett uppmärksammat dubbelmord i en lägenhet ett par stenkast från områdets centrum. Zonen hade dock inte fått kriminaliteten att upphöra, utan snarare förflyttat den utanför gränsen, till platser där polisens närvaro var mindre påtaglig, som de fått höra av områdespoliser. De som rörde sig i de kriminella kretsarna var inte oförmögna att anpassa sig, de visste var gränsen gick och hur det är möjligt att undvika den.

Genom fönstret på passagerarsidan passerar rader av höghus. Ett ettrigt blått sken får fasaden att lysa upp. Avspärningar, polis, brandbilar. Vad är det som har hänt?

I våldsspiralen

Föregående scen utspelade sig hösten 2024, som del av den forskning som ligger till grund för föreliggande rapport. Studien genomfördes under en omtumlande tid.

Ett drygt halvår tidigare hade en brutal dödsskjutning ägt rum utanför Coop i stadsdelen Marielund, nära de centrala delarna av Norrköping.

Scenen illustrerar en på flera sätt våldsam händelseutveckling som ägt rum i staden, men som även blivit en alltmer påtaglig realitet också i andra delar av landet. Förövaren visade sig senare inte ha någon personlig relation till offret, utan dådet kunde kopplas tillpågående uppgörelser inom den organiserade brottsligheten i staden, med förgreningar till andra delar av landet. Mordet väckte snart stor massmedial uppmärksamhet, inte bara för dess brutalitet, utan även för att det visade sig att förövaren var ung kvinna. Var hon rentav den första av sitt slag?

Bara någon vecka innan scenen som utspelat sig i bilen på väg genom Norrköpings gator hade ännu en dödsskjutning ägt rum, den här gången på Nygatan, i centrala delarna av staden. Efter mordet uttalade sig ett vittne i Sveriges television, och gav där uttryck för en oro som spreds inte bara bland grannar, utan även bland invånare i andra delar av kommunen, liksom i andra delar av landet: ”Jag känner mig otrygg i Norrköping, jag tycker att det har blivit en riktig gangsterstad” (SVT 2024).

Ordvalet är drastiskt, drar tankarna till skandaltabloidernas svarta rubriker. Samtidigt illustrerar det en reell utveckling som är svår att undgå. Våldet har spridits, rört sig allt längre neråt i åldrarna och blivit närmast en normaliserad del av livet inte bara i områden som sedan tidigare varit utpekade som i riskzon. Våldet har blivit närvarande också i områden som tidigare setts som belägna på behörigt avstånd från otrygghet.

Händelseutvecklingen har föranlett omfattande debatt om trygghet och kriminalitetens problem, såväl nationellt som lokalt. I Norrköping har de senaste årens skeende legat till grund för livlig politisk debatt liksom beslut om nya satsningar på olika former av brottsförebyggande arbete, varav scenen som utspelade sig i bilen på väg mot Hageby är en del av.

Dessa satsningar, liksom andra former av förebyggande arbete, befinner sig i ett spänningsfält: de riktar sig ofta mot *effekter* av händelser som redan inträffat, samtidigt som målet är att *förhindra* att sådana händelser alls sker. En ständigt närvarande utmaning är att det aldrig går att veta exakt vad som kommer att hända, eller vilka händelser som ett framgångsrikt arbete faktiskt har förhindrat. För att möta brottslighetens föränderlighet behöver ett förebyggande arbete präglas av flexibilitet och gemensamma ansträngningar grundade i en samsyn, det vill säga genom samverkan mellan en rad olika aktörer, såväl offentliga som frivilliga och privata. Insatserna behöver dessutom riktas mot flera nivåer i samhället, och nå både orsaker till och effekter av kriminalitet.

Svårigheten att bedriva förebyggande arbete och samtidigt aldrig veta när det värsta kan komma att ske, fångades av en fritidspedagog, som beskrev arbetet med ungdomar i spåren av dödsskjutningarna som skett i ett förortsområde i en annan del av landet (se Dahlstedt kommande). En viktig del i det förebyggande arbetet är att skapa tillit, klargjorde fritidspedagogen, som tar lång tid att bygga, kräver långsiktigt relationsarbete, men kan raderas över en natt, förbytas till misstro.

Det är inte en fråga om *om* en ungdom kommer in på fritidsgården, behöver prata om en kompis eller någons kompis kompis som blivit skjuten, sade fritidspedagogen, utan *när*. Det behövs beredskap för att svara mot detta behov, fortsatte pedagogen, vilket kräver att arbetet flyttas ut i miljöerna där ungdomar visas. För att kunna möta ungdomar i krisens stund behöver det redan ha etablerats en relation. Det i sin tur kräver långsiktigt arbete.

Frågan är då hur förebyggande insatser kan ta form som svar på utmaningar som inte går att förutse, och vilka förutsättningar som finns för att de ska kunna bidra till förändringar i önskvärd riktning. Med denna studie vill vi bidra till att skapa fördjupad kunskap om hur förebyggande socialt arbete kan bedrivas i en kontext kantad av

accelererande våld, undersöka två specifika insatser i Norrköpings kommun, närmare bestämt Förebyggarteamet respektive Hemmaplan.

Förebyggarteamet ägnar sig, kortfattat, åt att söka upp ungdomar som befinner sig i riskzonen för att utveckla ett normbrytande beteende, med syfte att på så vis kunna förebygga utvecklande av sådant beteende. Teamet ska arbeta uppsökande och trygghetsskapande över hela kommunen utan föregående biståndsprövning samt ge information om socialkontorets uppdrag och arbete.

Hemmaplan är en biståndsbedömd öppenvårdsinsats riktad mot ungdomar i åldern 12 och 17 år, med överhängande risk för att placeras. Målsättningen är att förhindra ungdomarna från att närma sig brottsliga miljöer och bryta en brottskarriär genom att stärka skydds- och samtidigt minska riskfaktorer kring målgruppen.

Innehållet i respektive insats och hur insatserna kan omsättas i relation till aktuella målgrupper kommer att närmare presenteras i nästföljande kapitel.

Insatserna vi följt för arbetet med denna rapport utspelar sig i en tid präglad av fortsatt växande sociala och ekonomiska klyftor (Finanspolitiska rådet 2024), som skapar ojämlika levnadsvillkor och förutsättningar inför framtiden, mellan boende på olika platser (Listerborn 2018; Swärd 2022; Boverket 2023). Dessa klyftor formar det sociala landskapet också i Norrköping, med områden präglade av ojämlikhet, med vitt skilda uppväxtvillkor beroende på var någonstans en familj är bosatt, på vilken sida om spårvagnsspåret (se t.ex. Lalander 2009; SCB 2024).

Dessa ojämlika uppväxtvillkor bildar en samhällelig grogrund för framväxten av olika sorters värderings- och beteendemönster som på sikt utgör ett hot mot en fungerande demokratisk gemenskap (Urban 2018; Stigendal 2016). Ojämlikheternas landskap är ingen automatisk orsak till vare sig våld, kriminalitet eller misstro, men utifrån tidigare forskning kan vi konstatera att olika former av social utsatthet kan få både våld och kriminalitet att framstå som del av ett reellt eller rentav rimligt val inför framtiden (Estrada m.fl. 2022; Sernhede m.fl. 2024; Grander 2025). ”Brottslighet och andra former av avvikande beteende är visserligen, i sin juridiska och moraliska definition, motsatt det konventionella, det normala, noterar sociologerna Sausdal och Hannerz (2025: 191). ”Det bryter mot juridikens och vardagens vedertagna koder. Men om vi öppnar ögonen och verkligen tittar, ser vi något annat; något mycket oroande men samtidigt bekant. Gängen är mer lika oss än vi ofta är bekväma med att erkänna”.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att skapa fördjupad kunskap om de båda insatserna Förebyggarteamet respektive Hemmaplan, deras förutsättningar, möjligheter och utmaningar när det gäller att bedriva förebyggande socialt arbete med ungdomar som befinner sig i riskzonen för att begå brott.

Studiens frågeställningar är uppdelade på en deskriptiv, en fördjupande och en förändrande nivå, och lyder som följer:

En *deskriptiv nivå*, med fokus på att kartlägga respektive insats och deras omgivning.

- Hur är insatserna utformade och hur genomförs de?
- Hur ser den lokala kontexten för insatserna och deras respektive målgrupper ut?

En *fördjupande nivå*, med fokus på hur olika involverade aktörer samt målgrupperna ser på och upplever genomförandet av respektive insats.

- Hur förhåller sig insatserna till de mål som formulerats liksom målgruppens livssituation?

En *förändrande nivå*, med fokus på att undersöka insatsernas brottsförebyggande potential.

- Vilka möjligheter respektive utmaningar kan identifieras vad gäller insatsernas genomförande?
- Hur förhåller sig de båda insatserna till varandra?
- Hur kan brottsprevention på olika nivåer samspela med varandra?

Frågeställningarna behandlas i olika delar av rapporten, enligt följande: frågeställningarna på en deskriptiv respektive en fördjupande nivå vägleder presentationen av resultat som görs i kapitel 2 till 4, medan frågeställningen på en förändrande nivå i huvudsak behandlas i rapportens avslutande kapitel.

Studiens genomförande

Studien har en kvalitativ forskningsdesign med grund i en etnografisk, förståelseinriktad tradition (Hammersley & Atkinson 1995; Willis 2000). I enlighet med denna tradition riktas fokus mot hur människors handlande kan förstås i en specifik kontext, med avstamp i hur människor tänker kring och skapar mening om sig själva och sina liv.

En etnografisk ansats är särskilt värdefull vid studier av förebyggande socialt arbete eftersom den fokuserar på hur människor skapar mening i sina vardagliga sammanhang. Genom att vi som forskare deltar i och observerar det sociala arbetets praktik kan vi skapa en fördjupad förståelse för hur såväl professionella som ungdomar och föräldrar tolkar, förhandlar och omsätter stöd, delaktighet och ansvar i konkreta situationer. Den etnografiska metoden lämpar sig väl för att fånga den komplexitet och kontextbundenhet som kännetecknar förebyggande insatser, där relationer och lokala förutsättningar spelar en avgörande roll. Genom att analysera meningsskapande processer blir det möjligt att synliggöra de många gånger outtalade normer och vardagliga praktiker som formar arbetet och dess resultat. En sådan ansats har därmed goda förutsättningar att skapa en mer nyanserad förståelse av hur förebyggande socialt arbete faktiskt utformas, upplevs och får betydelse i människors liv.

I studien har vi velat undersöka hur insatserna Hemmaplan och Förebyggarteamet organiseras och genomförs, med särskilt fokus på insatsernas förutsättningar, möjligheter

och utmaningar när det gäller att bedriva förebyggande socialt arbete med ungdomar som befinner sig i riskzonen för att begå brott.

För att genomföra studien har vi under perioden januari 2024 till augusti 2025 följt respektive insats med hjälp av dels kvalitativa intervjuer, dels deltagande observationer, som bådaddera med något enstaka undantag har genomförts av Kevin Tankred.

Intervjuer

I studien har intervjuer genomförts med följande tre kategorier av intervjupersoner:

1. företrädare för respektive insats, i rapporten benämnda som i ledande position, utförare, förebyggare och särskilt kvalificerad kontaktperson, SKKP (18 stycken);
2. samverkande aktörer kring respektive insats (7 stycken), däribland verksamma inom polisen, på skolor (rektor samt kuratorer), en vårdmottagning;
3. ungdomar i 15- och 16-årsåldern samt deras föräldrar, som endera var eller varit i kontakt med respektive insats (8 stycken).

Bland de intervjuade var det jämn könsfördelning, bortsett från bland ungdomar och föräldrar, där det var övervikt på killar (3 av 4) och kvinnor (3 av 4).

Intervjuerna varade mellan 45 minuter och två timmar. Vid intervjuerna har vi använt en semistrukturerad intervjuguide (se Bilaga 1-3). Denna guide har bestått av ett antal övergripande frågor, framtagna för dessa tre kategorier av intervjupersoner. Frågorna gav deltagarna möjlighet att dela med sig av sina tankar och reflektioner om respektive insats.

Intervjuerna genomfördes antingen enskilt eller parvis (för ett fåtal ungdomar tillsammans med deras föräldrar) och genomfördes med hänsyn till deltagarnas eventuella önskemål. Samtliga intervjuer har spelats in och därefter transkriberats.

Vår ambition var att genomföra intervjuer med ett större antal ungdomar och föräldrar än vad som slutligen genomfördes, vilket i sig är en av rapportens främsta begränsningar. Under studiens lopp visade sig svårt att rekrytera både ungdomar och föräldrar för intervjuer, vilket kan bero på en rad faktorer. Inte minst vill vi lyfta fram den eskalerande händelseutveckling som ägt rum i kommunen vid tidpunkten för studiens genomförande, som i flertalet fall gjort att inbokade intervjuer så småningom inte blivit av. Flera av ungdomarna som varit aktuella för att tillfrågas för att delta i studien har under perioden antingen placerats eller lämnat staden på grund av hotbilden kring dem.

Deltagande observationer

Under ett trettiotal antal tillfällen har vi därutöver observerat det som sker när socialarbetare verksamma i respektive insats i deras dagliga arbete, på de platser och i de

sammanhang där arbetet utspelats. Vi har till exempel, som i den inledande scenen, följt med socialarbetarna i bilen på väg till och från olika aktiviteter i det dagliga arbetet. Vi har även följt med på promenader ute i olika delar av staden, på gallerior, i samband med skolbesök, på raster i korridorer och vid undervisningstillfällen i klassrum. Vid dessa observationstillfällen har vi sammantaget kommit i kontakt med en mångfald av aktörer, däribland ungdomar, föräldrar och professionella inom de organisationer som medverkar i samarbetet kring respektive insats.

Andra tillfällen har bestått av möten för planering, avstämningar och samverkan mellan olika aktörer. Därutöver har ytterligare en form av deltagande observation genomförts, i form av tre lärandeseminarier (som vi redogör för mer i detalj i det följande).

Observationer har dokumenterats genom fältanteckningar, vanligen i form av anteckningar i mobilen, för att proceduren inte ska tilldra sig alltför stor uppmärksamhet av de personer som befinner sig i sammanhangen där observationerna gjorts (se Emerson m.fl. 2011). Dessa anteckningar har kort därefter transkriberats och bearbetats enligt den procedur som vi redogör för i det följande. Utsnitt från dessa fältanteckningar, ibland längre sådana, används i rapporten som grund för detaljerade beskrivningar av hur det konkret kan gå till när socialarbetarna bedriver sitt förebyggande arbete. När det gäller lärandeseminarierna har dessa även dokumenterats genom ljudupptagning.

En kollaborativ ansats

Kombinationen av olika typer av material ger studien ett rikare empiriskt underlag som gör det möjligt att skapa en mer fördjupad förståelse av det arbete som studerats jämfört med om vi endast haft tillgång till *en* sorts material (Hammersley & Atkinson 1995; Fangen 2005). Att kombinera intervjuer och deltagande observation möjliggör en mer heltäckande och trovärdig förståelse av ett visst fenomen. Intervjuer fångar deltagarnas egna upplevelser, tankar och tolkningar, medan observationer kan visa hur de faktiskt agerar i sin ordinära miljö. Kombinationen möjliggör också en djupare förståelse av den sociala och kulturella kontexten, samtidigt som den gör det lättare att upptäcka oväntade mönster som deltagarna kanske själva inte ens reflekterar över. Dessutom kan deltagande observation skapa förtroende mellan forskare och deltagare, vilket i sin tur kan resultera i mer öppna samtal liksom mer insiktsfulla intervjuvar. Tillsammans kan alltså metoderna bidra till att skapa en rikare och mer pålitlig bild av de fenomen som undersöks.

Studien har vidare genomförts enligt en kollaborativ ansats, i nära samarbete mellan forskare och praktik (MacKinnon 2018; Sjögren & Johansson 2020), där företrädare för respektive insats har haft en viktig roll i forskningsprocessen genom att tillsammans med forskargruppen ta fram studiens syfte, frågeställningar och design. Därtill har det under studiens genomförandeperiod anordnats sammanlagt tre lärandeseminarier där företrädare för respektive insats tillsammans med forskargruppen har mötts för att samtala kring olika frågor som rör studiens genomförande och design samt reflektera över några av de iakttagelser och erfarenheter som framkommit under det pågående forskningsarbetet.

Utifrån det erfarenhetsutbyte som skett vid dessa samtal har verksamma från respektive insats fått möjlighet att träffa och utbyta erfarenheter med varandra. Med grund i de insikter som skapats vid dessa tillfällen har förhoppningen varit att arbetet med respektive insats i sin tur kan komma att förändras under projektperioden.

Bearbetning

Det insamlade materialet har bearbetats utifrån en kvalitativ tematisk analys med särskilt fokus på de olika aktörernas sätt att skapa mening om sig själva i relation till respektive insats, hur de genomförs och organiseras, relationen mellan mål och medel, utmaningar och möjligheter (Braun & Clarke 2006).

Tolkningsarbetet har, grovt sett, genomförts i följande etapper.

Inledningsvis bekantade vi oss med materialet. Vi läste i flera omgångar igenom transkriptioner och fältanteckningar, noterade våra första intryck vad gäller organisation, genomförande, relationer mellan aktörer, erfarenheter.

Därefter gick vi över till att generera initiala koder som noterades i dokumenten med transkriptioner och fältanteckningar, exempelvis *samverkan, polis/ skola, stöd vs kontroll, relationer stärker tillit, tal om oro*.

Nästa steg var att samla identifierade koder till preliminära teman, exempelvis organisering och samverkan, förbyggande potential. Dessa teman grundades på mönster i materialet som relaterades till litteratur om förebyggande arbete med särskilt fokus på meningsskapande. Koderna granskades därefter i relation till materialet i helhet liksom mot studiens syfte och frågeställningar. I detta skede såg vi till att varje tema var tillräckligt tydligt avgränsat i förhållande till varandra, samtidigt som de fångade mönster som bedömdes relevanta för studiens syfte.

Kvarvarande teman definierades och namngavs därefter, på ett sätt som så tydligt som möjligt svarar mot studiens frågeställningar, på respektive analysnivå.

Nästa steg var att skriva fram själva analysen och presentera teman enligt en så överskådlig struktur som möjligt. Som grund för analysen har vi valt ut illustrativa utdrag ur såväl intervjuer som fältanteckningar, för att ge röst åt intervjupersonerna och för att ge en så god bild som möjligt av de iakttagelser som gjorts under loppet av studiens genomförande. I analysen relateras olika aspekter av insatsernas arbetssätt till litteratur om förebyggande arbete med särskilt fokus på meningsskapande.

I tolkningsarbetet har vi fått värdefull feedback på preliminära tematiseringar och tolkningar i samband med lärandeseminarier och presentationer vid konferenser samt från ett antal deltagare, som tagit del av preliminära resultat.

Etik och studiens giltighet

Studien har genomgått etikprövning och godkänts (Dnr 2023-02886-01).

Forskningsprocessen har från planering till genomförande och återrapportering följt gängse principer för god forskningssed, vad gäller tillförlitlighet, ärlighet, respekt och

ansvar (Vetenskapsrådet 2024). I enlighet med dessa principer har samtliga intervjupersoner informerats om studiens syfte och upplägg och givit sitt samtycke till att medverka. Samtliga som valt att medverka i studien har garanterats anonymitet. Det innebär att samtliga namn på personer som förekommer någonstans i rapporten har utelämnats för att det inte ska vara möjligt att identifiera vem som sagt vad. Av hänsyn till anonymitet för såväl ungdomar som föräldrar har vi även valt att i både citat från intervjuer och utdrag ur deltagande observationer utelämna detaljer såsom könstillhörighet och platser (se Fangen 2005).

Slutsatserna som presenteras i rapporten baseras på meningsskapandet som skett i intervjuer liksom det vi har kunnat iaktta vid deltagande observationer. Det innebär att det utifrån resultaten inte möjligt att dra några generaliserbara slutsatser, med definitiv giltighet utanför det specifika sammanhang som studerats. Däremot vill vi med rapporten bidra med fördjupad förståelse för några av de utmaningar och möjligheter som är synliga i det förebyggande sociala arbete som bedrivs i Norrköpings kommun, som i relation till tidigare forskning kan tjäna som underlag för en diskussion av relevans också för förebyggande insatser i andra delar av landet.

Ungdomsbrottslighet på agendan

Den här studien handlar om förebyggande socialt arbete riktat mot ungdomar, med ambitioner om att förebygga normbrytande beteende och förhindra ungdomar från att begå brott. Studien tangerar därmed en problematik som under det senaste decenniet stått i fokus för den politiska debatten: närmare bestämt hur samhället med olika medel effektivt och ändamålsenligt på kort sikt kan möta förekomst av ungdomsbrottslighet och på längre sikt förhindra framväxten av sådan brottslighet (Bäckman m.fl. 2020).

Brottslighet och i synnerhet ungdomsbrottslighet har under de senaste decennierna varit en återkommande tematik i såväl massmedial som politisk debatt. Särskilt under det senaste decenniet har en alltmer akut situation i form av väpnat och dödligt våld mellan rivaliserade gäng runtom i svenska städer, däribland i just Norrköping, varit föremål för omfattande politisk debatt som en av samtidens mest allvarliga samhällsproblem (jfr Schclarek Mulinari 2020).

Av samhällsdebatten att döma framstår det som om ungdomsbrottsligheten ständigt ökar och att de ungdomar som begår dessa brott blir allt yngre. Såväl registrerad statistik av anmälda brott och misstänkta ungdomar, som enkäter till ungdomar, visar dock på att ungdomsbrottsligheten över längre tid snarare har minskat i antal – från 1970-talet och framåt (Bäckman m.fl. 2020; Estrada m.fl. 2022). Däremot kan vi konstatera att den allvarliga, gängrelaterade brottslighet i form av grova vålds- och narkotikabrott som varit föremål för omfattande diskussion på senare tid har fortsatt öka under det senaste decenniet (SOU 2021:49), där även ungdomar är involverade, inte sällan i utkanten av kriminella grupperingar. En liten grupp brottsaktiva individer står för en allt större andel

av allvarliga våldsbrott, inklusive grova vålds- och narkotikabrott kopplade till organiserad kriminalitet (Sivertsson 2022; Prop. 2024/25:89).

En växande andel ungdomar involveras av gängen för att transportera eller förvara narkotika, hålla vakt eller utföra våldsdåd där de fungerar som billig arbetskraft som minskar de äldre gärningspersonernas risk att själva upptäckas. Den lokala förankringen gör det lättare för gängen att rekrytera, och många ungdomar som redan befinner sig nära kriminalitet lockas in genom äldre bekanta. I vissa fall rekryterar ungdomar själva ännu yngre personer, vilket bidrar till en form av insocialisering i de kriminella miljöerna. För en del innebär deltagandet i gängens en tillvaro präglad av både våld och värme – där lojalitet och tillhörighet upprätthålls genom en kombination av hot, tvång och känslan av gemenskap (Brå 2023).

Bland de yngre ungdomarna, särskilt de under 15 år, finns dessutom ofta komplexa behov som nuvarande insatser inte alltid lyckas möta. Neuropsykiatriska svårigheter i kombination med problem i andra delar av livet kan öka risken för fortsatt normbrytande beteende. Allvarlig brottslighet föregås ofta av varningssignaler i hem och skola som socialtjänsten redan haft kännedom om, vilket understryker behovet av tidig samverkan mellan olika aktörer. Brå (2025) framhåller att mottagligheten för stöd ofta är låg i dessa grupper, och att insatser behöver sättas in betydligt tidigare än vad som vanligen görs för att de ska få effekt.

En röd tråd i senaste tidens uppmärksamhet kring ungdomskriminalitet är gänget, som risk, drivkraft och sammanhang där ungdomar kan komma i kontakt med allvarliga former av kriminalitet.

Forkby, Kuosmanen och Örnlinde (2019) beskriver gänget som en speciell sorts gemenskap, som tycks erbjuda medlemmarna ”en väg till att visa upp framgång och duglighet”, en väg som i många fall kräver uppvisande av insatser som är ”tämmligen avancerade ifråga om våld” (s. 49). I denna gemenskap utgör pengar ett ”symboliskt kapital för status, där det inte längre handlar om absoluta tillgångar utan om att ha mer än andra för att nå högre ställning i statushierarkin” (s. 50). En annan avgörande resurs i gängets gemenskap är ”ryktet om ens våldskapital. Ett sådant innebär nämligen i bästa fall att våld inte alls behöver användas” (s. 53).

Gängtillhörighet har inte sällan en särskild sorts estetik, där exempelvis vissa märken eller klädstilar (som Gucci och Haglöfs) har kommit att förknippas med kriminalitet, vilket i sin tur kan göra att ungdomar blir stoppade eller rentav negativt särbehandlade av polis och andra myndighetsföreträdare (Schclarek Mulinari 2025).

Socialtjänsten har en avgörande roll när det gäller att möta ungdomars olika behov, inte minst genom att identifiera de barn och ungdomar som kan nås av tidiga insatser. Genom att etablera förtroendefulla relationer har socialtjänsten potential att förhindra destruktiva livsval och främja långsiktig förändring (Prop. 2024/25:89). Dessa insatser kan innebära stöd innan problem hinner utvecklas fullt ut. Det kvarstår dock att vissa ungdomar inte nås av tidiga insatser, och då krävs mer omfattande och långsiktiga

insatser, där socialtjänsten spelar en central roll för att förhindra fortsatt social marginalisering och kriminellt beteende.

Betoningen av förebyggande insatser synliggörs inte minst på ett tydligt vis i den nya socialtjänstlagen, som trädde i kraft 1 juli 2025 (SFS 2025:400). Den nya lagen som pekar ut förebyggande socialt arbete som ett centralt förhållningssätt, något som kommuner inte bara bör utan även förväntas bedriva – inte bara i form av reaktiva, utan proaktiva insatser, på såväl individ- som grupp- och samhällsnivå. Dessa insatser, framhålls därtill, behöver ske i samverkan mellan en rad aktörer. Dessutom preciseras att insatserna som sätts in behöver vara kunskapsbaserade.

När det gäller brottsförebyggande arbete i Sverige har forskare identifierat ett påtagligt skifte över tid (Andersson & Nilsson 2017; Sahlin 2000; Wahlgren 2014; Wahlgren & Andersson 2018). På 1960- och 1970-talen bestod det brottsförebyggande arbetet huvudsakligen av generella välfärdspolitiska reformer med förhoppningar om att dessa också skulle ha brottspreventiva effekter. Från 1980-talet har dock brottsprevention alltmer rört sig bort från ett sådant fokus på strukturella insatser, mot en större inriktning mot insatser riktade mot den enskilda individen, med betoning av skärpt kontroll. Dessa förändringar kan i sin tur ses i ljuset av en bredare välfärdspolitisk omvandling som ägt rum i Sverige under de gångna decennierna, med en gradvis orientering mot individens ansvar som politisk ledstjärna (Altermark & Dahlstedt 2022).

Brottspreventionens former

Runtom i landet initieras i dag en mängd insatser med ambitioner om att förebygga ungdomars brottslighet. Dessa insatser har olika skepnad och anordnas i olika regi. I forskning delas brottsprevention inte sällan in i tre nivåer (se t.ex. Sahlin 2000; Wahlgren 2014).

Generell prevention (eller primärprevention) handlar om insatser riktade mot hela samhället och samtliga samhällsmedborgare, till exempel i form av information till skolelever eller föräldrar, gällande alkohol och droger.

Selektiv prevention (eller sekundärprevention) handlar om insatser riktade mot specifika grupper eller individer som identifieras befinna sig i riskzonen för att bli lagöverträdare eller utveckla någon form av normbrytande beteende. Sådana insatser kan också riktas mot specifika situationer (t.ex. alkoholkonsumtion) eller platser som kan utgöra en risk för brottslighet.

Indikerad prevention (eller tertiär prevention) handlar om insatser riktade mot individer som redan begått brott och utvecklat ett normbrytande beteende, med ambitioner om att de ska förmås att upphöra med sina lagöverträdande handlingar. Denna form av prevention är i huvudsak individinriktad, medan det i de två föregående formerna av prevention kan finnas insatser riktade mot större delar av samhället (grupper eller platser).

Gränslinjen mellan olika typer av prevention är dock inte alltid helt entydig utan enskilda insatser kan inte sällan ha inslag av olika sorters prevention (Ekholm & Dahlstedt 2023), som i fallet med de båda insatser som undersöks i föreliggande rapport.

Fallgropar och framgångsfaktorer

Inte sällan tar insatser med brottspreventiva ambitioner form på lokal nivå, i samverkan mellan olika aktörer. Två väletablerade arbetssätt för individinriktad brottspreventiv samverkan är Social insatsgrupp (SIG) och Samverkan skola, socialtjänst, polis och fritidssektor (SSPF) (Socialstyrelsen 2022a, 2022b).

Tidigare forskning har visat att denna typ av samverkan innebär såväl utmaningar som möjligheter när det gäller att förebygga brottslighet bland ungdomar.

En framgångsfaktor i sammanhanget är att insatser sätts in i tidig ålder, inte minst med grund i identifierade risk- och skyddsfaktorer kring den enskilda ungdomen som endera utvecklat eller som befinner sig i riskzonen för att utveckla ett normbrytande beteende (Forkby m.fl. 2008; Forkby & Turner 2016; Frost m.fl. 2015).

Intensitet i insatserna som sätts in är en annan faktor som har lyfts fram som betydelsefull när det gäller att få ungdomar att bryta ett riskbeteende. Intensitet avser i detta sammanhang tillgänglighet dygnet runt, över en koncentrerad, men inte allt för kort period, och insatser genom tät samverkan, som täcker in alla delar av ungdomens nuvarande situation, som umgängen, skola, familjeförhållanden (Nilsson & Svalin 2024).

En annan framgångsfaktor är etablerande av relationer med ungdomar som bygger på tillit och förtroende, något som visat sig skapa bättre förutsättningar för att insatserna ska nå uppsatta mål. Ett icke-dömande förhållningssätt tycks i detta sammanhang särskilt väsentligt när det gäller att göra ungdomar mer mottagliga för insatser, medan mer rigida metoder och risketiketter riskerar att undergräva snarare än skapa förtroende (Gorin m.fl. 2021; Trotter m.fl. 2017).

Det sociala arbetets praktik kan i detta ljus förstås som en del av de människobehandlande organisationer som på olika sätt ”processar” människor (jfr Hasenfeld 1983), där målet ofta är att forma klienter i linje med etablerade normer om önskvärt beteende – exempelvis i termer av motivation, självständighet och ansvarstagande (Härnbro 2025). När detta processande omsätts i relation till ungdomar i riskzon och deras föräldrar kan det innebära olika former av normaliserande insatser som syftar till laglydighet och aktivt föräldraskap (Dahlstedt & Lozic 2017; Söderberg 2023).

Samtidigt finns en överhängande risk att ungdomar i mötet med sådana insatser stämplas som avvikande, vilket i sig kan bidra till att de börjar leva upp till omgivningens förväntningar. Som Becker (1963) påpekar kan en sådan stämpling leda till att individer söker sig till sammanhang och gemenskaper där avvikelsen bekräftas, vilket i förlängningen kan göra utanförskapet till en central del av identiteten. Studier har mot denna bakgrund pekat på risker med skapande av ett unisont problemfokus i

brottsförebyggande samverkan, eftersom ungdomar tenderar att pekas ut som avvikande, vilket i sin tur kan bidra till att skapa en negativ självuppfattning (Söderberg 2023).

Wikström (2023, 2025) har utvecklat ett perspektiv på kriminalitet som benämns kriminella karriärer, som formas i samspelet mellan individ och miljö. Enligt denna förståelse uppkommer brott i specifika situationer där en person kriminalitet kommit att framstå som ett rimligt alternativ inför framtiden. Framför allt genom en avsaknad av moralisk kontroll liksom omständigheter som möjliggör regelbrott. En kriminell karriär kan här förstås som en process, snarare än en på förhand given, fast identitet, vilket innebär att vi behöver rikta ljuset mot hur enskilda personer börjar, fortsätter och slutar begå brottsliga handlingar. Miljöns sociala kontroll, individens moraliska utveckling och förmåga till självkontroll är i detta sammanhang avgörande faktorer för uppkomst av kriminella karriärer. När livssituationen förändras och den moraliska förståelsen stärks, ökar sannolikheten för att individen ska avsluta sin kriminella bana.

Mot denna bakgrund blir frågan om moral och formande av moraliska uppfattningar centrala för det i brottsförebyggande arbete. Inte minst framhåller Wikström (2023) betydelsen av insatser som riktas mot föräldrar, i form av stöd i deras fostran till laglydighet och moraliskt handlande, liksom i skolan. I detta sammanhang tillskrivs skolans breda fostransuppdrag en avgörande roll, med tydliga beteenderegler som kommuniceras och efterlevs i skolmiljön (jfr Vetenskapsrådet 2025).

I båda fallen utgör samtal en helt central dimension, där såväl föräldrar som elever behöver göras nåbara och tillgängliga för samtal, vilket i sin tur aktualiserar betydelsen av en fråga som tillhör något av kärnan i socialt arbete, nämligen att forma relationer som i sin tur kan möjliggöra samtal, som exempelvis kan bidra till att motivation och formande av moraliska principer (t.ex. Härnbro 2020).

Sådana relationer har dock visat sig svåra att etablera, inte minst eftersom relationsskapande kräver långsiktighet och uthållighet över tid (Brönnert & Ekholm 2023; Ferguson 2018; Ferguson m.fl. 2022). I detta sammanhang kan hög personalomsättning vara en starkt försvårande omständighet (McMullin 2017, 2018; Curry 2023). Unga vuxna som kommer i kontakt med socialtjänsten har inte sällan komplexa bakgrunder där det med tiden skapats en misstro mot myndigheter, vilket gör relationsskapande centralt, men samtidigt svårt (SKR 2024; De Montigny 2018 Abel & Wahab 2017). I detta relationsskapande behöver de professionella balansera institutionella krav på riskbedömningar med behovet av ett lyhört bemötande, med siktet inställt på att skapa långsiktig förändring (Mason 2012; Paoletti 2013). Institutionella normer som prioriterar procedurer och formella bedömningar kan kollidera med ungdomars behov av emotionellt stöd, vilket kan försvåra relationsbyggandet (Blome & Espvall 2024; Doel m.fl. 2010; Mavridis m.fl. 2019).

Studier av arbetet med ungdomar i institutionsvård har visat att relationsskapandet inte sällan är förenat med en rad svårigheter, med särskilt intresse för personalens känsoarbete. Denna sorts arbete handlar om att på olika vis hantera vardagliga känslotytringar, oro eller rädsla för att inte riktigt veta när och hur dessa ska spela ut, i

relation inte bara till ungdomar utan även kollegor (Biszczanik & Gruber 2021). Ett sådant arbete innebär en rad avvägningar och gränsdragningar för det professionella handlandet, som bland annat uttrycks i strategier i form av att inte visa rädsla eller att hantera rädsla genom att arbeta inte enskilt utan i par (Andersson 2021).

När det gäller etablerande av relationer är tillit och delaktighet avgörande, i synnerhet i ljuset av artikel 12 i FN:s barnkonvention, som slår fast barns rätt att uttrycka sig och att bli lyssnade på. Studier pekar dock på att ungdomar i mötet med det sociala arbetets praktik inte sällan upplever att deras röster marginaliseras till förmån för vuxenperspektiv eller administrativa krav (Falch-Eriksen m.fl. 2021; Cossar m.fl. 2016).

En utmaning när det gäller samverkan i insatser med brottspreventivt syfte som identifierats i tidigare forskning är de spänningar och konflikter som kan uppstå mellan aktörerna som ingår i samverkan (Forkby m.fl. 2008; Edvall Malm 2012).

En återkommande utmaning i samverkan gäller sekretess, där studier visat på spänningar mellan professionella, inte minst verksamma inom dels socialtjänst, dels polis (Brå 2021; Alexius m.fl. 2025). Lagändringar har under senare tid gjorts för att förenkla sekretessbrott (Söderberg 2023), senast vid uppenbar risk för kriminella handlingar (Prop. 2024/25:65). För socialarbetares del har det identifierats en spänning mellan å ena sidan att dela information med polisen, å andra sidan att värna klientens integritet, där det påvisats en viss skepsis mot att dela information som riskerar att inkräkta integritet (Alexius m.fl. 2025).

Även om socialarbetare generellt beskriver samverkan i positiva termer så uppfattas socialtjänstens kärnuppdrag snarare som ett stödjande, terapeutiskt arbete för att möta klienternas sociala behov, än ett arbete med att skydda samhället från brott (ibid.). Bland socialarbetare finns därmed en viss underliggande skepsis till sekretessbrott, särskilt med hänsyn till risken att delande av känsliga uppgifter kan undergräva det förtroende som etablerats med klienter (Brå 2021; Erkers & Engström 2025).

En återkommande idé som vägleder brottsförebyggande samverkan är att medverkande aktörer behöver sträva efter en gemensam målbild (Söderberg & Johansson 2018). Men när dessa aktörer väl ska samsas om hur konkreta insatser ska sättas in för att möta dessa gemensamma mål kan det uppstå friktioner mellan aktörernas olika uppdrag, som stundtals kan leda till konflikter och samarbetssvårigheter (Johansson 2011, 2013). I brottspreventiv samverkan har forskare inte minst visat att polisens mer repressiva uppdrag tenderar att hamna i överläge i förhållande till de andra aktörer som deltar, däribland socialtjänst och skola (Edvall Malm 2012; Söderberg & Johansson 2018).

Disposition

Rapporten är upplagd enligt följande.

I rapportens andra kapitel presenterar vi de båda insatser som studien har följt och analyserat. Först beskrivs Hemmaplan och hur insatsen utspelas från plan till praktik, följt av Förebyggarteamets arbete och hur det rört sig från ett uppsökande till ett mer

förebyggande uppdrag. Därefter diskuteras vad som kan betraktas som ett lyckat resultat i det förebyggande arbetet.

I det tredje kapitlet fördjupar vi oss i tematiken oro, hur oro uppstår, uttrycks och hanteras i de professionellas vardag, i mötet med såväl ungdomar som föräldrar. Här behandlas hur olika praktiker som rör oro identifieras, kommuniceras och bedöms, liksom de organisatoriska och emotionella dimensioner som på olika vis formar det förebyggande arbetet kring oro.

I det fjärde kapitlet riktar vi ljuset mot stöd och hur olika sorters stöd tar form i en bred repertoar av möten och situationer. Här undersöker vi både de formella samtalen, där strukturer och ansvar tydligt reglerar innehållet i mötena, och de informella mötena, där stöd snarare växer fram genom vardaglig närvaro och kontinuitet.

I det femte kapitlet behandlas betydelsen av relationer och relationsskapande i det förebyggande arbetet. Här uppmärksammar vi särskilt hur relationer både är ett mål och ett medel för respektive insats, hur tillit byggs över tid och hur professionella arbetar för att skapa närhet och samtidigt utföra uppsatta målsättningar.

Rapporten avslutas med ett sammanfattande kapitel som lyfter fram studiens slutsatser, samt identifierar de möjligheter och utmaningar som det förebyggande arbetet rymmer. I den avslutande diskussionen sätts resultaten in i ett bredare sammanhang, där rapportens empiriska slutsatser kopplas till frågor om socialt arbete, delaktighet och förutsättningar för att nå långsiktiga resultat i förebyggande insatser.

Så funkar det: Om insatserna

I det förebyggande arbetet riktat mot barn och ungdomar som riskerar att utveckla normbrytande beteende finns flera olika insatser med delvis överlappande syften, men med olika grad av formalisering och struktur. Gemensamt för dem är ambitionen att i ett tidigt skede uppmärksamma oro, skapa relationer och erbjuda stöd som kan minska risken för att problem utvecklas eller fördjupas.

Förebyggarteamet utgör ofta den första kontakten mellan socialtjänsten och de ungdomar som befinner sig i riskzonen. Teamets uppdrag är att arbeta uppsökande och trygghetsskapande i hela kommunen, utan föregående biståndsprövning. Genom sin närvaro i skolor, fritidsmiljöer och offentliga platser kan förebyggarna fånga upp tendenser till oro innan de utvecklas till allvarigare problem. I möten med ungdomar fungerar förebyggarna inte bara som representanter för socialtjänsten, utan också som relationsskapande vuxna som bidrar till att minska avståndet mellan ungdomar och myndigheter. I ett senare avsnitt kommer Förebyggarteamets arbete att återupptas mer ingående,

När oron kring en ungdom är mer omfattande, eller när tidigare stödinsatser inte räcker till, kan ärendet aktualiseras för insats Hemmaplan, en biståndsbedömd öppenvårdsinsats för ungdomar mellan 12 och 17 år med överhängande risk för placering. Hemmaplan har som målsättning att förhindra placeringar utanför hemmet genom att erbjuda ett intensivt och samordnat stöd kring både ungdom och familj. Arbetet syftar till att stärka skyddsfaktorer, minska riskfaktorer och därigenom motverka att ungdomar dras in i kriminalitet eller andra destruktiva miljöer.

I det följande avsnittet beskrivs hur Hemmaplan fungerar i praktiken, från hur ett ärende kan initieras till hur arbetet samordnas mellan olika professionella och familjen. Genomgången baseras både på observationer och intervjuer och belyser hur insatsen tar form i möten, planer och relationer mellan aktörer.

Hemmaplan: Från plan till praktik

Ett ärende inom Hemmaplan aktualiseras ofta genom att en socialsekreterare identifierar behov av en mer samordnad intensiv insats. Redan tidigt i processen sker en dialog mellan socialsekreterare och första socialsekreterare, där en initial riskbedömning av kriminalitet görs. Bedömningen omfattar både redan kända beteenden och tecken på riskutveckling, och därefter lyfts ärendet till gruppledaren för de utförare som är involverade i insats Hemmaplan. En av utförarna beskriver hur kriterierna för Hemmaplan ser ut: ”återkommande kriminalitet, återkommande drog ... missbruk eller drogproblem, eller att det finns en jättehög oro kring det här barnet”. Av beskrivningen framgår tydligt att insatsen grundar sig på både observationer och professionella bedömningar, där syftet är att identifiera ungdomar i behov av stöd innan situationen förvärras.

När ärendet bedöms vara aktuellt förs det vidare till utförarna, som tillsammans med gruppleddare diskuterar hur stödet ska utformas och ärendet bör fördelas. Parallellt

informerar familjen om insatsens syfte och upplägg, och samtycke inhämtas. Utförarna betonar att det är viktigt att familjen tidigt förstår insatsens karaktär. Som en utförare formulerar det: ”För på något sätt ska man ha klart för sig att den här insatsen ska vara sista steget innan eventuell placering, och förhoppningsvis kunna förebygga det”. I dessa tidiga samtal riktas särskild uppmärksamhet mot familjens motivation och vilja att samarbeta, eftersom framgången med insatsen i hög grad beror på att både ungdom och föräldrar engagerar sig i processen. På så sätt blir Hemmaplan inte bara ett förebyggande verktyg, utan insatsen har därtill potential att bli ett konkret stöd i familjens vardag.

Nästa steg är det professionella planeringsmötet, där utförare, första socialsekreterare, gruppleddare, ansvarig socialsekreterare och en särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP) deltar. Vid detta möte går deltagarna igenom ungdomens situation mer ingående och bedömer om ett kriminellt beteende kan anses bekräftat utifrån tidigare observationer. En av utförarna beskriver processen:

Första mötet är utan ungdom och familj. Vi utförare träffas ... tillsammans med SKKP och socialsekreterare. Vi går igenom oron, målen och vad som förväntas av oss med den här specifika ungdomen och familjen, och gör upp en plan inför uppstarten. Efter den här professionella planeringen kallar vi in till ett planeringsmöte där familj och ungdom deltar.

Ett möte vi observerade följde denna struktur: den tidigare riskbedömningen gicks igenom, deltagarna diskuterade hur allvarig situationen bedömdes vara och beslutade även att ett gemensamt orosamtal tillsammans med Förebyggarteamet, polis och socialsekreterare skulle anordnas. Ungdomens diagnoser, behov av stöd och önskan att passa in bland jämnåriga identifierades som avgörande för hur insatsen skulle utformas. Uppstartsmötet bokades in tillsammans med ungdomen och samtliga aktörer som kommer att delta.

När ärendet formellt blivit ett Hemmaplansärende bokas det även in ett första SSPF-möte, där skola, socialtjänst, polis och ibland fritidsverksamheter deltar. Fokus ligger på att skapa en gemensam bild av ungdomens situation och behov, och att tydliggöra rollerna för de olika aktörerna. En av utförarna beskriver hur de närvarande på ett systematiskt sätt brukar gå igenom insatsens upplägg:

Vi går igenom det en gång till ... vi vill förtydliga vår roll, hur vi jobbar och hur insatsen kommer se ut. Vi träffar familjen, ungdomen själv, tillsammans med SKKP och kollega. Allt ska vara klart innan uppstart.

Genomgången säkerställer att både ungdom och familj vet vad de kan förvänta sig och att insatsen kan genomföras på ett förutsägbart sätt.

Parallellt upprättas en genomförandeplan som omfattar insatser inom intern öppenvård och SKKP, samtidigt som stöd- och behandlingsarbete inleds för både ungdom och föräldrar. Planen följs upp regelbundet, vanligtvis var fjärde vecka, där korta avstämningar mellan utförare och SKKP görs för att säkerställa att insatsen fortlöper

enligt plan. En utförare uppger att det även är av vikt att särskilt i början, men även genomgående påminna ungdomen och familjen om vad de arbetar för:

... jag brukar säga ofta att vi här för att stötta och hjälpa dig. Vi är inte här för att sätta dit er på något sätt, som många kan tro. Vi är anställda av socialtjänsten, men vi är här för att hjälpa och försöka förhindra placering.

En av utförarna beskriver målen med insatsen: ”De flesta målen är ju ... att ha en vardag fritt från kriminalitet, ha en vardag fritt från droger, ha ett umgänge där föräldrarna har koll på vilka det är”. Samtidigt handlar arbetet, fortsätter utföraren, om att skapa meningsfulla fritidsaktiviteter och skolgång: ”det är i samtal med utföraren, i aktiviteter med SKKP, att man försöker hitta meningsfulla aktiviteter i stället för destruktiva umgängeskretsar, komma tillbaka till skolan, och bryta negativa mönster”.

Utförarna arbetar alltid i par och delar ansvaret för varje ärende, men har samtidigt en rad andra ärenden – inte sällan ett tjugotal – som inte är Hemmaplansärenden. En av utförarna förklarar:

Det här är ju några få ärenden, men det är ju stora och komplicerade ärenden jämfört med ... sen har vi många andra ärenden, så ska man få ihop det i sitt schema ... man ska synka tillsammans med socialsekreterare, polis och SKKP.

Beskrivningen visar på den komplexitet och planeringsförmåga som krävs för att kunna ge varje ungdom tillräckligt stöd.

Trots strukturen kan ungdomars situation förändras snabbt, vilket kräver flexibilitet och nära samarbete mellan flera aktörer. En utförare berättar om ett tidigare ärende: ”Ibland måste jag säga att jag har inte ens varit medveten om det de ungdomarna har varit med om ... Barnet kom inte i väg till skolan. Tre, fyra månader efter alla försök och engagemang, så känner jag någonstans att vi har varit naiva”. När nya fakta uppdagades förändrades situationen drastiskt: ”Sen har det uppdagats ... polisen gjorde tillslag, de hittade massor med narkotika där, och barnet blev placerat direkt ... Ungdomarna är så slipade ... ingen av oss visste det här”. Beskrivningen illustrerar hur insatser måste kunna anpassas snabbt och att riskbedömningar och stödplaner är levande dokument.

När målen uppnåtts eller oron minskat avsevärt avslutas insatsen med möten tillsammans med familjen och professionella, där insatsen summeras och behov av fortsatt stöd identifieras. En utförare berättar: ”Om man sammanfattar målet med insatsen att försöka öka skyddsfaktorer och minska riskfaktorer för ungdomen, för att den ska hamna i fel situationer”. En annan utförare beskriver det övergripande syftet enligt följande: ”Jag tänker att målet i alla insatser, speciellt Hemmaplan, är att ungdomen ska klara av att bo kvar hemma och ha ett fungerande liv på alla nivåer”.

Genom hela processen framträder Hemmaplan som en kombination av strukturerat stöd, nära samverkan och konkreta vardagspraktiker, där förebyggande arbete, tydlig

kommunikation och flexibilitet är centrala för att kunna möta ungdomars behov och skapa långsiktiga resultat.

Förebyggarteamet: Från uppsökande till förebyggande

Förebyggarteamet i Norrköping har under de senaste åren genomgått en påtaglig utveckling. Från att ha varit en ny aktör med ett inte särskilt tydligt uppdrag har teamet etablerat sig som ett välkänt och uppskattat inslag i kommunens förebyggande arbete. En polis uttrycker denna uppskattning på ett tydligt vis: ”Jag har aldrig hört något illa om [förebyggarna] faktiskt. [...] Jag har aldrig hört något illa, inte som gentemot oss”.

En förebyggare beskriver arbetet som föränderligt och i ständig rörelse:

Ja, men det här är ett jobb med ständig utveckling. Vi har inte de alltså ramar som säger, att: ”Så här, och så här ska det göras”. Det blir individuellt från gång till annan med hur vi löser saker, och så. Det finns inget facit egentligen.

Att arbeta utan fasta mallar är både en styrka och en utmaning. Det gör arbetet flexibelt och situationsanpassat, men det innebär samtidigt att mycket vilar på de professionellas erfarenheter och omdöme. En annan förebyggare beskriver utmaningen med att växa som team:

Att vara fler gör att vi kan nå ännu fler [...] ibland kan det bli lite flummigt och ostrukturerat, och blir det för ... blir det många personer, så kan det bli ännu mer ostrukturerat [...] Att hitta en grundstruktur är en utmaning ...

Förebyggarnas arbetssätt formas i hög grad i mötet med ungdomar och lokala förhållanden, vilket ger ett handlingsutrymme som inte alltid finns inom mer formella verksamheter. En polis beskriver hur arbetssättet märks av i ungdomars bemötande av förebyggarna: ”Jag tror folk särskiljer dem lite grann, för det är skillnad på när du sitter hos socialtjänsten och när du är ute och pratar med [förebyggare] eller vem det nu är som jobbar, för jag menar ... Han är schysst”.

Förebyggarna uppfattas som mer tillgängliga och mindre myndighetsbundna, vilket skapar en annan sorts relation till ungdomarna. Arbetet bygger på närvaro, förtroende och igenkänning snarare än på formella beslut eller ärendestrukturer. En förälder framhåller just detta: ”Är det någonting jag är orolig över eller det är en situation som uppstått, så finns de för mig, men också backar tillbaka till [mitt barn] och kollar läget där”.

Citatet illustrerar hur förebyggarna fungerar som ett närvarande stöd både för ungdomar och deras familjer. De är inte begränsade till formella ärenden eller möten, utan kan agera flexibelt efter behov, vilket gör att de kan upptäcka problem på ett tidigt stadium och följa upp dem på ett sätt som stärker tryggheten.

Förebyggarna beskriver själva hur deras arbete går ut på att finnas i ungdomars miljöer, att följa rörelserna runtom i kommunen och bygga trygghet där ungdomar samlas. En förebyggare förklarar:

Vi vet att vissa ungdomar hänger på en viss plats. Då söker vi upp dem där, både för att kartlägga umgänget, identifiera behov, och sen fånga upp, och vara en trygg vuxen och skapa trygghet. [...] Sen finns det de här spontana besöken [...] för att visa att jag är tillgänglig för medborgare.

Det uppsökande arbetet är både planerat och situationsbundet. Förebyggarna upplever att i takt med att teamet blivit mer etablerat har de spontana besöken minskat, eftersom allt fler ungdomar och familjer nu söker upp dem själva. Verksamheten har också breddats geografiskt: från att tidigare främst har arbetat i ett färre antal områden finns förebyggarna nu i hela kommunen. Detta ökar i sin tur möjligheten att nå fler ungdomar och förebygga problem på bred front, men ställer samtidigt krav på prioritering och planering för att kunna bibehålla kontinuitet i relationerna.

En förebyggare beskriver hur skolorna blivit centrala arenor för arbetet:

Det är större chans om vi kommer till ett ungdomsgång som är ute klockan 19 en onsdag på stan, så är det stor chans att vi känner någon av de som är i det gänget som vi har sett på någon skola [...] Det är alltid någon som känner igen oss [...] Så samtalen börjar där.

Genom skolnärvaron blir förebyggarna igenkända och får en naturlig ingång också till kontakt i andra miljöer. Att ungdomarna känner igen dem fungerar som en nyckel till skapande av tillit, men det visar också begränsningar. När en ungdom endast hälsade på den förebyggare som hen redan kände, ignorerades de två andra förebyggarna som stod bredvid, som ungdomen aldrig träffat:

Då gick vi fram så här och hälsade. Det var bara hen som jag hade träffat innan. Inte de andra två. [...] Och då hörde man bara, att [de andra] sa typ så här, vad heter det: "Hälsar du inte ens på oss?" Och då såg de rätt sura ut.

Exemplet illustrerar att igenkänning påverkar interaktionen: den kända förebyggaren kan få kontakt utan att aktivt initiera samtal, medan de "okända" förebyggarna inte automatiskt inkluderas. Kontakten och relationen måste byggas över tid, och ungdomars behov kan ibland hamna i skymundan när teamet måste balansera mellan breda och individuella insatser.

Samtidigt har skolnärvaron utvecklats pedagogiskt genom planerade undervisningstillfällen som *Gängsnacket*. Gängsnacket har tagits fram i samverkan mellan Polismyndigheten och Länsstyrelserna som en del av ett nationellt brottsförebyggande arbete (Länsstyrelsen 2023). För förebyggarna har arbetet inneburit ett mer pedagogiskt

och strukturerat arbetssätt, där fokus ligger på att sprida kunskap och skapa dialog snarare än enbart bygga relationer.

Samtidigt innebär utvecklingen att en stor del av arbetstiden nu går åt till planering och genomförande av skolbaserade aktiviteter. Det kan ta tid från det mer individuella, uppsökande arbetet. Balansering mellan att nå många och att följa upp enskilda ungdomar är därför en ständigt närvarande utmaning.

Förebyggarna beskriver hur de ibland fångar upp ungdomar som annars hade fallit utanför socialtjänstens formella system:

Om mottagningen väljer att inte gå vidare [...] blir det intressant för oss, för här kan vi fånga upp ett tidigt beteende [...] och både erbjuda stöd till ungdomen via samtal [...] och sen erbjuda stöd till föräldrarna.

Förutom arbetet i skolorna bedriver teamet även riktade insatser för föräldrar. Genom programmet Föräldraskap i Sverige leder de samtal om rättigheter, skyldigheter och föräldrarollens utmaningar i ett nytt land. En förebyggare beskriver upplägget:

Det första är ju familj i ett nytt land [...] Där vi pratar om föräldrars skyldigheter, föräldrars rättigheter, barn och ungdomars rättigheter och skyldigheter [...] Så liksom mycket förstärka föräldrar i sitt föräldraskap.

Programmet fungerar som ett sätt att skapa förståelse och förtroende också mellan vuxna och förebyggarna, vilket i förlängningen stärker relationerna runt ungdomarna.

Genom denna utveckling – från uppsökande till förebyggande – framträder ett arbete som blivit både bredare och mer komplext. Förebyggarteamet har gått från att främst söka upp ungdomar till att finnas närvarande på flera nivåer i deras vardag, i skolor, fritidsmiljöer och familjekontakter.

Ett lyckat resultat?

Vad som räknas som ett lyckat resultat inom det förebyggande arbetet är ofta komplext och mångfacetterat. I insatsen Hemmaplan handlar det i första hand om att barnet eller ungdomen inte ska behöva placeras utanför hemmet. Samtidigt kan syftet också ses ur ett längre perspektiv: att ”så ett frö” med goda erfarenheter av kontakten med socialtjänsten, eller genom att motivera föräldrar att acceptera exempelvis utredningar som kan ge barnet rätt stöd i framtiden.

I de fall där placering trots allt blir nödvändig, fungerar Hemmaplaninsatsen som en kvalitetskontroll, där insatsen skapar underlag för att säkerställa att beslutet om placering är välgrundat och rättvist. Utförarna framhåller att även om barnet måste placeras är känslan av att ha gjort allt som är möjligt för att förhindra det en viktig del av arbetet.

Samtidigt visar erfarenheter att våld och andra sociala problem medför stora konsekvenser, både för de som drabbas och för samhället i stort. Kostnaderna för

placeringar av barn och ungdomar, samt stöd till anhöriga, är omfattande och uppmärksammas i både rikstäckande och lokal media. Exempelvis noterade *Norrköpings tidningar* i maj 2024 att socialnämnden från mars till april fördubblat sitt underskott, från tolv till 24 miljoner kronor (Jensen 2025). Kommunstyrelsens dåvarande ordförande konstaterade att dessa kostnader ”kan härledas till det nuvarande trygghetsläget, där fler behöver skyddsboenden och fler placeras på HVB- eller SIS-hem”. Socialnämndens ordförande beskrev situationen som helt ny, med ett kraftigt ökat behov av skyddsplaceringar där hela familjen, ”mamma, pappa, barn och syskon”, behöver skyddas. Behovet har ökat så pass mycket att förhandsupphandling av skyddsbostäder nu blivit nödvändig.

Förebyggande arbete kan dock vara svårt att mäta i traditionella termer. Som en förebyggare uttrycker det: ”Det är svårt också, om inte omöjligt, att mäta till exempel utgången av vårt jobb, insatserna, och så vidare. Det går inte att mäta egentligen”. Framgång kan ibland handla om små steg, som att lyckas få till ett möte med en familj som annars har en negativ inställning till socialtjänsten. Det kan i sig ses som ett positivt resultat, även om det inte syns i statistik eller placeringar. Samtidigt kan det uppfattas som negativt ur systemets perspektiv, eftersom socialtjänsten då får fler ärenden att hantera.

Ytterligare ett hinder för att uppnå lyckade resultat är den snabba utvecklingen inom kriminalitet och ungdomars digitala beteenden (Sausdal & Hannerz 2025). Utförarna diskuterar behovet av att följa med i ungdomarnas digitala arenor och anpassa arbetstider och metoder för att möta dem där de finns. Samtidigt framkommer svårigheter med begränsningar i tillgång till vissa digitala kanaler, vilket påverkar möjligheterna till riktat förebyggande arbete. Flera förebyggare och utförare beskriver hur ungdomars vardag i allt högre grad utspelar sig på digitala arenor. Som en utförare uttrycker det: ”De är ju mycket mer mobila nu än vad de var när jag började jobba. Det är så himla lätt att få en massa kontakter via sociala medier som man kanske inte är liksom reder ut att hantera”.

Samtidigt betonar en förebyggare att det är just i dessa sammanhang som de professionella behöver finnas: ”Det är ju där ... sådana arenor man behöver vara inne på. Alltså, man behöver ju kunna jobba uppsökande digitalt”. Möjligheterna att arbeta på dessa plattformar begränsas dock av regler och restriktioner: ”Och då så får man inte titta på vissa konton eller man får inte ... alltså, får inte ha vissa ... Där skulle man ju verkligen kunna ha riktat förebyggande arbete”. Den digitala distansen mellan ungdomar och vuxenvärlden blir särskilt tydlig i en annan utförares reflektion:

Ungdomar lever ju sitt liv i telefoner. Alltså, och vi är inte där. [...] Och det är därför det tror jag blir en sån chock för många föräldrar. Att ... men han är mest hemma, och så bara pang, han är häktad. Ja, för att han har haft ett annat liv.

Trots dessa utmaningar finns exempel på Hemmaplansinsatser som avslutats med ett tydligt positivt utfall. Det kan handla om ärenden där det inte längre finns någon ny oro, där föräldrar är lugna, polisen inte uttrycker oro och utförare inte ser några kvarstående

risker för ungdomen. Dessa insatser kan ses som lyckade resultat, där det förebyggande arbetet har bidragit till att skapa stabilitet och säkerhet för ungdomen och familjen.

Orons nav

Ett återkommande mönster i både intervjuer och observationer är talet om oro. Om det inte vore för oron hade de båda insatserna vi följt under de senaste åren inte ens existerat. Då hade det nämligen inte funnits någon anledning att bedriva arbetet de ägnar sig åt.

Orons (ir)rationalitet

Vad är det egentligen med oron som skapar sådan oro?

Vid närmare anblick framträder ett mönster som gör att vi kan få syn på *orons rationalitet*.

Till att börja med tycks oron notoriskt svårfångad, något som också har noterats i tidigare forskning kring brottsförebyggande arbete. Ett konkret exempel är en studie av brottsförebyggande arbete i form av de båda samverkansformerna SSPF och SIG, som pekar på följande:

Oro (gällande aktuell ungdom) är ett ord som används av många representanter. Ordet förenar aktörerna, men kan ha olika innebörd, exempelvis för organisationernas representanter och för vårdnadshavaren. Ordet *oro* anspelar på en känsla, där polisens känsla av oro och vårdnadshavarens känsla av oro för ett barn inte nödvändigtvis har exakt samma innebörd. Däremot bidrar ordet till ett alliansskapande mellan aktörer och föräldrar ... (Söderberg 2023: 103).

Oron har inte *en* utan ett närmast oändligt antal skepnader.

Därtill kan vi lägga orons oförutsägbarhet. Den kan dyka upp helt utan föraning och försvinna lika oannonserat. Den har ingen given början, heller inget absolut slut.

Oron riktas ofta mot framtiden och mot det ännu okända. Den handlar om att inte veta vad som väntar, om risken att något oönskat eller farligt ska inträffa. Det kan röra en själv eller någon i ens närhet, men oron kan också handla om de konsekvenser som skulle uppstå om det man oroar sig för faktiskt blev verklighet.

När det gäller orons skepnader så går det att utskilja olika grader. Oron tar form i ett brett spann, mellan å ena sidan en diffus malande känsla av att något inte står rätt till, oklart vad och varför, å andra sidan en intensiv destruktiv upplevelse av hot.

Tidpunkter, platser, personer, utseenden, röstlägen, beteendemönster, sociala koder, specifika situationer. Det finns ett närmast oändligt antal signaler som kan tolkas på ett sätt som väcker oro. Hur dessa signaler uppfattas formas inte enbart av det som sker i stunden, utan också av tidigare erfarenheter och av den samhälleliga kontext inom vilken oron tar plats. Det som för någon framstår som en obetydlig händelse kan för någon annan väcka starka känslor av otrygghet, just för att det kopplas till tidigare upplevelser eller till berättelser om risker och hot i det omgivande samhället.

Tolkningar av alla dessa signaler kan visa sig helt korrekta, men kan stundtals vara felaktiga, vilket i sig kan bidra till ytterligare lager av oro, för att ovissheten inte bara

handlar om att inte veta, utan att dessutom inte fullt ut kunna lita på sin egen förmåga att tolka det som sker runtomkring en.

Frågan är hur alla signaler ska tolkas och vilken sorts oro som träder fram, hur pass allvarlig den framstår som.

Oron kan vara diffus och växa fram över lång tid, men kan likaväl orsakas av ett hastigt eskalerande händelseförlopp.

Oavsett grad eller form utgör oron en i flera hänseenden destruktiv kraft, som i värsta fall åsamkar skada, både psykiskt och fysiskt, alienation och handlingsförlamning.

Samtidigt är det viktigt att se att denna kraft är produktiv, i den meningen att den driver fram olika sorters handlingar med sikte på att möta och hantera oron, som i bästa fall kan få den att försvinna, eller ännu hellre, att inte ens finnas till.

I det följande ska vi rikta ljuset mot just orons rationalitet och hur olika sorts oro kan ses som både ett illavarslande symtom och ett nav som får olika sorts aktiviteter att bli till. Framställningen baseras på såväl utdrag ur intervjuer som fältanteckningar från några av de deltagande observationer som gjorts, som i olika avseenden illustrerar orons krafter, hur de tar form och hur de får en rad aktiviteter att uppstå.

För enkelhetens skull har vi delat upp dessa aktiviteter i följande kategorier: identifiera, bedöma, dämpa, förmedla, samtala och förstora.

Dessa olika aktiviteter är inte på något vis isolerade från varandra och heller inte enkla att dela upp. Tvärtom är de sammanvävda och bildar mönster som sammantaget bildar de båda insatserna vi följt. Som också framgår av presentationen är inte heller insatserna isolerade från varandra, utan de blir möjliga genom en mångfald av aktiviteter som förbinder aktörer från en rad olika sammanhang. Det förebyggande arbetet med att möta oro som sker inom respektive insats är en verklig balansakt, som stundtals kräver svårt känslöarbete (jfr Biszczanik & Gruber 2021), där den professionella pendlar mellan olika lägen (att se, lyssna, förmedla, dämpa, samtala och förstora), utifrån den specifika situation och förändrade villkor.

Identifierandets praktiker

Låt oss inleda med de typer av aktiviteter som utgör en förutsättning för övriga aktiviteter, nämligen de som går ut på att med olika medel identifiera oron, få den att träda fram. Att kunna urskilja tecken på oro är centralt i det förebyggande arbetet, eftersom dessa tecken ofta blir startpunkten för mer riktade insatser. Oron kan i den meningen beskrivas som ett av det förebyggande arbetets viktigaste utgångspunkter. Orons signaler kan ha många skepnader som kan påträffas i en rad sammanhang, på skilda sätt.

Som en vinjett vill vi introducera två specifika tillfällen som utspelat sig under loppet av arbetet med att följa respektive insats, som var och en illustrerar hur oron görs synlig i det löpande förebyggande arbetet.

Klumpen i magen

Vi har varit på besök på en fritidsgård.

Vi ger upp, tar bilen till köpcentrumet. Vi går runt, stöter på flera ungdomar som förebyggarna känner till. De kramar om varandra, säger hej. Den ena förebyggaren berättar att hen träffat på flera av dem ända sedan de gick i fjärde eller femte klass. Den andra förebyggaren förklarar att en av dem nyligen greps med innehav av vapen och narkotika.

När det är dags att lämna köpcentret passerar två unga tjejer. En av förebyggarna stannar till och hälsar. Därefter slår tjejerna följe med en större grupp unga killar som blänger ilsket mot oss, när de passerar. När Kevin frågat om blickarna förklarar förebyggarna att flera av killarna inte är något bra sällskap och att de får en klump i magen bara av att veta att de båda tjejerna umgås med dem.

I orons spår

Magnus och Kevin följer med två av förebyggarna under ett kvällspass. Bilen stannar till vid parkeringsfickan strax intill lokalerna som inrymmer fritidsgården i området.

Vi passerar byggarbetsplatsen, kommer fram till entrédörren, kliver ur ytterkläderna. Lokalerna är rymliga, ser ut att helt nyligen ha fräschats upp.

En kvinna möter upp, hälsar, bekräftar att tolkningen om lokalernas fräschhet är helt korrekt. I all turbulens på kommunens fritidsgårdar har det beslutats att det ska göras en kraftsamling på fritidsgården i området. Ny föreståndare, nytt team, bestående av fem personer.

När vi klivit in i lokalen lämnar de två ungdomar som befinner sig där hastigt. Kevin undrar om föreståndaren tror att de har något emot socialtjänsten, får till svar att de kommit för att göra läxor tillsammans, men att de nu var på väg till en teaterföreställning med sin klass. Tänk ändå hur snabbt det går att tolka deras beteende genom en viss lins, formad av föreställningen om att ungdomar som befinner sig på fritidsgård kan hysa misstro mot socialtjänsten. Situationen väcker reflektioner över hur oro inte bara riktas mot ungdomars beteenden, utan också kan ta form i våra tolkningar av dessa.

Innan jul 2023 hamnade området i rikstäckande medier. Svarta rubriker rapporterade om det senaste våldsdådet, bara ett par stenkast upp för sluttningen. Rättegången är nu i full gång.

- Skjutningen, det var en av våra ungdomar, berättar fritidsledaren, det var väldigt tungt för personalen.

- Hur är det idag, undrar Kevin.

- Nu har det släppts, förklarar föreståndaren, det är fler och fler som kommer, men ett bra tag var det många som inte vågade gå ut.

- Fattar, suckar Magnus.

- Man passar sig var man rör sig, fortsätter föreståndaren, det sitter kvar. Föräldrarna vill att ungarna ska ha kommit hem innan det blivit mörkt, jag förstår dem. Jag skulle reagera exakt likadant, med två skjutningar på kort tid.

Än en gång påminns vi om hur dåden avlöst varandra i sådan takt att vi tappat räkningen.

Strax innan skotten vid affären hade ännu ett mord inträffat, alldeles över vägen, utanför restaurangen. Något stenkast från polishuset. Det överkliga har blivit vardagsmat.

- Hur märker ni av det som skett, fortsätter Magnus.

- Det händer att man blir orolig här inne, förklarar föreståndaren. Vi tänker oss för vilka ord vi använder, håller utkik över vilka bilar som rör sig utanför och får fler samtal från föräldrar som vill veta om deras barn är här.

Signalsystemet

Det finns en bred uppsättning indikatorer på oro av olika slag. Flera av dessa återkommande i följande beskrivning där en person i ledande roll ringar in ett typiskt fall av hög oro.

De flesta går ju knappt inte i skolan alls eller har ju väldigt stora problem i skolan. [...] föräldrarna har lite tappat sitt föräldramandat, att de liksom är ute och drar på stan, de försvinner på nätterna. Man kan verkligen tänka att de här är inte i bra miljöer. Polisen kanske plockar upp dem på olika ställen och kör hem dem, men så kanske de drar ut igen. De lyssnar inte på föräldrarna när de liksom gränssätter eller så där. Då tänker jag att det sammantaget är väldigt hög oro.

Som framgår av beskrivningen är det vanligen möjligt att identifiera flera signaler som sammantaget föranleder hög oro kring någon ungdom. En av de främsta riskfaktorerna som lyfts fram är i detta sammanhang såväl frånvaro som olika slags svårigheter i skolan. En annan är synen på auktoritet, att inte lyssna på föräldrarna, vilket kan leda till att de tappar fotfästet i sitt föräldraskap. Ett resultat kan vara att ungdomen vistas ute, befinner sig på olämpliga platser, i olämpligt sällskap.

Fallbeskrivningen påminner om den som görs i en intervju med en kurator.

När man har någon elev då till exempel som har svårt med sina impulser, det händer saker i klassrummet, hamnar i konflikter, utsätter andra elever och vi dessutom kanske ser att man dras lite till ett umgänge där vi också är oroliga, utan att ha en omfattande oro att vi vet att det har sålts saker eller så där. Då hade vi gjort en orosanmälan.

Återigen identifieras risker på skolan, såsom svårigheter att hantera impulser, umgängen och försäljning. När dessa risker identifieras kan det bli aktuellt med orosanmälan, något vi kommer att återkomma till lite längre fram. Samtidigt kan vi i citatet se en annan tematik som vi har anledning att fördjupa oss i framöver, nämligen hur oron är rörlig, gradvis kan eskalera, från subtila signaler som blir synliga i skolan (impulser, saker som sker i klassrummet) till iakttagelser av potentiellt riskfyllda sociala umgängen.

Det är dock alldeles uppenbart att det finns stora svårigheter när det gäller att identifiera oro och bedöma hur pass allvarlig den är, en typ av aktivitet vi också kommer att fördjupa oss i längre fram.

En socialekreterare konstaterar nämligen att det i flera av fallen som föranlett störst oro inte funnits några egentliga tecken som skulle ge anledning till oro.

De som jag har haft, som kanske är mest på ... ja, som jag har varit mest orolig för, som är mest kriminella, de har väldigt få riskfaktorer generellt sett. Det är svårt att veta varför just de har hamnat där de har hamnat.

Svårigheten att identifiera oron bekräftas av en person i ledande roll, som beskriver att enskilda ungdomar kan omges av oro utan att det finns tillräckligt tydligt konkreta tecken. Detta innebär i sin tur utmaningar när det gäller att ringa in målgruppen för insatsen Hemmaplan. Svårigheten att läsa av signaler kan dessutom bli större om ungdomar inte vill kännas vid tecken på oro.

Som tanken var från början så var det ju en ungdom som är placeringsnära, alltså att det är en hög oro. [...] Det här är också så svårt, för ibland är det att man ... det finns en massa misstankar och rykten, men det finns inget konkret. [...] För så har vi många ungdomar, man säger att: "Men jag har ingen aning vad ni snackar om, jag har inte gjort någonting". Det finns massa, men vi har liksom ingenting som vi kan säga.

En förebyggare menar att ungdomar kan bete sig på olika sätt i olika situationer, vilket i sig kan väcka oro.

Det är många gånger som jag har träffat någon elev i skolan som är jättetrevlig där, och sen träffar man dem på stan och så är de en helt annan person. Det kan också väcka en oro, så här: "Varför är det inte okej att hälsa på mig nu och vilka är det runt omkring här som kan tänka till om att man pratar med soc?", eller så här. För det har hänt ganska ofta [skratt]. Nästan betar sig som att de inte känner en i det sammanhanget.

Än en gång framträder skolan som en central arena för att identifiera oro, även om signalerna kan vara svåra att tyda.

Skolplikten gör grundskolan till en plats där barn och ungdomar samlas och spenderar en stor del av sin tid. Mot bakgrund av att det på denna plats dessutom är möjligt att få syn på allehanda signaler och bedriva olika slags fostransarbete har skolan blivit ett högst relevant sammanhang där en rad insatser från aktörer i det omgivande samhället kan gripa in, däribland insatser med brottsförebyggande ambitioner (se Wahlgren 2014; Dahlstedt & Lozic 2017; Skolverket 2023). På skolans domän rör sig inte bara de som jobbar på skolan, såsom lärare och kuratorer, utan även en rad andra professionella som söker sig dit för att bedriva förebyggande arbete, inte minst de inom Förebyggarteamet.

En av förebyggarna beskriver på följande sätt vad närvaro på någon av skolorna kan föregås av.

Ibland kan det vara att skolan har oro kring en elev fast man har inte orosanmält. Att kanske hjälpa dem så här att: "Hallå, har ni ... är det dags att göra en orosanmälan här kanske?" Och att man kan göra det tillsammans i så fall. Att verkligen fånga upp dem som

man ser. [...] När mottag inte inleder utredning fast man kanske har en känsla att här kan det vara bra att inte bara avsluta utan någonting. Kan vara en ungdom som kanske rör sig mycket ute, men man har inget konkret att den gör någonting som är oroväckande eller vet inte exakt vilken den hänger med när den är ute. Då kan det vara en idé att vi får en kontakt, om de är positiva till det, för att träffa familjen och så där. Att föräldrarna kan känna sig trygga med att vi vet vilken ... vem deras barn är ifall vi träffar på dem, kan se lite vilka de rör sig kring eller vad de gör och så. Och då blir det lättare att ha en kontakt hem om det skulle vara att något väcker oro eller så. Och det kan också leda till att vi har lite mer kontakt ...

Skolan kan på så vis beskrivas som en slags sambandscentral dit professionella från olika sammanhang kan rikta sina blickar för att identifiera oro som av en annan anledning väckts kring någon av eleverna (jfr Wahlgren 2014; Dahlstedt & Lozic 2017). Vi kan i citatet se hur det vid sidan av skolans pedagogiska arbete bedrivs arbete som i lika hög grad handlar om förebyggande socialt arbete, där iakttagelser som görs kan bli startpunkt för andra sorts aktiviteter, exempelvis i form av orosanmälan, utredning, kontakt med familjen. Även detta led i arbetet har vi anledning att återkomma till längre fram.

Accelerationen

Andra svårigheter när det gäller att identifiera oro kan kopplas till acceleration.

En utförare beskriver att oron kan svänga fram och tillbaka, den kan på kort tid både dämpas och eskalera, på ett sätt som gör den nyckfull, ytterst svår att förutse. ”Det kan ju svänga så fort så det som var en oro för en månad sen är ju jättehög oro nu liksom eller tvärtom”.

En annan dimension av acceleration rör det omgivande samhället och takten i händelseutvecklingen i Norrköping och resten av landet, som får oron att intensifieras och mångfaldigas, vilket sin tur kan bidra till att skapa oro.

En sida av den snabba förändringstakten kan knytas till att våldet går allt längre ner åldrarna, som en av deltagarna beskriver det i samband med ett lärandeseminarium. Förändringen kan exempelvis skapa en oro bland socialsekreterare, som inte vågar låta barnen stanna hemma med hänsyn till de allvarliga hot som omger familjen.

Så har det hänt så himla mycket i ... omvärlden och Norrköping, sista månaderna tycker jag. Och de är så små ... det är väl det jag känner. De är ... de är unga. Så att det här ... alltså, vi får verkligen ta i hemmaplan när vi pratar om oron och risker och faror och så. Och jag förstår att handläggarna inte vågar ha barn kvar hemma heller. För att hotbilden är så stor alltså. Det är ju många av våra småttisar som har blivit av med telefoner och vad tusan har stått på dem och ...

När våldet accelererar i det omgivande samhället är det något som på ett tydligt sätt märks i skolan, som en rektor beskriver det.

Vi får vår släng av slevan, för det vart en ... ja, men en av skjutningarna då en av våra elevers [syskon] som vart skjuten. Nu var inte [hen] i skolan, för [hen] satt häktad och så, så det ... Så det rör sig ändå runtomkring. Och många av våra ungdomar, de bor i bostadsområdena där det händer. Och även om de inte är inblandad så känner de individerna. Men som väl var är det ingen av våra elever ... ja, skjutningen [som inträffade nyligen], det är vår före detta elev, [hen] var utskriven ett år innan. Men annars så är det ingen av våra elever, men det rör sig i kretsarna, så vi märker av när det är oroligt.

Samspelet mellan acceleration och oro påtalas också av en person i ledande roll, som beskriver risken för att förändringstakten kan driva på takten också när det gäller att fatta beslut om hur oron kan mötas med lämpliga insatser. Oron och viljan att möta den med hastiga insatser kan skapa stress.

När det händer så här allvarliga grejer som det ändå har gjort nu med dödsskjutningar och sprängdåd och allting, då blir man ju orolig. [...] Man vill ju försöka hindra att våra ungdomar ska vara i det eller hamna i det. Och då kanske man lite snabbare fattar beslut, eller man vill lite snabbare få i gång ordentliga insatser kring dem för att det inte ska bli så. Jag tror att det stressar upp det lite så här generellt, att läget är så här.

En förebyggare som reflekterar över accelerationen och vad den kan innebära för de insatser som sätts in riktar ljuset mot möjliga risker med stora satsningar för att möta de allt större utmaningarna. De snabba förändringar som dessa satsningar i sig skapar kan samtidigt innebära svårigheter att möta oron organiserat.

Jag känner alltid en viss oro när saker ska ske så himla snabbt som det nu gör här. Att det blir så lätt att man inte tänker till ordentligt kring hur det blir och hur det blir för dem som jobbar och ... ja, men så här att det kanske går lite för snabbt, att man skjuter sig lite i foten, att ... ja, men som nu när vi fick in extra resurser från en dag till en annan, då är det så här ... ja, det ser jättebra ut på pappret, men sen visar det sig att de här personerna de kan inte jobba våra arbetstider, på kvällar och så...

Ett illustrativt exempel på hur oro kan accelerera är den så kallade dödslistan som fick nationell uppmärksamhet våren 2024.

Listan som bestod av förnamn och smeknamn på totalt sju personer spreds strax efter mordet på en sextonårig kille i Norrköping, dels via uppgifter i nyhetsmedia, dels via sociala medier. Enligt uppgifter till *Norrköpings tidningar* var sex av personerna elever på samma högstadieskola. ”Den nu aktuella skolan har haft krismöten, enligt uppgifter vi fått”, rapporterade NT, ”och oron är stor för vad som kan hända” (Johansson 2024).

Listan visar hur oro kan mångfaldigas genom att uppgifter sprids exempelvis via sociala medier, blir till något som snart sagt alla får kännedom om. Samspel mellan sådan medialisering och gängkriminalitet har också uppmärksamats i forskning. ”Läser vi i tidningen råder det ingen tvekan om att det i skrivande stund existerar en viss panik i

samhället kring hur både så kallade gatugång och mer etablerade grupperingar aktivt använder sociala medier för att marknadsföra sin livsstil”, noterar exempelvis Sausdal och Hannerz (2025: 124), ”och där vem som helst antyds kunna dras in i gängens klor”.

I just det aktuella fallet med den så kallade dödslistan fick uppgifterna den kommunala organisationen att samlas, däribland ute på den aktuella skolan. Strax därefter var förebyggarna på plats för att möta upp elever, föräldrar och personal, med syfte att vid behov dämpa eventuell oro.

I början av hösten kommer listan på tal i samband med en biltur genom centrala Norrköping.

Närvarande socialtjänst

Bilen tar vänster vid rondellen, Promenaden utför inåt stan. Kön glesnar något. Vindrutetorkarna går för högvärv.

- Hur ser samarbetet med skolorna ut, undrar Magnus.
- Tidigare var det mellan- och högstadierna vi samarbetade med, nu har vi uppdrag att också vara ute på gymnasieskolorna, förklarar chauffören.

- I vilka områden?

- Alla skolor.

- Utifrån behov?

- Ja.

- Senaste tiden har vi haft fokus på högstadiet.

Bilen rullar förbi en av stadens skolor till vänster, gymnasiet De Geer.

- Hur agerade ni när ni fick information om dödslistan som spreds, skjuter Kevin in.

- Vi såg att flera av de vi har kontakt med fanns på listan, förklarar chauffören, det är viktigt att vara en aktiv, närvarande socialtjänst.

- Att nå dem som står på listan eller möta oron som sprids, fortsätter Kevin.

- Precis, vi träffade dem nästan varje dag, förtydligar chauffören, en del ville komma till skolan, andra inte. Vi var ute, pratade, erbjöd stöd.

Rödljuset får bilarna att formera en kö, som bygger på. Tur att vi inte har bråttom. Förebyggande socialt arbete kräver tålamod. Och gott om tid, även om tiden alldeles för ofta är knapp.

Sammantaget visar de iakttagelser som presenterats i detta avsnitt hur accelerationen i både samhället och verksamheten påverkar upplevelsen av oro. Snabba förändringar och allvarliga händelser i omgivningen intensifierar den, skapar stress och påverkar både socialekreterare och andras beslut och handlingsutrymme. Samtidigt framträder orons komplexitet då satsningar som syftar till att möta ökad oro kan själva bidra till ytterligare utmaningar och göra det svårare att hantera oron systematiskt. Detta understryker behovet av att balansera hastighet, resurser och noggrannhet i det förebyggande arbetet.

Platsbundenhet

En annan ständigt återkommande dimension som omnämns i anslutning till oro är plats. Vissa platser associeras med högre oro än andra, särskilt de där det i närtid förekommit olika sorters våldsamheter.

Låt oss inleda med en längre passage där en förälder ger uttryck för sin oro för sitt barn, som hen känt har byggts upp under en längre tid, men som har tilltagit med ett aktuellt våldsdåd som skett nära platsen där de bor.

Jag har väl varit orolig ett tag. Dels för att [hen] är ett [barn] som vill hävda sig [...]. Även om man vet att allting är verkligt så vart det så himla verkligt när det var så pass nära. [...] Hade det varit lite tidigare, alltså precis under sommaren, så hade vi alla kunnat varit härute. Barnen, det var precis utanför [en släkting] det hände. [...] Men sen hade väl oron redan börjat komma, för att hen har det lite svårt. [...] har olika perioder i sitt liv. Som nu är hen väldigt mycket ute. Sen har hen perioder när han bara sitter inne hemma och spelar. Hen hade väl ... alltså, men uttryckt olämpliga saker för andra människor. Saker som hen egentligen kanske inte har någon aning om, men bara för att hen vill vara cool. Men jag vet ju att hen är väldigt lättpåverkad, och skulle hen vara med någon som hen vill hävda sig framför så skulle det kunna gå riktigt snett.

Som framgår har dådet gjort att våldet som tidigare varit mer avlägset plötsligt kommit nära, blivit verkligt. Närvaron av detta hot fick ovissheten att väckas till liv.

Tänk om... Det kunde ha varit vi...

Samtidigt kan vi se hur platsen som signal kopplas samman med en rad andra signaler, som varit kända under längre tid: ungdomens vilja att hävda sig, vara cool, som gör hen lättpåverkad; att hen under längre perioder vistas mycket ute, men i andra blir sittande inne. Sammantaget framträder en komplex bild av oro, med flera lager, som ramas in i ett urbant landskap.

Ett liknande mönster återkommer i en annan förälders beskrivning av oro över sitt barn. Även i detta fall kretsar oron kring barnets beteendemönster när det gäller att vistas ute, på fel platser, i fel umgängen.

Hen började hänga mer och mer på stan då, och jag kände att det eskalerade. [...] Och då blev det beslut om, efter att jag hade kontaktat socialtjänsten, att det skulle bli en insats, för att jag uttryckte oro då, eftersom [hen] kom inte hem, utan jag fick ringa polisen [...] [Hen] kunde vara borta i tre dagar, och då var [hen] hemma hos kompisar, och då kunde det vara icke-närvarande föräldrar eller inga vuxna alls på vissa ställen, och såna där saker då. Så det var lite på den ... det viset det började alltihop då. [...] jag vill att det ska gå väl för [hen], och att man är orolig då ...

Föräldrarnas sätt att identifiera oron med stor tonvikt vid de platser där barnen både rör sig och inte rör sig utgör ett bredare mönster i både intervjuer och deltagande observationer. Oron är inte obefogad.

En förebyggare ger ännu ett exempel på orons platsbudenhet i följande beskrivning av den senaste tidens händelseutveckling i Norrköping, och oron som skapas bland både föräldrar och ungdomar. Som handlar om att befinna sig på fel plats. Som grundar sig i en ovisshet i att inte veta vad som kan ske. Förebyggaren berättar att oron gör föräldrar alltmer vaksamma, vilket leder till att de blir mer restriktiva när det gäller att låta barnen röra sig utomhus, särskilt på platser som identifieras med oro. Risker är att den platsbundna oron som tar form kommer att skapa ett illavarslande mönster av slutenhet i staden, där olika områden blir alltmer slutna i förhållande till varandra.

Det är många som jag hör som är oroliga över vad som händer i Norrköping och deras föräldrar är oroliga att de sätter stopp, att de inte får vara ute mer, inte vara ute sent på kvällarna. Och många ungdomar som jag ändå träffar som är oroliga över vad som händer, man inte riktigt vet var man kan vara. [...] Ungdomarna vågar inte åka till vissa stadsdelar och man håller sig på sin kammare. Och det tror jag blir destruktivt också, för att då utbyter du bara erfarenheter med vissa personer som är i en viss stadsdel.

Oron över att vistas på vissa platser är ett återkommande tema också i intervjuerna med ungdomar. En av ungdomarna uttrycker exempelvis en känsla av obehag över att vistas ute, och i synnerhet på vissa platser. Inte minst med anledning av kännedom om att det i närheten av bostaden "händer mycket" väcks tankar om vad som kan hända.

Nuförtiden ... om man har planerat att skjuta någon, och så kan man skjuta fel person, och så tänker jag när man är ute: "Tänk om någon råkar skjuta mig?". Det är den. Och sen så bor jag i ett område som ... där det händer mycket där. [...] Och då tänker jag att det är läskigt, och nu när det håller på att bli mörkt tidigt och så, då tycker jag att det är lite läskigt att gå där och så. Då tänker jag att någon kanske råkar skjuta mig eller så. Det kan också hända, att någon kan råka skjuta en.

En utförare ger ett annat exempel på vad som kan föranleda oro över att vistas på fel plats vid fel tillfälle, nämligen val av kläder. Närmare bestämt val av keps, med märket Gucci, något som inte minst i den massmediala rapporteringen blivit något av en symbol för kopplingar till den kriminella världen.

Du hade tyvärr en sån keps också eller en sån jacka. Det är det de går och är oroliga för också. Och så frågar man bara: "Finns det någon anledning till att du är orolig?" "Nej, det är att jag kanske ser ut som någon och jag kommer inte byta klädstil".

Som visats i tidigare studier är just val av kläder något som återkommer i ungdomars reflektioner om hur det är att röra sig i omgivningarna, där en del ungdomar lyfter fram vissa märken och klädesplagg som markörer, som de menar kan innebära risk för att stoppas av polis (Schclarek Mulinari 2025).

Tematiken om att befinna sig på fel plats, och tänk om eller vad skulle kunna hända, bildar ett mönster också när professionella beskriver sitt arbete, som exempelvis i detta fall, när en förebyggare ger uttryck för sin oro för barnen hen kommer i kontakt med.

Jag känner en oro för barnen då, säg att barnen inte vet om det här och att det är någon från ... någon höjdare som tillhör [ett område] och ser att en kille [från ett annat område] är [där], att den personen ska bli skjuten för det. Det är en mardröm som jag har, att man blir utnyttjad för att man är på fel plats helt enkelt.

Vetskap om att en del av barnen bor och rör sig på platser där våldsamheter sker skapar en oro över vad som kan hända dem, som är svår att släppa även efter arbetstid. Denna ständiga medvetenhet om riskerna formar både hur ungdomarna rör sig och hur professionella planerar sitt arbete. Oro som har sitt ursprung i plats och omgivningens våldsamheter blir därmed inte bara en personlig känsla utan en faktor som påverkar vardagliga beslut, relationer och möjligheten att skapa trygga miljöer. För de som arbetar förebyggande innebär detta att insatser måste anpassa till en verklighet där en plats kan förändras snabbt och där konsekvenserna av ett felsteg kan vara allvarliga.

Seendets praktiker

När det gäller att identifiera orons signaler finns en bred repertoar av seende praktiker, som sätts i bruk i en rad olika sammanhang.

En av dessa praktiker, som inte minst är ett centralt inslag i insatsen hemmaplan, är hembesöket. I följande sekvens beskriver en utförare hur denna aktivitet kan gå till, som ett sätt att identifiera den oro som finns i hemmiljön.

Vi brukar göra hembesök, träffa ungdomen tillsammans med föräldrar, ha familjesamtal. För att bara se, vad är ni mest oroliga över just nu? Hur ser situationen ut? Ja, men med det här med rutiner i hemmet, och ja, men bemötande, hur föräldrarna bemöter sitt barn, och följer de regler som ni sätter upp.

Ett väsentligt medel för att få syn på oron är återigen samtal, där ungdomen tillsammans med föräldrarna ges möjlighet att beskriva vad som kan föranleda oro, där inte minst sådant som regler och rutiner i familjen kan bli föremål för gemensamma samtal.

En annan sorts seende praktik skulle kunna beskrivas som ett slags snöbollseffekt, där *en* sorts oro kan vara en startpunkt, som får andra former av oro att rullas upp. Ibland på ett sätt som inte ter sig helt förutsägbart. En förebyggare ger inblick i hur ett sådant förlopp kan gå till, utifrån en beskrivning av mötet med en specifik familj som nyligen ägt rum.

Vi har träffat en familj ganska länge här nu, där oron först gällde våld i nära relation, tror jag att den kom ifrån. Oron kom, om jag inte missminner mig nu, ifrån sjukvården, där vi

började nysta i det där. Och då visade det sig att vara galet där, men när vi tar pratat där så kommer det upp att det är inte så bra hemma med en ungdom där. Så då tar det en helt annan vändning där då. Och det har gjort att det har blivit en ganska, vad ska man säga, en stor apparat nu med att man upptäcker saker med ungdomen. Man upptäcker saker i familjen där [...] allt har att göra med att familjen och att ungdomen får förtroende för oss, och öppnar upp sig för oss, och att vi får förtroendet att hjälpa till helt enkelt. Så där har familjen en insats nu. Jag träffar ungdomen, och så vidare. Så ja, det tar en helt annan vändning.

Av beskrivningen framgår hur identifierande av *en* sorts oro kan aktualisera en annan. Samtidigt illustreras på ett tydligt vis en avgörande faktor för att en sådan upprullning av oro ska kunna ske, nämligen etablerande av förtroende mellan å ena sidan professionella, å andra sidan ungdomen och föräldrarna i fråga. Även denna tematik kommer vi att fördjupa oss i mer längre fram.

Vad som framträder i både hembesöken och observationerna ute i miljön är att seendet av oro aldrig är isolerad till en enda händelse eller signal. Seendet sker i ett sammanhang där professionella behöver foga samman information hämtade från en rad olika källor, i form av samtal, direkta iakttagelser, tidigare erfarenheter, och därifrån bygga och samtidigt upprätthålla förtroende. Denna kombination av kontinuerlig närvaro för att se förändringar och uppmärksamhet på subtila signaler gör att oron kan synliggöras och omsättas i insatser som är relevanta för familjens och ungdomens situation. Avslutningsvis visar exemplen att seendet utgör en högst aktiv, relationell och situationsbunden praktik.

Det handlar inte enbart om att notera oro, utan om att skapa en grund för handling och insats, där kunskap om familjens och ungdomens situation blir möjlig först genom ett etablerat förtroende och en kontinuerlig, uppmärksam närvaro.

Detta leder oss till hur närvaro och uppmärksamhet sprider sig vidare, som ringar på vattnet, som illustreras i följande sekvens, som utspelar sig längs en promenad genom ett av stadens köpcentra.

Ringar på vattnet

På väg förbi en av affärerna berättar den ena förebyggaren om hur ägaren vid ett tillfälle för inte så länge sedan fick syn på jackan, mötte upp för att tala om att en kvinna behövde få kontakt.

- På så vis kunde vi hjälpa henne vidare, fortsätter chauffören, ansöka om försörjningsstöd, dessutom kunde vi rulla upp ett ärende med våld i nära relationer.

- Intressant, följer Kevin upp, ni syns, hörs, gör skillnad.

- När vi är ute träffar vi på ungdomar, noterar den andra förebyggaren, får syn på normbrytande beteende, till exempel när nån vejpar, bli arg, våldsam.

Vid entrén är det som vanligt ungdomar som hänger, en del pratar med varandra, andra ser ut att vänta på någon. Vi tar oss genom glasväggen ut på plattorna under tak.

Här brukar vi stanna till för att kolla eventuell försäljning, buttrar den ena förebyggaren.

Vi vänder inåt. Tjena, ropar en kille till. Den andra förebyggaren svarar. Läget? Bra. Några steg till, ännu en hälsning.

- Du är ett känt ansikte, skrattar Magnus.

- Ja, det kan man säga, svarar förebyggaren.

Återigen kan vi notera hur seendets praktik möjliggörs genom etablerande av förtroende, som i sin tur förutsätter upprepad närvaro och kontakter som byggts upp över längre tid. Längs promenaden är det, som synes, inte bara ungdomar som förebyggarna möter och kan bedriva sitt arbete kring, utan även en rad vuxna. Trots att de inte ingår i förebyggarnas egentliga uppdrag eller målgrupp, kan de likafullt göra att det skapas ringar på vattnet.

Gapet mellan föräldrar och barn

Ytterligare en dimension som hänger samman med identifierande av oro är *generation*. Antalet intervjuer är visserligen begränsat, så vi ska passa oss för att dra några större slutsatser, men utifrån intervjuerna som gjorts kan vi ändå notera en viss skillnad när det gäller att identifiera oro, om vi jämför föräldrar och ungdomar.

En utförare inom insatsen Hemmaplan berättar om en utbredd oro bland föräldrarna till de berörda ungdomarna, i synnerhet bland mammorna.

Jag möter ju oftast kvinnor, att mammor som egentligen borde vara sjukskrivna utifrån den höga stress och oro som finns kring barnen. Men de har inte råd att vara sjukskrivna, och de som känner oftast att den här sysselsättningen eller jobbet, då får de tänka på något annat. Så de går och jobbar ändå tills det ... Många klappar ihop när barnet väl blir placerat om det blir det, att då börjar de känna efter vilken stress de har haft och så.

Beskrivningen ligger i linje med studier som pekar på att föräldrar i utsatta områden tycks mer oroade över att det ska inträffa skjutningar i området och att barnen ska lockas in i brottslighet, jämfört med föräldrar i andra områden (Brå 2025).

Bland föräldrarna återkommer berättelser om skillnader mellan deras sätt att uppleva oro och barnens. En förälder beskriver exempelvis svårigheten med att få ungdomen att förstå oron hen upplever.

De ser inte på det på samma sätt som en annan gör. Alltså, en annan är orolig när de är ute och hänger på stan, och det är fylla och det är narkotika, och det är brottslighet av olika slag då, och så vidare, så att som förälder är man otroligt orolig då, och med alla dessa droger som finns ute, och så vidare. Och så blir de skyldiga folk pengar, och allt det där då. Så det har varit otroligt mycket oro, som sagt var, och kämpande för att komma ur det här. [...] det är viktigt att man på något sätt som förälder med försöker, när man inte själv känner att man riktigt når fram och får fram de här oron och rädslan som man har när de är ute. Och har det hänt saker och ting i närtid, som det här ändå är, så är man ... vill man ändå att de ska kunna förstå, att rör man sig i fel kretsar, och så vidare.

När det gäller att skapa en sådan förståelse kan vi här se att föräldern aktualiserar betydelsen av en sorts aktivitet som vi kommer att fördjupa oss i framöver, nämligen samtal.

I intervjuerna med ungdomar har vi redan varit inne på att det finns flera spår av oro, inte minst relaterat till att befinna sig på specifika platser. Samtidigt kan vi se att det inte är alltid som ungdomarna beskriver oro som något särskilt allvarligt eller befogat. På tal om oro menar exempelvis en ungdom att det först och främst är de som inte riskerar att bli inblandade eller drabbade av våldet som är oroade.

Alltså, jag känner inte någon oro för det här. Det är fortfarande en stad. Det är fortfarande många personer som inte håller på med det där. [...] De som är oroliga, det är de som inte har någonting med det att göra. Det är de som blir oroliga. Det är de som inte har någon. Alltså, de har ingenting med det att göra, och då behöver ... De kommer aldrig bli utsatta för det. Det är det som är grejen. Ja, de här som har blivit skjutna nu ... Han uppe i [området], som jag kände, en kompis. Han visste jag om, för han hade jag kontakt med för ett år sen vid den här tiden. Men jag visste väl inte något vad han höll på med, men det var ingenting bra. Och sen hände det, och det var inte värsta chocken direkt.

Ett exempel på hur olika sätt att identifiera och förhålla sig till oro kan stå mot varandra kan vi se i följande sekvens, hämtad från ett samtal mellan en förälder och hans barn.

Ungdom: Jag vet inte. Alltså, ingenting kommer drabba i en stad. Det kommer alltid vara i olika områden, och det kommer att vara ... En sprängning, då är det bara ett hus. Ett hus, varför just det huset? Ja, för det bor någon där. Så det är så där bara. Vilka bor i ditt hus? Känner du orolig för det, då borde du väl inte [...] Det finns en anledning till varför du är orolig. Det är lite så. Ja, men går du runt och tänker på de där skjutningarna och är rädd för det?

Förälder: Nej, det gör jag inte.

Ungdom: Är det så?

Förälder: Jag tycker bara det är sorgligt att det händer, och att det har varit så nära inpå, att man ... Ja.

Ungdom: Men man vet ändå att de inte är riskzonen. Så i så fall, alltså folk behöver inte vara oroliga. Man kommer inte vara i riskzonen, ifall man inte vet att man har gjort fel, och har man gjort fel, då är man dum nog att ha gjort fel. För när man är rädd mot dem, och det inte ens har hänt dig någonting, och man är rädd [...] Då är det bara dumt.

Intervjuare: Ja.

Ungdom: Så det är ingenting att vara orolig för, eller såna saker.

Medan föräldern på ett tydligt vis uttrycker sin oro över utvecklingen i staden som helhet och mer specifikt området de bor i, kan vi se hur ungdomen inte tycker sig se någon större anledning till oro, trots att våldet tar sig högst påtagliga uttryck nära inpå, i form av både sprängningar och skjutningar. I ungdomens sätt att resonera tycks det som om

våldet har normaliserats, blivit till en mer eller mindre given del av vardagen. De skillnader mellan föräldrar och barn som vi pekat här på aktualiserar i sin tur en rad frågor vad gäller behov av riktat stöd till föräldrar när det handlar om föräldraskap och fostran (Wikström 2023), en fråga som vi kommer att återkomma till längre fram.

Bedömandets praktiker

Identifierande av oro är sin tur tätt knutet till bedömande av vilken grad av allvar som det är fråga om, praktiker som går ut på att värdera de olika signaler som fångats upp, som en grund för att i sin tur matcha ihop de aktuella ungdomarna med rätt sorts insats, och de utförare som kan vara lämplig i det enskilda fallet.

Insatsen Hemmaplan bygger på att sådana bedömningar av oro görs. Orosanmälningar är i detta sammanhang väsentliga redskap. En socialsekreterare beskriver hur det kan gå till när en inkommen anmälan kommer in.

Först så kollar man på vad orosanmälan handlar om, vilka områden som kanske inte fungerar så bra. [...] Det kanske är en bristande skolgång, det är kriminalitet och droger, och man är orolig för framtiden och så, då tänker man att insats Hemmaplan är aktuellt. Men om det kanske inte skulle vara kriminalitet och droger och sånt, då tar man en annan insats. Om det kanske är kommunikationssvårigheter i familjen eller lite mildare oro än just kriminalitet och droger, då kan man ta en annan insats. [...] Då kan man bevilja en del av Hemmaplan som är SSPF. Så då sätter man in den insatsen. [...] Eller gå i samtal på intern öppenvård.

Det kan exempelvis, förklarar samma socialsekreterare, bli aktuellt att öppna ett ärende efter orosanmälningar från polis, beroende på graden av oro.

Ofta så är det att det kommer in orosanmälningar eller anmälningar från polisen. Så det kanske är så att ärendet aktualiseras, alltså att utredningen inleds utifrån en orosanmälan från polisen. Och sen så beror det ju på innehållet i orosanmälan. Är det så att det kanske är lite snatteri, då tänker man inte att Hemmaplan är aktuellt. Men börjar det bli försök till rån eller rån, försök till mordbrand eller att det bara är en massa upprepade orosanmälningar från polisen, då kan man börja tänka Hemmaplan.

En återkommande aktivitet för att bedöma allvaret i identifierad oro är det professionella planeringsmötet, som vi har beskrivit i föregående kapitel om upplägget av arbetet inom insatsen Hemmaplan.

Utmaningar

När det gäller att värdera allvaret i inkomna signaler om oro framkommer dock en rad utmaningar, som i sin tur innebär svårigheter att matcha ungdomar med rätt typ av insats.

En person i ledande roll beskriver att dessa utmaningar har förändrats över tid, gjort det allt svårare att bedöma allvaret i oron som omger ungdomar.

Vi har nog känt under ganska lång tid att vi har matchat rätt, att det har blivit rätt, men senaste tiden faktiskt så har det blivit inte riktigt rätt heller. [...] vi har en kille som åkte fast misstänkt för något grovt narkotikabrott för han hade hämtat ut ett paket. Och då var man väldigt orolig för ... han blev ju häktad liksom, satt häktad ganska länge och så där och då blev man orolig för hans umgänge [...]. Men nu när vi har jobbat på ett tag så ser vi ju att det fanns inte så mycket, alltså det var nästan liten engångsgrej. Sen absolut att det kan finnas en hotbild. Alltså fast inte som vi känner till, men det funkar bra hemma, det funkar i skolan, alltså det finns inte så mycket för oss att jobba med. Likadant vi hade en elvaåring [...] Det var mycket så här glorifiering av kriminalitet och så där, men det var mer på en ganska barnslig nivå liksom. Och absolut att det finns behov av insatser och svårigheter, men nej, det var inte Hemmaplan som var rätta matchningen liksom.

En socialsekreterare påtalar en annan svårighet, nämligen att det kan göras olika bedömningar av ungdomens situation beroende på var någonstans mötet sker och vilka intryck som blir synliga i just det sammanhanget.

De svåra lägena är väl när vi har en högre oro än vad kanske utförarna har, för att ungdomen sätter upp någon slags fasad i mötena och allting verkar bra. Men vi har ändå en oro, att men så här bra kan det inte vara. Och då kan det bli så att utförarna kanske vill avsluta insatsen för de ser inget syfte med det.

Samma socialsekreterare beskriver hur oron och bedömningarna förändras i takt med att olika professionella får inblick i olika delar av ungdomens vardag. Det som syns i möten, hemma eller i skolan kan ge helt olika bilder av samma situation. Därmed blir bedömningen av hur allvarlig oron är inte en fast punkt, utan något som ständigt omförhandlas mellan professionella, där det inte alltid råder samsyn vad gäller orons allvarlighet.

Oftast, i det fall jag har varit med i alla fall, då brukar man ha vad vi lite slarvigt kallar för krismöten. Att man påtalar för ungdomen att det här går i en negativ riktning. Och så brukar man sätta ... eller jag har satt upp då en plan att så här, men under de här fyra månaderna så måste du ... du måste göra det ... eller fyra veckorna, behöver du göra en förändring. Om du inte gör en förändring, då kan det bli aktuellt med en placering. Att man sätter en tidsram. Och det är i de fallen det är så oroligt när man tänker placering. Är det så att det att det finns en oro men det inte är tillräckligt för en placering och det inte finns någon mottaglighet, nej, men då avslutar man Hemmaplan och kanske övergår till en annan insats.

På så vis framträder hur professionella på olika positioner både ser och tolkar ungdomen på olika sätt, vilket får direkta konsekvenser för hur oron förstås och för hur nästa steg i

arbetet tas. När oron varierar mellan aktörer krävs inte bara en gemensam bild av situationen, utan också ett samtal om vad olika perspektiv grundar sig i, vad man faktiskt ser, var man ser det, och vad som riskerar att förbli osynligt.

Dämpandets praktiker

Rent intuitivt kan de typer av aktiviteter som på olika vis går ut på att dämpa, minska och kväsa oron framstå som de liggande närmast till hands.

Återigen är skolan en väsentlig arena där det är möjligt att få syn på, fånga upp och få oron att dämpa. En kurator framhåller exempelvis betydelsen av förebyggarnas kontinuerliga närvaro på skolan. Genom att synas och röra sig i korridorerna och på skolgården etableras kontakter som gör det möjligt för dem att komma ut vid behov, för att fånga upp tidiga tecken på oro. Nyckeln till att åstadkomma denna närvaro är informella kontakter.

När det har varit oroligt, så har man kunnat säga: ”Skulle ni kunna vara lite mer här just nu, för att det har hänt si och så.” Ja, men det försöker vi fixa. [...] sen så tänker jag också nätverkande, alltså att [förebyggaren] och jag lär känna varandra, så att vi på ett mer informellt sätt kan säga, att ja, men: ”Nu händer det någonting på skolan. Jag känner de här eleverna, och de har varit mycket i konflikt”, till exempel.

Närvaron illustreras i följande scen, som utspelar sig på lunchrasten ute på en högstadieskola.

På lunchrasten

Klockan närmar sig tolv. De flesta klasserna har rast. En våg av elever möter oss. Ett av ansiktena skiljer ut sig från mängden. Det tillhör en ungdom som vi stötte på när vi var på besök förra veckan.

Ungdomen kommer fram och hälsar på förebyggaren. Därpå händer något oväntat. Ungdomen närmar sig, kramar om Kevin, säger: What’s up, my nigga, återvänder därefter till kompisarna för att prata om allt och ingenting. Kevin blir stående, osäker på hur gesten ska bemötas. Ska den mötas med skratt, en hälsning tillbaka, eller ska kommentaren bara passera? Innan nästa drag har killen redan hunnit vända sig mot sina kompisar igen.

Förebyggaren går fram till tiotalet elever, säger något skämtsamt, får sakta men säkert samtalsämnen att handla om sådant som hobbls, sommarjobb, och det stundande skolvalet.

Kevin står tillsammans med den andra förebyggaren ett par meter vid sidan av. Förebyggaren har nyligen börjat sitt jobb som förebyggare, och när vi tillsammans iakttar hur kollegan rör sig bland eleverna blir det tydligt vilka förmågor som krävs för att ungdomar ska kunna mötas i grupp, i synnerhet på deras egna arenor. Det handlar om att kunna läsa av gruppdynamiken och välja rätt tilltal vid rätt tillfälle. Samtidigt krävs mod och fingertoppskänsla för att både kunna initiera samtal och bli inbjuden till dem. Alder, relationer och tidigare erfarenheter blir viktiga verktyg i mötet, samtidigt som de kan utgöra utmaningar som måste hanteras med omsorg.

Sekvensen fångar något centralt i det förebyggande arbetet: hur mycket av det som sker bygger på subtilt socialt hantverk. Gränsen mellan att bli inkluderad eller hamna utanför kan vara hårfin, och det som för en utomstående framstår som spontana möten rymmer i själva verket ett stort mått av erfarenhet, omdöme och social förmåga.

Testa, tillgängliggöra, fånga upp

En annan kurator ger utifrån ett fall som nyligen uppdragats på skolan ett konkret exempel på vad förebyggarnas närvaro kan bidra med när det gäller att dämpa oron bland eleverna. Med återkommande kontakt var det möjligt att skapa förtroende bland eleverna, vilket så småningom gjorde en av eleverna tillgänglig för samtal. Kuratorn berättar om hur eleven vid ett av dessa tillfällen tycktes tillräckligt bekväm att öppna upp och uttrycka oron som fram tills dess hållits inne.

Den här killen som jag berättade om tidigare, som hade [ett syskon] som hade blivit utsatt för mordförsök. Jag hade aldrig fått tillgång till [hen] om inte [förebyggaren] hade värmt upp [barnet], och om inte [barnet] i sin tur hade haft ett syskon som hade råkat illa ut, då hade jag aldrig fått tillgång till den här [barnet]. Och avdramatisera kontakten med myndigheterna, och vara ute bland ungdomarna, prata med dem, våga gå fram till dem på stan, och ha en väldigt informell relation. Som jag skulle aldrig kunna sitta och prata om svåra begrepp och aldrig svära, till exempel, i mitt rum. Alltså, jag skulle aldrig få tillgång till barnen då, utan man måste sitta ner, alltså fysiskt nära dem, inte på en stol med ett bord emellan. Alltså, informellt. Skoja med dem, använda humor, alla sätt, men inte ha så stort avstånd mellan oss. [...] Men då hade den [barnet] aldrig kommit till mitt rum och gråtit, och berättat om den här livskräcken, alltså oro för sitt liv och för sitt syskon, och så.

Ett specifikt sätt att dämpa oro i relation till ungdomar som blivit föremål för insatsen Hemmaplan är drogtestar. En utförare inom insatsen beskriver dessa tester som dämpande i två hänseenden, dels för de oroade föräldrarna, dels för skolan.

Har vi en oro kring den här ungdomen, så kan vi säga ”Imorgon så åker vi in och lämnar ett drogtest”, och i de flesta fall, så kan vi göra det. [...] Det är dels för att skydda föräldrarna, att minska deras oro i att deras barn håller på, eller brukar droger. Och dels för att minska skolans oro när de kommer dit, att de inte är drogpåverkade.

En nära samverkansaktör till respektive insats problematiserar dock denna syn på drogtestar och menar att de riskerar att få för stor betydelse som ett sätt att dämpa oro. Fokus hamnar då på själva testresultaten snarare än på de samtal och relationer som skulle kunna bidra till en mer varaktig trygghet.

Och kanske socialkontorets syn på drogtestar, att det är det enda som är viktigt och att det är svar på drogtesterna, att man bara vill få reda på, och inte samtalen på [mottagningen]

tycker är egentligen det viktigaste av allting och att drogtesterna är ... egentligen säger inte jättemycket. Så att det är två olika syn.

En utförare lyfter fram en annan del av arbetssättet som är väsentlig när det gäller att dämpa oro, i synnerhet i förhållande till föräldrarna, nämligen en hög tillgänglighet. Att vara tillgänglig via telefon beskrivs som särskilt värdefull för föräldrar med störst oro för sina barn.

Vi jobbar ju kontorstider. [...] Men sen har vi ju vissa ärenden som är lite mer ... ja, men där det är en högre oro ... och där vill man ju vara tillgänglig. [...] inte bara ungdomar, för föräldrar också. [...] vi ska ju inte jobba kvällar utan då är det ju SKKP de får kontakt med, och det är socialjouren om det är någonting, som föräldrarna behöver hjälp med. Och är det akut så är det ju polisen. Så vi hänvisar ju alltid till sånt.

Tillgängligheten innebär möjligheter som i hög grad uppskattas. En av föräldrarna beskriver att de täta kontakterna både under och efter kontorstid bidrar till att skapa en känsla av trygghet.

Det har bara varit typ naturligt för mig att höra av mig till dem om det är något. Oavsett vad det är. Och det som känns så tryggt är att de har då också vänt sig ... då har det inte bara varit mig, utan de har även vänt sig till min son då.

Tillgängligheten skapade band som gjorde det möjligt att inte bara med kort varsel höra av sig utan att också skapa en känsla av att inte vara ensam som förälder.

När händelseutvecklingen accelererat och resulterat i våldsdåd kan det bli aktuellt med en annan sorts insats, upprättande av ett trygghetscenter, dit oroliga anhöriga eller andra boende kan fångas upp och ges möjlighet till stöd, tröst och vägledning, utifrån de behov som kan finnas. En polis berättar:

Vi kan ta skjutningen i [stadsdelen] exempelvis. Då öppnar de upp ett ... Jag tror de benämner det som trygghetscenter. [...] förebyggarna fanns med säkert liksom ... De från säkerhetssidan i kommunen fanns på plats och vi i områdespolisen fanns på plats och liksom det kom oroliga själar och man fångade upp ... fångade upp dem, så att säga.

Polisen beskriver visserligen denna sorts dämpande aktivitet som ett förebyggande arbete som sker först efter att ett dåd redan skett, men även i detta stadium finns behov att möta i oron över det som just ägt rum, som kanske kan komma att hända igen.

Insatser som dämpar förekommer alltså i en rad olika skepnader, och kan sättas in ändå från ett tidigt stadium, där oron är vag och än så länge knappt identifierad, till ett stadium där oron är akut, som svar på redan inträffade dåd.

Förmedlandets praktiker

Ett annat återkommande mönster i både intervjuer och deltagande observationer är olika former av förmedlande av oro, där varierande signaler som identifierats och tolkats som uttryck för oro fångas upp och förs vidare från ett sammanhang till ett annat, från en person till en annan.

Låt oss inleda med en sekvens som utspelade sig vid en deltagande observation på en skola, och mer specifikt i samband med ett spontant möte mellan en förebyggare och skolans kuratorer, med anledning av oro för några av skolans elever.

Spontant möte med kuratorerna

Vi går runt i korridorerna, stöter på ett par kuratorer. Det är lugnt. En av kuratorerna bjuder in till ett spontant möte, stänger dörren in till ett av kontoren. Samtalet kretsar kring oro för några av skolans elever. Kuratorerna berättar att det inte finns några konkreta tillbud, men att de hört elever prata om att det är vissa på skolan som man inte ska bråka med, och att det särskilt är någon som styr över andra. Under samtalet nämns flera elever vid namn, för att kartlägga mönstren av relationer.

- Om vi nämner de här så finns det oro och anledning att ha extra koll på dem om vi säger så, förtydligar förebyggaren.

Kuratorerna berättar att skolan just valt att ta bort dörrarna in till en del toaletter. Tidigare hade nämligen eleverna kunnat befinna sig bakom två stängda dörrar, vilket i sin tur skulle ha försvårat skolans möjligheter att ha uppsikt över alla.

- Vi kan boka in ett möte med ett par av dem, föreslår en av kuratorerna, vi kan föreslå att förebyggarna kan vara med, göra socialkontoret mer lätt tillgängligt.

- Jag kan också komma till skolan och prata enskilt med dem, fångar förebyggaren upp.

Saker vi ser...

Denna inledande scen ger ett tydligt exempel på hur skolan utgör ett centralt sammanhang för olika slags förmedlande praktiker.

Ibland kan det vara på skolans initiativ eller önskemål som förebyggare dyker upp, ibland omvänt. Oavsett vem som tagit initiativ rör det sig om förmedlande av oro, från ett sammanhang till ett annat. En kurator berättar hur förmedlandet kan gå till.

Det har varit [förebyggarens] förslag, att är det elever som du tänker att det är bra för mig att ha ett namn på, så att jag ... att vi går runt tillsammans och så hälsar man på dem vid namn, men man behöver inte outa mer än så. För ofta så är det ... eller ibland så kan det vara saker som vi ser och uppfattar som ett oroväckande beteende, men så vet man inte så mycket mer än så. Och det kan vara bara en feluppfattning, eller det kan verkligen vara en oro.

En annan inblick i hur skolan som fungera som förbindelselänk ges i följande citat, där en av förebyggarna beskriver ett besök som nyligen gjorts ute på en skola, i spåren av en

incident nyligen, där några av eleverna undre skoltid blivit rånade vid en snabbmatsrestaurang i närheten.

Jag var på en av skolorna. Råkade stöta på tre ungdomar som vi vet att här finns det lite oro kring. En av dem har SSPF, så då kan jag fånga upp lite vad pratar [hen] om nu. [Hen] har flyttat hem till sin ena [förälder] och där vet vi att det kanske händer att [hen] rymmer. Ja, men lite så här. Och det visste inte SSPF-samordnaren om, så då ser jag till att hon får informationen och kan följa upp det. [...] Men sen är det också en annan ungdom där som vi har oro för där jag fångar upp lite vad han säger som kanske väcker oro, som jag lämnar till [hens] socialsekreterare här så att hon vet hur [hen] pratar, vad han har gjort ute. Lite så. Så att hon kan fånga upp det sen när hon har nästa möte med [hen]. Eller om hon lämnar det till [hens] kontaktperson. Tanken är att saker vi hör, vi lämnar det vidare.

En väsentlig del av poängen med att röra sig ute på skolorna är, som förebyggaren uttrycker det, identifiera oro, för att därefter förmedla den vidare.

Som en annan förebyggare förklarar kan iakttagelser som gjorts på fältet förmedlas vidare där olika signaler tillsammans kan bilda ett större mönster.

Om en ungdom blir aktuell här, då är det vanligt förekommande att en socialsekreterare kommer ner till oss: ”Känner ni till den här ungdomen? Har ni något att berätta om den ungdomen?” Och med stor sannolikhet så har vi träffat på den ungdomen förut i olika sammanhang, så. Men sen kan vi vara ute också och träffa på en ungdom, och vi snappar upp ett namn, och så vidare. Och så gör vi en liten slagning på den, och tittar: ”Ja, men den är aktuell här”. Då går vi upp till [socialsekreterare] och pratar, och säger att: ”Här, vi känner lite oro här. Det här såg vi”. Okej, då kommer det till handlingen. Så det är från båda håll, så att säga, så.

I citatet beskrivs en typ av aktivitet som påminner om den sorts kontrollerande logik som präglar polisens brottsförebyggande arbete. Blicken kartlägger, registrerar och förmedlar. En socialsekreterare beskriver förebyggarna som särskilt bra på att just förmedla oro, men noterar samtidigt att resurserna för att följa upp alla spår som fångas upp är begränsade.

Det förebyggande teamet är bra på, det är att förmedla oro. De har ofta en god kännedom om saker. Sen så behöver vi ofta lite mer konkret för att faktiskt kunna göra någonting. De hamnar ju ofta i en allians med ungdomen som kan vara ... det ska de ju ha. Det är vi som ska bidra med distans, ett steg tillbaka, att okej, men vad är det faktiskt som händer här? De ska ju företräda ungdomen väldigt mycket. Men ibland så kan de vilja hjälpa mer än vad vi har på fötterna att göra, så att säga. Och jag ser ju också det, jag skulle också vilja lägga jättemycket energi och kraft och tid på en ungdom, men jag har 25 andra. Och det är jättetråkigt, men det är så.

I citatet ser vi hur insatserna Förebyggarteamet och Hemmaplan i det dagliga arbetet kan komplettera varandra, men att det kan finnas stundtals svåra utmaningar när det gäller att

prioritera de ärenden som behöver ägnas mest stöd och tid. Denna problematik kommer vi att fördjupa oss i mer i detalj, i kommande kapitel.

Den främsta orsaken till förebyggarnas möjligheter i arbetet med oro är att de inte är så låsta av byråkratiska ramar, menar socialsekreteraren, vilket gör att de kan förmedla oron på ett mer direkt sätt.

Förebyggande teamet kan vara ganska konkreta där, är min uppfattning. Att: ”Ja, men nu har jag sett dig med de här personerna som jag vet också är på glid, och det gör mig orolig”. Så de har en viktig roll, att de inte är myndighet, de är inte polis, de är inte soc på samma sätt. De är mer ... lite mindre byråkratiska. Och det tror jag är viktigt.

Oro förmedlas dock inte bara mellan skola och socialtjänst, utan polisen är också del av förmedlandet. En polis beskriver:

Jag delar aldrig med mig vilka tidigare brott eller vad den här har gjort, exempelvis. Jag kan säga att jag känner en oro för den här också. Men inte vad exempelvis, för det tänker jag, att det kanske de har fått reda på, på ett annat sätt i förebyggarteamet.

Polisen aktualiserar här en delikat fråga, som varit föremål för livlig diskussion under lång tid, nämligen sekretess. Synen på sekretess är, som vi noterade redan i inledningen, en av de frågor som skiljer sig åt mellan de olika aktörer som ingår i samverkan kring olika typer av brottsförebyggande insatser, något som också har noterats i tidigare studier (Brå 2021; Skolverket 2023; Söderberg 2023; Alexius m.fl. 2025).

Sekretess är del av en vardaglig professionell praktik, som illustreras i följande korta sekvens, som ägde rum mot slutet av dagens arbetspass.

Kevin följer en förebyggares fotspår på väg mot bilen, efter ännu ett besök vid en av stadens fritidsgårdar. Kevin undrar över hur det är att som förebyggare få syn på och höra så pass mycket under det uppsökande arbetet som bedrivs varje vecka. Vilka överväganden kan behöva göras, fortsätter Kevin, med all information som skapas över tid? Om fel person fick reda på allt vi vet, konkluderar förebyggaren, då hade det kunnat gå riktigt illa.

Samtalet kretsar därefter om hur denna vetskap kan ge upphov till ett slags inbyggd sekretess, som vi i följande kapitel ska se hur den kan komma till uttryck i löpande möten och samtal, i en återkommande rädsla för att råka säga något man egentligen inte känna till.

Att information inte hamnar i fel händer kan vara en fråga om liv och död. Att inte bryta sekretess är också en central del av det sociala arbetets professionella identitet, som ett sätt att etablera och inte riskera att underminera förtroende med klienter (Alexius m.fl. 2025). I mötet med polisens överordnade uppdrag att lösa och helst förhindra brott kan det stundtals uppstå viss friktion, som vi också noterat i intervjuer.

Ur polisens synvinkel, med utgångspunkt i deras specifika uppdrag, kan det framstå som att både socialtjänsten och skolan håller allt för hårt på sekretessen och att de därmed undgår att förmedla uppgifter som kunde vara till gagn i det brottsförebyggande arbetet.

Samma polis som uttalade sig ovan beskriver vad som kan utspela sig på en typ av möten som benämns EST, Effektiv samordning för trygghet, som ett exempel på hur just sekretess kan medföra att vissa uppgifter inte kan förmedlas, trots att alla närvarande i en del fall kan veta exakt vad som avhandlas, utan att det uttryckligen sägs.

Märker vi av att det har varit en hel del i skolan, då kanske vi pratar specifikt om den skolan. Tyvärr har vi fortfarande sekretess på de här mötena. Så att min känsla är att vi ibland pratar runt problemen. Jag kan känna att vi vet vem, eller vad vi pratar om allihop, men vi kan egentligen inte diskutera det, på grund av sekretessskäl ... och så då, mot individer. Så att ibland har jag känt att det kan vara lite ... ja, men ... eftersom alla vet vad det handlar om, så tycker jag att det kan bli lite löjligt ibland.

Samtidigt framkommer det att skiljelinjerna inte alltid behöver vara knivskarpa mellan polisens och socialtjänstens arbete och syn på sekretess. Vi ser ett exempel där en annan polis ger en tämligen rättfram beskrivning av Förebyggarteamet och de som utför arbetet.

I min värld så är de ... De är ju inte poliser, men alltså att vara ... De är ju rent krasst en områdespolis fast utan polisiära befogenheter skulle jag säga. [...] De kanske ser och hör saker, uppmärksammar när någonting är konstigt, de kanske ser en ungdom i SSPF som ... ja, men kanske är ute och dräller, de kanske får information att den här gör konstiga stopp på den här adressen och någon annan [...] börjar de misstänka någon brottslighet, så hör de av sig eller tipsar till oss, vilket underlättar vårt arbete något kopiöst.

Poängen är inte här att avgöra hur förmedlande av information ska gå till och inte, och hur de professionella som identifierar och förmedlar oro vidare ska benämnas, utan att visa på hur oro utgör ett nav kring vilket olika aktörer möts och olika slags aktiviteter möjliggörs.

Ett annat slags förmedlande sker via kontakter med familjer, exempelvis i samband med hembesök. En utförare beskriver hur förmedlande av oro kan gå till under ett besök inom ramen för Hemmaplan.

När man är hemma hos en familj, då säger ju inte jag så här: ”Jag ska bara prata med mamma nu”. Sitter det någon lillebror eller någon storasyster så pratar jag ju med dem också och förklarar lite vad som händer, att just nu är det jätteroligt kring din brorsa, vi försöker hjälpas åt. Och liksom, hur är det för er? Ja, jag är jätteorolig.

Det är tydligt att oro inte bara förmedlas mellan professionella, utan även inom familjen. En förälder berättade exempelvis att hen pratat med sitt barn strax efter den uppmärksammade skjutningen på Norrköpingsrapparen Gaboro:

Ja, vi har pratat lite [om] vad [som hände] med honom. Till exempel, så han är 24 år, och han dog för vad? För pengar? Vad ska han göra med pengar nu? Om han har hundra miljoner, han kan inte [få] tillbaka sitt liv. Vad vill ni? Pengar? För vad? Ni som gör pengar, alla de skjuter varandra, de gör pengar på fel sätt. De kommer en dag att bli samma som han. Och då är pengar ingenting. Det är bara så vi pratar. Så [hen] tänker. Men hoppas att [hen] lyssnar.

I sekvensen framkommer tydligt föräldrarnas egen oro, i form av frågor, hypotetiska scenarier och värderande uttalanden. Hen försöker förmedla såväl konsekvenser som moraliska lärdomar, samtidigt som hen uttrycker en önskan om att ungdomen ska ta till sig budskapet. Oron är alltså på en och samma gång känslomässigt laddad och kommunikativ: den överförs till sonen i form av varningar, reflektioner och försök till vägledning, på ett sätt som påminner om hur professionella också arbetar med att uttrycka och hantera oro, men i en annan kontext och med andra verktyg än den professionella samtalsmetodikens.

Orosmöten

Ett annat sammanhang där oro förmedlas omnämndes i ett tidigare citat, nämligen den brottsförebyggande samverkansinsatsen SSPF (se Söderberg 2023). En socialsekreterare beskriver de möten som anordnas inom ramen för SSPF som i hög grad inriktade mot att dela med sig av den oro som omger den aktuella ungdomen, samtidigt som delandet av oro kanske inte alltid leder till särskilt handfasta resultat.

Det är en stor oro oftast. Skolan har en oro, polisen har en oro. Sen är det en ganska vag ... det är lätt att SSPF blir ett möte för vuxna, för professionella, där vi känner att: ”Ja, men nu har vi samverkat. Nu har vi gjort en bra grej här”. Men sen har det inte kommit ut så mycket av det. [...] Oftast så är det ett bra möte, det är bra med informationsdelning, men resultatet blir inte jättestort av dem.

Iakttagelsen ligger i linje med resultat av flera studier som tidigare gjorts av just insatsen SSPF, som pekar på en spänning mellan ambitioner med de möten som hålls och det som konkret uträttas (Forkby & Turner 2016; Söderberg 2023). Därtill reses en rad frågor vad gäller en annan spänning som aktualiserats i tidigare studier (Söderberg 2023), nämligen den mellan kontroll och delaktighet, som riktar ljuset mot ungdomens deltagande vid dessa möten, inte minst i fråga om möjligheterna att dela sin oro till de närvarande.

Man känner sig nog väldigt utsatt i en sådan situation. Och hur lätt är det att vara helt öppen då. Det tror jag kan vara lite svårt, för att [...] ibland vill man inte göra föräldrarna oroliga. [...] Vi kan ibland få andra svar från ungdomarna när vi sitter själva. Men att man inte vill göra mamma och pappa besviken, eller orolig eller rädd.

Erfarenheterna av att delta vid olika typer av möten där oro delas kan gå isär. Ungdomar har förmedlat hur en hög nivå av oro kan påverka både deltagande och upplevelsen av möten. Nedanstående samtal mellan en ungdom och en förälder illustrerar hur ungdomar kan känna sig observerade och dömda när de är föremål för andras oro.

Ungdom: Alla är snälla mot varandra. Alla är så mogna och vuxna och trevliga. Men sen ifall det är någonting lite kriminellt, ett pissprov, och du är råkriminell och du borde inte vara här. Du ... Man ser på dem hur folk är besvikna, och de är arga, och de vill inte ha dig där. Alltså, det ...

Förälder: Ja, jag har inte sagt att jag inte vill ha dig där, men jag har blivit besviken på dig, ledsen, orolig.

Ungdom: Det är så snabba och dömande blickar och beteenden. Men det är inte så enkelt.

Förälder: Usch, vad jag känner mig pekad [skratt] när du säger så där.

Ungdomens berättelse visar hur möten kan upplevas som positiva och informativa, tills oron konkretiseras i blickar, kommentarer eller frågor. Det som från professionellt håll kan upplevas som välmenande oro blir då något pressande, och påverkar ungdomens känsla av delaktighet och trygghet.

Mellan stolarna?

En särskild sorts förmedlande praktik är orosanmälan. Den kan ses som ett formaliserat sätt att identifiera oro och föra den vidare till socialtjänsten i form av en anmälan om att något inte står rätt till för ett barn. Orosanmälan kan göras av privatpersoner men också av yrkesverksamma och myndigheter. Skolan har enligt lag en skyldighet att anmäla till socialtjänsten om personal misstänker att en elev far illa. När en anmälan inkommit gör socialtjänsten en bedömning och kan därefter inleda en utredning.

I intervjuerna framkommer en rad svårigheter med att denna formaliserade förmedlande praktik.

En polis menar exempelvis att skolan inte i tillräckligt hög grad förmedlar oron vidare så att socialtjänsten kan inleda en utredning.

Man får ju väga alla ord. När man egentligen bara kunde säga så här, den här killen, förnamn och efternamn, behöver vi jobba med nu för han är på väg att göra det här, eller på väg att kopplas in i det här. Och redan där kunna jobba med ... Alltså det kan jag göra mot socialtjänsten när jag är orolig, men vi behöver få in skolan och man behöver få in hela kedjan så. Samma sak med skolan, de kan ju liksom inte säga vad som helst heller. Utan allting går ju mot socialtjänsten så, och där vågar ju inte skolpersonal eller fritidshem, fritidsgård rapportera enligt skyldighet. Jag vill inte säga att jag förstår, men jag hör vad de säger. Med tanke på att jag själv jobbar mot samma problematik, jag jobbar med mördare, jag jobbar med gängkriminella så. Men de är oroliga för vedergällning. Ja, jag hör vad de säger, men vi har ett ansvar så.

En rektor menar å andra sidan att processen att bedöma om en inkommen anmälan ska gå vidare till en utredning i många fall tar alldeles för lång tid.

Det tar lite, lite för lång tid. Man kanske inte tar våra orossignaler på tillräckligt stort allvar. För det är inte så att vi orosanmäler alla för minska lilla sak, utan vi orosanmäler när vi har en oro. Och ibland så ... det är inte så att ungdomen alltid håller med om att det finns en oro, man lyssnar kanske och det är inte alltid kanske föräldern heller tycker att det finns en oro. För man vill inte ha in soc i familjen, för man vill inte att ens barn ska bli omhändertaget eller såna saker.

Ett snarlikt resonemang återkommer i intervjun med en SKKP, som menar att det allt för ofta hinner gå för lång tid att sätta in lämpliga åtgärder.

Jag ser ju de här killarna redan hos oss, vilka jag vet att snart kommer det gå åt fel håll. Och att när man väl gör orosanmälan, att man redan då sätter in de här insatserna. Inte när du redan är där. Vi pratar om att jobba förebyggande, men då måste man lyssna in skolan, och det kan jag känna saknas lite ibland. [...] Jag önskar att man hade gått in mycket tidigare när ungdomarna är mycket yngre. Oftast är vi väldigt sent ute. Jag tycker att vi är väldigt sent ute. Direkt när det kommer från skolan, när det görs orosanmälan, utreda. Hur kan vi hjälpa det här barnet? Hur kan vi hjälpa familjen?

Förmedlandet av oro i form av orosanmälningar är ännu ett exempel på hur olika aktörer, beroende på vilken professionell identitet och vilket uppdrag de har, inte alltid har samma syn på ett och samma fenomen (Hallgren & Funck 2023). De spänningar som framkommer i intervjuerna relaterar till resultat som presenterats i tidigare forskning. En av de iakttagelser som gjorts är att socialtjänstens utredningar av inkomna orosanmälningar i många fall är tidskrävande, vilket i sin tur riskerar att äta resurser som annars hade kunnat avsättas till stöd till dem som är i särskilt stort behov (Munro & Parton 2007). En annan iakttagelse är att det i orosanmälningar finns en tendens till att förmedla missförhållanden snarare än att säkerställa att de ungdomar som behöver det verkligen *får* hjälp och stöd (Backlund m.fl. 2012). Orosanmälningar präglas därtill i huvudsak av ett individfokus, vilket har aktualiserat behov av att rikta ljus också mot familjens strukturella omständigheter och ojämlika levnadsvillkor vid de bedömningar som görs av orons tecken (Saar-Heiman & Gupta 2020).

Vad gäller samtliga av dessa frågor kan det finnas skäl till fördjupat samtal mellan olika aktörer om vad förmedlande av oro egentligen innebär, vilka signaler som är eller blir synliga och inte, vilka av identifierade signaler som är tillräckligt allvarliga för att leda till fortsatt insats, och inte.

Samtalandets praktiker

Samtal kan vara ett kraftfullt medel för att både identifiera och möta oro. I båda fallen handlar det om att på olika vis få ungdomar och föräldrar att prata om, benämna och beskriva, antingen sin egen, någon närståendes oro, eller oro å någon annans vägnar.

Samtalet kan exempelvis vara ett redskap för att identifiera såväl risk- som skyddsfaktorer, tecken som kan föranleda oro liksom embryon som kan växa till sig, bli ett motvärn mot orons skepnader. Samtalet kan inte minst vara ett sätt att skapa relationer som steg för steg etablerar förtroende mellan professionella, ungdomar och föräldrar, som i sin tur möjliggör insatser och förändring.

Låt oss inleda med en sekvens som utspelar under en spelkväll på en fritidsgård, tillsammans med ett av förebyggarparen, som illustrerar hur samtalets praktiker kan gå till i det förebyggande sociala arbetet.

Spelkväll på fritidsgården

Den ena av förebyggarna dröjer sig kvar tillsammans med en grupp ungdomar närmare entrén medan Kevin slår följe med den andra förebyggaren längre in i lokalerna. Vi slår oss ned, presenterar oss för ungdomarna på plats. Forskare, nickar en av killarna, vad coolt. En av fritidsledarna passerar, inskräpper: Kom så ofta du vill och kan. Kevin tackar, ber om att få återkomma, gör från soffan sitt bästa för att hänga med i samtalen och det som sker runtomkring. En av ungdomarna undrar om förebyggaren vill spela pingis. Spelet böljar fram och åter, men avbryts när förebyggarens telefon ringer. Det görs ett hastigt byte, och Kevin tar över racket. När förebyggaren kommer tillbaka fortsätter spelet, först två mot två och sedan en mot en, något av en spontan miniturnering. Spelet pågår en bra stund, kanske en halvtimme, trekvart. Kevin förlorar en av matcherna, förnedrande med 7–0. Vinnaren berättar att han brukar vara på gården och spela varje dag så det finns ingen större anledning att skämmas.

Kollegan har inte setts till sedan vi delade upp oss. Vi får syn på jackan utanför gården. Den rör sig över fotbollsplanen tillsammans med gruppen ungdomar från entrén. Fotbollsspelaren upplyser oss om att arbetspasset överskridits med 40 minuter och att det är dags att avsluta.

Åter i bilen. Ett par av de vi spelade pingis med, informerar min pingispartner, de har vi ganska bra koll på. Kevin nickar instämmande, försöker ta in intonationen.

- Hoppas de håller sig borta från skit nu, fortsätter pingispartnern, men vem vet.

Bilen tar oss genom stadslandskapet till en annan fritidsgård.

Personalen tar emot med ett glatt tillrop:

- Extra personal, yes!

Det krävs många blickar för att hålla koll på alla ungdomar som rör sig i lokalerna. En samling ungdomar spelar Black Jack. De spelar såklart inte om riktiga pengar, intygar de. Ändå är de noga med att hålla ordning på vem som är skyldig vem. Cash is king. Skämten om pengar avlöser varandra runt bordet. Utan förvarning tar en av kortspelarna upp ett antal sedlar ur fickan, håller kontanterna i handen. Varför har du så mycket cash, undrar en av förebyggarna. Den täta spelaren säger sig vara på väg till Stockholm.

Förebyggaren verkar känna alla väl, blir hälsad på som en naturlig del av sammanhanget.

Kortspelet glider över i samtal. Spelen byter skepnad. Kort blir tv-spel. Ungdomarna pratar om fotbollsspelet FIFA. Ivrigt visar de varandra sina lag på telefonerna. Kevin lyckas inte hålla sig utan skrattar med i takt med att sågningarna av lagen trappas upp.

Skrattet får tankarna att skena i väg. Sättet som ungdomarna umgås med varandra, hur förebyggarna söker kontakt. En obehövlig känsla smyger sig på. Den initiala distansen har luckrats upp. Steg för steg har Kevin kommit närmare, inte blivit en i gänget, men ändå något mer än en obekant iakttagare.

Sekvensen aktualiserar en rad frågor vad gäller professionellt förhållningssätt och gränser mellan profession och person. Hur nära kan förebyggandet gå, med vilket pris? Vem är det som avgör när en gräns överskridits i ambitioner om att skapa relationer? Svaren på dessa frågor är inte givna på förhand, utan behöver ges i nuet, av den enskilda person som utför det professionella handlandet, med siktet inställt på att skapa förtroende.

Bygga förtroende

För att samtalen ska kunna fungera som ett medel för att identifiera och möta oro är det viktigt att skapa förtroende, från såväl ungdomar som föräldrar. Vi kan se att förtroende är möjligt att etablera genom långsiktig närvaro, som handlar om att bygga upp en relation över längre tid. Exempelvis som i sekvensen vi beskrev ovan.

En utförare inom insatsen Hemmaplan beskriver sin styrka som socialarbetare just genom att betona förmågan att bygga relationer som kan skapa förtroende, genom samtal.

Min förmåga och min styrka är just att skapa relation, att på ett icke-dömande sätt presentera oron, presentera risker, att prata hur andra ser, hur socialtjänsten. [...] ”Det här är någonting som känns som att det här behöver du få ordning på och frågan är om du klarar det av själv eller behöver du stöd och hjälp. Jag finns här”. Och jag, återigen, förtydligar mitt uppdrag, min roll också, men också visar att jag bryr mig. Använder mig väldigt mycket av MI när möjligheten ges, för det är där som jag känner att jag kan bidra med att problematisera och prata kring den oro som finns, men också vad barnet själv kan göra för förändring.

Utföraren framhåller här samtalets kraft när det gäller att åstadkomma förändring. Nyckeln är, understryker utföraren, att under samtalet visa att den professionella också är en medmänniska som bryr sig, och som på denna grund kan erbjuda stöd för att initiera en förändring. Tilltron är det som kan få både ungdomar och föräldrar att våga öppna upp sig, och prata om oro.

Resonemanget tangerar argument som återkommer i studier av samtalsbaserade metoder som just MI (motiverande intervjuer), som betonar vikten av med samtal som medel att skapa möjligheter för klienten att *på egen hand* beskriva sina nuvarande

utmaningar såväl som förutsättningar och viljor att skapa förändring i önskvärd riktning (Karlsen & Villadsen 2008; Härnbro 2020).

Förhållningssättet går igen också när en förebyggare beskriver hur samtalen med ungdomar kan gå till. Ledorden är att bry sig, att visa omsorg.

Jag försöker också prata med ungdomar när vi träffar dem, att verkligen säga det att: ”Du är viktig” [...]. De är viktiga för sina föräldrar. De är förebilder för sina yngre syskon. Och de är meningsfulla. Folk kommer sakna dem och folk bryr sig om de här barnen. [...] Hela socialtjänsten bygger på att andra människor är oroliga för andra barn. Och vi bryr oss. Jag kommer ut och pratar med folk för att jag bryr mig om dem, inte för att det är ett jobb. [...] Hade jag inte brytt mig om barn och ungdomar så hade jag inte jobbat med det här.

Förmågan att under samtalen ge omsorgen liv framgår i sig som en viktig förutsättning för fortsatt förebyggande arbete. Omsorgen gör det nämligen möjligt att steg för steg flytta fram positionerna i samtalet, skapa en ömsesidig relation där den professionella är något mer än den myndighetsperson som i vissa fall omges av en mängd förutfattade meningar eller rentav misstro. Samtidigt kan vi i dessa beskrivningar av samtal som en väsentlig del av det professionella yrkesutövandet se konturerna av det sociala arbetets professionella identitet, där skapandet av relationer i namn av omsorg ses som något av kärnan i det sociala arbetets praktik (Alexius m.fl. 2025). I mötet med aktörer med andra professionella identiteter kan det, som vi tidigare varit inne på, stundtals uppstå olika tolkningar och syn på oros signaler och hur de kan mötas med olika insatser.

Som vi har sett så kan detta förtroende dessutom ha underbyggts av kontakter som skapats över längre tid, där de professionella befunnit sig i de miljöer där ungdomar rör sig.

En förebyggare beskriver konkret hur samtalet kan gå till för att bygga upp för ett tillfälle där det är möjligt att prata om oro. Speglande lyfts här fram som en framkomlig väg.

Intervjuare: Om de öppnar upp sig, hur arbetar du för att fånga upp det eller ta det vidare så snabbt som möjligt eller?

Förebyggare: Det är väl att spegla dem i det här du berättar för mig nu, det gör mig orolig, det är väldigt viktigt eller du ska inte behöva ha det så här. Jag tänker att, det här kan inte vi lämna mellan oss, det här måste vi ta vidare på något sätt. Hur ska vi göra nu?

Genom att ta fasta på det ungdomen beskriver och uttrycka det som framkommer som oroande, skapas en relation byggd på ömsesidighet. I mellanrummet ges möjlighet till framåtsyftande handling.

En utförare konstaterar att ungdomar i många fall tenderar att på olika vis förminska oron, något som det gäller att på olika vis bemöta. Ett sätt att göra det är att samtala, och steg för steg bygga upp ett förtroende där ungdomarna kan öppna sig.

Det viktigaste är att man känner att man bygger upp någonting, där de till slut öppnar upp sig, och kan prata med oss ... och berätta små saker, för att man får inte ut allting på en gång. Det är knappt att de berättar det för sina föräldrar. För de kan kanske är inne i saker som de inte kan ta sig ur, eller vågar ta sig ur, för att de känner så här ... ja, men de känner sig hotade, det finns en risk för deras familj. [...] de är ju rätt bra på att finta oss om man säger så. Finta oss, finta föräldrar, och ”Jag är bara ute där, jag gör bara det här, jag är på gymmet”, fast de är kanske någon helt annan. [...] De är bra på att prata sig ur situationer, och kanske förminska den här oron som finns.

Av utförarens resonemang framgår att det för att komma bakom fasaderna som reses krävs både tid och tålamod.

Samtal lyfts också fram av en SKKP, som ett sätt att utmana den tuffa yta som ungdomar många gånger tycks måna om att odla. För att bryta igenom denna fasad lyfts återigen oron fram ett användbart medel för att visa förståelse och omsorg.

En snubbe, han garvar mest när jag hör av mig, eller oftast gör de det. ”Det är ingen fara. Det är ingen som klarar av att klippa mig”, typ. De tar väldigt lätt på det tyvärr. Jag vill att de ska få känslan av att: ”Han hör av sig för att han fick för sig att det kanske hade hänt något, han bryr sig om och han finns där”, av oro och att man bryr sig om helt enkelt. Så det har blivit ett konstigt klimat så där. Fan, ungar är typ inte rädda längre. Jag vet inte. Fast de är nog det någonstans, men den här fasaden du vet. Man ska vara tuff.

För att kunna frammana en sådan känsla av omsorg krävs långsiktighet, som dock kan vara svår att få till, av en rad anledningar, inte minst på grund av den acceleration som vi berört tidigare, som i vissa fall kräver snabba beslut, med all osäkerhet som det innebär. Spänningen mellan å ena sidan långsiktighet som en förutsättning för relationsbyggande, och i sin tur arbete för förändring, å andra sidan olika slags villkor som bidrar till att driva upp tempot i arbetet, vilket gör det svårt att uppnå denna långsiktighet, är långt ifrån unikt för detta specifika sammanhang. En rad studier har pekat på liknande spänningar i det sociala arbetets praktik också inom andra delar av socialtjänstens verksamhetsområden (se t.ex. Herz 2021; Härnbro 2025). Problematiken kring långsiktiga och hastiga åtgärder kommer att belysas i följande kapitel.

Förstorandets praktiker

Slutligen kan vi se att oron banar väg för en rad aktiviteter som i olika avseenden går ut på att förstora oron, få den att bli synlig, för både ungdomar och föräldrar, begriplig och därmed möjlig att hantera, och i bästa fall att ebba ut.

Låt oss återigen inleda med två konkreta scener från utspelar sig på en skola respektive en fritidsgård. Båda dessa scener illustrerar hur oron sprids i olika sammanhang, genom insatser som går ut på att informera, i dessa fall ungdomar.

Gängsnack i åttonde klass

Om unga som dras in i kriminella gäng. Det är temat för dagens pass inom ramen för den pedagogiska aktiviteten Gängsnack. Förebyggaren har kommandot, tillsammans med en kurator, medan eleverna i åttonde klass lyssnar.

- *Vet ni vem jag är, undrar förebyggaren.*
- *Jag har sett dig i korridoren, ropar en av eleverna.*
- *Vad vet ni varför gängen använder ungdomar, fortsätter förebyggaren.*

Elevernas svar avlöser varandra.

- *De kan inte straffas.*
- *De är lätta att tvinga.*
- *De är billigare.*
- *Vad tänker ni om det, undrar förebyggaren, blickar ut bland eleverna.*
- *Sorg, inleder en av eleverna, över att ha förlorat sina barn.*
- *En riktig vän försöker inte dra in dig i kriminalitet, följer en annan elev upp.*
- *Är det inte olagligt att ta emot Swish från främlingar, undrar ännu en elev, förvånad, fortsätter:*

Vad ska man göra om nån ber en ta ut pengarna? Ska man behålla dem?

Salen väntar uppmärksamt på svaret.

- *Vänd dig till föräldrarna, förklarar förebyggaren, sen till polis.*

Eleverna sitter tysta i bänkraderna.

- *Alla kan bli rekryterade, fortsätter förebyggaren, det spelar ingen roll var du bor, vem du är.*

Ålder, kön. Tidigare gav sig gangstrarna på gangstrarna, det gäller inte längre. Nu kan vem som helst bli dödad.

Frågorna anhopas.

- *Kan man vittna anonymt?*
- *Det kan vara hemskt att berätta för polisen, föräldrar.*
- *Tänk om de hämnas.*
- *En vit lögn kan vara ett knep för att skrämma bort rekryterare, förklarar förebyggaren, soc och polis har redan koll på mig. Hur skulle man kunna hjälpa en nära som man tror bli rekryterad?*

- *Fråga personen om vad som sker, inleder en av eleverna.*
- *Vända sig till en vuxen, följer en annan upp.*
- *Vem ska man vända sig till, undrar förebyggaren.*
- *Vuxna, skolan, förklarar förebyggaren i korridoren, hörs en röst, Bris.*
- *Förstår ni varför vi är här idag, avrundar förebyggaren uppförande.*

Huvuden nickar instämmande.

Värdegrundande pedagogik

Scenen illustrerar en slags värderingsgrundad pedagogik som rör sig i spänningsfältet mellan traditionell samhällsinformation om olika angelägenheter i samhället, såsom droger och kriminalitet, och ett värdegrundsarbete som med samtal som medel går ut på att stimulera eleverna till egen reflektion kring olika ämnen som innebär svåra avvägningar

och etiska dilemman (Skolverket 2022). En bred spännvidd av sådana inslag har blivit en del i skolans löpande arbete, med bäring inte bara för insatser med ambitioner om brottsprevention, utan även för arbete med demokratisk fostran, mobbing, jämställdhet, lika villkor och inkludering (Bartholdsson 2007; Irisdotter Aldenmyr 2014; Johansson & Hellfeldt 2018). Ett väsentligt inslag i sådan pedagogik är inte sällan olika sätt att mana den enskilda eleven till reflektion över sig själv, sina utmaningar, möjligheter, viljor och rädslor, där det inte minst handlar om att få eleven att få syn på både möjliga och troliga konsekvenser av sitt handlande här och nu (Wahlgren 2014; Dahlstedt & Lozic 2017).

Gängsnacket, som föregående scen illustrerar, är en sorts skolbaserad insats som påminner om de typer av insatser som tidigare visat sig ha viss brottsförebyggande potential (se Länsstyrelsen 2023). Bland sådana insatser har särskilt olika former av färdighetsträning för elever i de lägre åldrarna (som t.ex. kan rikta ljuset mot konfliktlösning) visat på potential när det gäller att förebygga medlemskap i gäng och bärande av vapen (SBU 2023; Vetenskapsrådet 2025).

I det följande ska vi fördjupa oss i hur oro genom reflektion kan göras synlig, inte bara i skolan utan även i andra sammanhang. Inte bara genom aktiviteter riktade mot ungdomar utan även mot föräldrar, inte minst genom aktiviteter som riktar ljuset mot konsekvenser av det egna handlandet.

I nästa scen befinner vi oss på en fritidsgård för att delta i en annan sorts utåtriktad aktivitet, ett rundabordssamtal.

Rundabordssamtalet

Förebyggaren rör sig tillsammans med barnen och bakar muffins som de tänker bjuda på till stundande rundabordssamtalet.

Efter ett tag dyker tre poliser upp, som ska delta i samtalet. En av dem berättar att de blivit meddelade över en Whatsapp-grupp, som utgörs av flera områdespoliser och förebyggare.

De flesta av barnen som är på plats lämnar när poliserna kommer. Alla enas ändå om att tillställningen landade i en bra diskussion, som berörde ett flertal lika svåra som angelägna frågor, som kriminalitet och ombändertagande av barn. Under frågestunden säger ett av barnen att de som jobbar i Förebyggarteamet bara befinner sig på de platser där de redan känner folk. Den andra förebyggaren svarar genom att förklarar att de behöver arbeta mycket för att relationsbyggandet ska ta fäste och att det är ett arbete som tar lång tid.

Efter samtalet pratar vi om några av svårigheterna när det gäller att bedriva förebyggande arbete, där förebyggarna uppmärksammar spänningsfältet mellan å ena sidan långsiktigt relationsskapande, å andra sidan behov av att stundtals utmana de relationer som byggs upp genom att behöva föra enskilda ungdomars svårigheter och möjligheter vidare till olika sorters insatser, utan att samtidigt radera det förtroendekapital som skapats.

Vägledandets praktiker

Med de aktiviteter som iscensätts i scenerna ovan skapas sammanhang för gemensam reflektion kring oro, som gör det möjligt för oron att förstoras, på så vis att oron töjs ut, omtalas görs synlig för flera. Genom att töjas ut och göras tillgänglig för flera blir den samtidigt möjlig att möta och förhoppningsvis motverka.

Liknande aktiviteter sker också i en rad andra sammanhang, riktade till både ungdomar och föräldrar, såväl i grupp som enskilt.

Vi fortsätter i skolans värld, med ännu ett exempel på aktiviteter som består i att sprida information. I en av intervjuerna berättar förebyggaren att skolan är ett viktigt sammanhang när det gäller att möta och fånga upp olika sorters oro och en rad specifika frågor. Mer specifikt handlar det om att motverka de rykten som är omlopp, vad gäller socialtjänsten och vad den ägnar sig åt, som inte minst säger att den tar barn. Sådan oro möts med saklig information om vad socialtjänsten faktiskt har för uppdrag liksom konkret vägledning i olika frågor.

När det kommer till vägledning, kommer flera frågor om hur socialkontoret fungerar. Det finns ju en väldigt skev bild ... Av socialkontoret finns hos föräldrarna och ungdomarna att socialtjänsten eller socialkontoret tar bara barn. Och där kommer vi med ... där träffar vi många ungdomar eller barn som har varit i kontakt med socialtjänsten. Och då när vi träffar dem till exempel på skolor eller fritidsgårdar, där kan vi prata om och ge information om hur socialkontoret fungerar. Och att den här bilden eller det här ryktet inte ställer alltid, socialkontoret står för mycket annat också än bara tar barn. Och då kommer vi in lite här vägledning, att vart ska man vända sig om man behöver anmäla oro för barn eller söka ekonomisk hjälp. Eller vart vänder man sig till att ... ja, få hjälp med ett missbruk eller såna frågor får vi ibland.

Utåtriktade aktiviteter som handlar om att informera om oro utspelar sig även utanför skolans värld, och riktar sig inte minst mot föräldrar. En av områdespoliserna beskriver ett tillfälle som anordnats nyligen, i spåren av en skjutning som strax innan skett i området. I lokalen hade ett tjugotal mammor samlats för att bearbeta det som skett.

Då gick jag igenom tystnadskulturen som är. [Förebyggaren] pratade lite om deras verksamhet, och vi förklarar för dem att vi inte tar barn ... när ni ... om ni får oro och sånt måste ni prata med oss. Annars hamnar vi här, och då kan det vara era barn liksom. Och det känner jag väl är en av de mest kraftiga åtgärderna vi har gjort ihop, jag och [förebyggaren]. Så att det är väl någonting vi ska försöka titta på nu i ... Ja, typ november. En ny föreläsning, för mammor och de boende ... Om polisens verksamhet, om socialtjänstens verksamhet, och ha samma öppna forum också med hur vi jobbar och så.

Enligt områdespolisen gav träffen och samtalen möjligheter till fortsatta samtal.

De här mammorna nu uttryckte ju en väldig oro för sina ungdomar. Och berättade mycket om sina egna situationer, och jag försökte förklara för dem att mycket att vi inte lyckas här, det beror på en tystnadskultur, att ingen vill anmäla, och så vidare. [...] det var mycket känslor på det där mötet. Jag tror att det gick fram mycket information med. En del av de här mammorna har pratat med mig i efterhand när jag varit ute och gått liksom.

När det gäller just föräldrar så bedrivs ett omfattande arbete som går ut på i olika avseenden stötta dem i relation till barn som omges av oro, inte minst genom konkret vägledning om hur de kan hålla uppsikt över vad barnen befinner sig och vad de ägnar sig åt.

... stötta föräldrarna i att ha koll på vilket umgänge de har och vart de är och vad de gör. [...] Kommer det jättemycket oro kring ett barn, då kanske man behöver ha lite mer koll, vilka han eller hon umgås med, och i vilka områden, och vad de gör på sin fritid.

I citatet framkommer ett slags förebyggande arbete som går ut på att erbjuda föräldrar stöd, i namn av kontroll. Arbetet låter sig alltså inte beskrivas i termer av antingen stöd eller kontroll, utan ter sig snarare som någonting mitt emellan, ett slags omsorgskontroll (jfr Edvall Malm 2012). Motsvarande gråzon mellan omsorg och kontroll är varken ny eller unik för just detta sammanhang, utan har identifierats som något av en röd tråd i en lång tradition av offentliga program för föräldrastöd (Littmarck 2017). Under olika tider har det funnits en vilja att forma föräldrars sätt att fostra sina barn enligt rådande normer och konventioner, där det i synnerhet är vissa kategorier av föräldrar som setts som i särskilt stort behov av sådant stöd, för kontroll.

Låt oss ge ett konkret exempel på hur denna slags omsorgskontroll kan sättas i bruk, utifrån följande sekvens, där Kevin följer med en av utförarna till föräldrarna till en ungdom som omges av stark oro. Ungdomen ingår i insats Hemmaplan och sköter kontakterna med de medverkande aktörerna väl. Ungdomen är trevlig och kan tala för sig, men misstanken gör sig ständigt påmind: Säger hen bara det de professionella vill höra? Hen umgås fortfarande med kriminellt belastade personer.

Omsorgens kontroll

Vi kommer till lägenheten. Familjen har förberett med fika och kaffe. Föräldrarna tar artigt emot. Den ena av föräldrarna är sjuk och borde egentligen opereras, men operationen har vid flera tillfällen skjutits upp, på grund av situationen kring ungdomen. Eftersom en av föräldrarna dessutom har svårigheter med språket kommer en tolk att närvara över telefon. Utföraren uttrycker sin irritation över telefonerna. Kvaliteten på både mikrofon och högtalare är alldeles för låg, suckar utföraren, brukar ofta strula och förstöra samtal.

Trots strulet med tolk på distans kommer samtalet i gång. Utföraren tar kommandot, har ett tydligt mål. Det har inkommit fler uppgifter om att ungdomen hänger med fel personer, blir då och då gripen av polis, vilket utföraren inte uttryckligen kan förmedla till föräldrarna, på grund av sekretess.

Däremot frågar utföraren föräldrarna om de vet vilka ungdomen umgås med och om hen ofta vistas utomhus kvällstid. Föräldrarna intygar att hen nuförtiden sköter sig jättebra, men att hen spenderar mycket tid med sin partner. Utföraren uppmanar föräldrarna att ungdomen aktiverar sin karta på Snapchat så att de kan hålla koll på hen. De uppmanas dessutom att begära kontaktuppgifter till föräldrarna till partnern, för att också den vägen kunna säkerställa var ungdomen befinner sig någonstans. Utföraren förtydligar att det framkommit en del uppgifter som det inte går att förmedla vidare, men att det utifrån dessa uppgifter finns anledning till oro över ungdomen.

När samtalet är över och det är dags att återvända till den väntande bilen summeras intrycken av mötet som just utspelat sig. Utföraren beskriver att just den här sortens ärenden alltid är svåra. Varför, undrar Kevin. Därför att jag vet att det kommer att gå åt helvete, suckar utföraren, och för att familjen inte riktigt har koll på sina barn.

Omtumlande och ögonöppnande

Liknande aktiviteter med sikte på att lära andra hur de ska få syn på och hantera oro utspelar sig i en rad olika sammanhang, inte minst, som vi redan har visat på, ute på skolorna. Dessa aktiviteter riktar sig både mot elever och personal. En av förebyggarna berättar att det finns en hög efterfrågan ute på skolorna, som i den bästa av världar kunde mötas genom ett ännu större mått av närvaro ute på skolor i olika delar av kommunen, särskilt i de lägre klasserna.

Vi kan jobba mer förebyggande, i skolor och fånga upp tidig [...] mellanstadieskolor, att försöka komma ut redan där och bygga upp bra samarbete med skolorna. [...] man kanske har tid att erbjuda workshop för skolpersonal så att de kan uppmärksamma saker tidigare, alltså få upp glasögonen för vad som kan vara risker och skriva bättre orosanmälningar så att det verkligen kommer in all oro som kan vara aktuell [...] det är många som efterfrågar den kunskapen vi har. Jag vet skolor har pratat om att de vill bjuda in oss. Jag ska till något gymnasium nästa vecka för att prata med deras personal om tecken som de ska vara uppmärksamma på eller var de kan slussa eller ... ja, vad det nu kan handla om. Hur klimatet är ute.

I citatet ges flera konkreta förslag till hur ett samarbete mellan socialtjänsten och skolan kunde utvecklas. Kärnan i samarbetet som förebyggaren beskriver går ut på att tillsammans med skolans personal skapa en beredskap genom att få personalen att vara skärpta, få syn på orons signaler, ge konkret vägledning om hur de exempelvis kan gå till väga för att ta fram orosanmälningar på ett sätt så att inget som ”kan vara aktuellt” tappas bort, liksom tips på hur dessa signaler kan slussas vidare.

I det föregående har vi sett hur oron kan töjas ut genom att tillhandahålla redskap som gör det möjligt för fler att få syn på orons signaler. Ännu ett steg i att töja ut oron består att med olika medel ruska om och mana till reflektion över både sig själv och situationen som omger en. I detta sammanhang kan populärkulturen och inte minst film och tv-serier vara en tacksam redskapsbod att använda sig av. I följande citat berättar en

utförare om ett möte som ägt rum nyligen där en serie som handlar om gängkriminalitet och dynamiken som kan få ungdomar att involveras i dödligt våld som underlag för ett samtal med sikte på att få en förälder att ”förstå allvaret”.

Vi behöver få föräldrarna att förstå allvaret. Häromdagen använde jag mig av den här serien som finns, *I dina händer*, för att uppmärksamma en förälder på de samhällsproblem som finns. Det kan vara så naivt och så, men ändå att jag önskade att personen skulle titta på serien för att förstå också. Inte för att skapa något mer oro, men att på något sätt väcka en tanke, så.

På ett liknande sätt beskriver en socialsekreterare samtalen med en del föräldrar som ett slags motiverande samtal, med siktet inställt på att få dem att inse att deras barn är föremål för hög oro.

Det är helt enkelt väldigt tufft som förälder att ändra lite sätt att vara förälder på. [...] De låter ungdomen göra mycket fritt på egen hand, och sen så måste de ha jättejärnkoll. Och där blir det ju slitningar, ungdomarna vill ju oftast inte det [...] också att motivera föräldrarna till att ... ja, okej men din ungdom har problem. De vill ju också, tänker jag, det bästa om sin ungdom. Och påminner dem om att, ja, men det här är en hög oro. Så att så kan de vara mycket till hjälp.

Sådana samtal kan föras med både föräldrar och barn, i vissa fall enskilt, i andra fall gemensamt. En utförare beskriver gemensamma samtal som viktiga när det gäller att föra för att barn och föräldrar inte ska ta för lätt på oron.

Är det familjer där det kanske är: ”Vi är inte så oroliga, det är bara otur”. Fast du kan inte ha otur hur mycket som helst heller. Hamnar du i olika situationer så är det så att då behöver vi lära dig att de här situationerna kan du inte vara i. Och det uppmuntrar man jättemycket.

Samtal som ett sätt att få oron att träda fram på ett mer tydligt vis går igen också när socialsekreteraren i föregående sekvens beskriver mötet med en av ungdomarna inom ramen för Hemmaplan, som utspelade sig på häktet. En väsentlig del av samtalet handlade om att skapa en medvetenhet om handlingars konsekvenser, vilket möjliggjordes genom att relatera till oro, och mer specifikt den oro som den häktades yngre syskon eventuellt känner.

Vi hade ett möte när [hen] satt på häktet. Så här: ”Ja, nu är du här igen. Vad händer?” Och det var ... ja, det samtalet vi hade då, då sa jag ... han har [ett yngre syskon]. Då sa jag: ”Vad tror du att [ditt syskon] tänker om att du hamnar här igen? [Hen] måste ju bli besviken och orolig. Vad ska du säga till [hen] när du kommer ut?” Sådana saker. Då såg man att det tog det väldigt mycket på [hen]. Då förstod [hen] att, oj, det jag gör har ändå konsekvenser för någon jag bryr mig väldigt mycket om.

Även i detta fall kan vi se att oron får en betydelsefull roll i det förebyggande arbetet genom att töjas ut och i någon mån förstoras på ett sätt som kan skapa fördjupad insikt i hur de egna handlingarna kan skada nära anhöriga.

Stödandets villkor

I det här kapitlet redovisas hur professionella arbetar med att stödja barn, ungdomar och föräldrar, men också hur stöd ges och tas emot mellan kollegor och samverkande aktörer. Kapitlet inleds med en kortare beskrivning av de olika förståelser av ordet stöd som framkommit i materialet. Därefter följer en redogörelse för hur stöd tar form i möten mellan barn och ungdomar, föräldrar och professionella, uppdelat i formella och informella möten. I det avslutande avsnittet fördjupas hur stöd kan se ut mellan professionella inom den egna arbetsgruppen och i samverkan med andra aktörer.

Stödets former

Begreppet stöd återkommer i snart sagt samtliga intervjuer och diskuterades på olika sätt. Stöd kunde beskrivas både som en specifik insats och som ett förhållningssätt. I vissa fall syftade det på en tydligt definierad åtgärd som erbjöds av en verksamhet eller togs emot av en individ eller familj. Då sågs stöd som något initierat, organiserat och ofta dokumenterat av en professionell aktör, till exempel i tidbokade möten såsom uppstartssamtal, uppföljningar eller SSPF-möten. Denna typ av formellt stöd kännetecknas av fasta ramar, tydlig rollfördelning och krav på dokumentation.

Samtidigt kunde stöd också beskrivas som en handling eller hållning, där en professionell aktivt stöttar en annan person genom att lyssna, visa förståelse, vägleda, trösta eller helt enkelt finnas där. I den bemärkelsen är stöd nära sammankopplat med relationella behov, både hos ungdomar och deras föräldrar, som kan komma till uttryck lika mycket i vardaglig samvaro som i formella möten.

Denna förståelse, mellan stöd som struktur och stöd som relation, löper som en röd tråd genom kapitlet.

Formella och informella möten

I det förebyggande arbetet sker kontakten mellan ungdomar, deras föräldrar och professionella inom en rad olika typer av möten. Dessa kan delas in i dels formella möten, där det finns en agenda, en organiserad ram och ofta en dokumentationsskyldighet, dels informella möten, som präglas mer av vardagliga samtal, smskontakt över mobilen och annan social interaktion, utan ett lika tydligt organisatoriskt syfte. Båda dessa typer av möten spelar en viktig roll för hur stöd ges, tas emot och upplevs inom det förebyggande arbetet (jfr Forkby & Turner 2016; Wahlgren & Andersson 2018).

Under ett av lärandeseminarierna ställs frågan: ”Vad betyder det för ungdomarna, det vi gör då?”

Frågan fångar mycket av kärnan i det som ska presenteras i detta kapitel, men också i det förebyggande arbetet som helhet. Den pekar mot den grundläggande osäkerhet och eftertänksamhet som präglar mötena: hur kan vi, utifrån våra observationer och analyser, förstå vad olika typer av samtal och insatser faktiskt innebär för ungdomarna och deras

upplevelse av stöd? Samtidigt rymmer frågan något som bildar en röd tråd genom hela rapporten: ett etiskt uppdrag att inte bara förstå hur arbetet går till, utan även vad det får för betydelse för de ungdomar och familjer som berörs.

Formella möten som tillfällen för stöd

De formella mötena kännetecknas av att de ofta är förbokade, sker på en bestämd plats och följer en tydlig rollfördelning mellan professionella, ungdomar och föräldrar. Det kan handla om uppstartsmöten, uppföljningar, SSPF, utredningssamtal eller andra möten som ska dokumenteras (Socialstyrelsen 2022b).

I dessa möten förväntas deltagarna tala inom vissa ramar, att beskriva problem, behov eller mål. Samtidigt finns en risk att kommunikationen blir styrd av myndighetsspråk och struktur, vilket kan påverka hur stödet upplevs (Zuchowski 2022). En ungdom beskriver bemötandet vid ett sådant möte på följande sätt: ”i början gjorde de det, att de tog det verkligen seriöst. Det var möten efter möten efter möten. Men nu när jag har skärpt till mig ... då är de inte lika stränga och hårda mot mig”.

Citatet illustrerar hur stöd i formella möten kan upplevas som både situationsberoende och föränderligt. Inledningsvis präglas arbetet av täta möten och ett allvarligt förhållningssätt från de professionella – ”de tog det verkligen seriöst”. Beskrivningen visar att närvaro och uppmärksamhet i formaliserade sammanhang kan tolkas som uttryck för omsorg och engagemang (jfr Munford & Sanders 2016; Zuchowski 2022).

I takt med att ungdomens beteende förändras och hen själv uppfattar sig ha ”skärpt till sig” förändras även upplevelsen av de professionellas bemötande: ”de är inte lika stränga och hårda mot mig”. Ordvalet antyder att stödet är villkorat av den unges beteende, där situationens allvar och graden av oro avgör stödinsatsens intensitet (jfr Abel & Wahab 2017). Inom mötets ramar definieras ”att ha skärpt till sig” vanligtvis av de professionella, i bästa fall i samråd med ungdomen. Våra observationer visar att denna bedömning vanligtvis utgår från kriterier som närvaro, delaktighet och uppfyllelse av mål i genomförandeplanen. Dessa dokumenteras och följs upp vid senare möten, även om kriterierna också kan förändras över tid, i takt med nya behov.

När ungdomens situation bedöms som mindre allvarlig minskar både mötesfrekvens och intensitet i stödet (jfr Prop 2024/25:89). En kurator talar om att det snarare känns som att arbetet kring ungdomar börjar vackla när situationen stabiliserats: ”Bollar tappas efter ett tag när kanske oron inte är lika hög”.

Formella möten kan därför fungera både som struktur och risk. De samordnar hjälp, ansvar och planering, men kan också upplevas som både kontrollerande och kravfyllda (Socialstyrelsen 2018). Resonemanget pekar på betydelsen av att se även formella möten som relationella arenor för stöd, där struktur och rollfördelning inte behöver utesluta närvaro, lyhördhet och emotionellt engagemang (Munford & Sanders 2015). Flera utförare framhåller tid som en avgörande faktor för möjligheten att bygga relationer inom

formella ramar. En utförare beskriver hur brist på tid och flexibilitet kan göra det svårt att upprätthålla möjligheter att träffas, på det sätt som krävs för att bygga relation och skapa förändring:

Det känner jag ibland att vi inte har kanske den tiden och flexibiliteten som behövs för att uppnå det här, för att jag har 15 andra ärenden. Då kan jag boka två träffar med [ungdomen] till exempel, och när hen inte kommer på första, då ser man fram emot den andra. Och när hen inte kommer på den, då pratar vi om stress hos utförare att se till att få träffa och möjliggöra.

Citatet visar hur strukturella villkor, som ärendeantal och tidsramar, påverkar det relationella arbetet. När en ungdom uteblir från ett bokad möte innebär det inte bara att kontakten tillfälligt bryts, utan också att den planerade tiden går förlorad. Eftersom schemat inte sällan redan är fullt så finns det sällan utrymme för att boka in ett nytt möte inom kort, vilket gör att upprätthållandet av kontinuitet och relation blir ännu svårare. På så sätt blir varje uteblivet möte en konkret påminnelse om hur skört det formella stödet kan vara.

När en ungdom beskriver insats Hemmaplan som både stödjande och påfrestande kan detta förstås som del av den dubbelhet som inte sällan präglar socialt arbete med ungdomar i riskzon (Söderberg & Johansson 2018; Forkby m.fl. 2008). Efter att ha beskrivit hur ungdomens liv en gång var i kaos och hur stödet hjälpt till att skapa en mer stabil tillvaro, sammanfattas läget enligt följande:

Ungdom: Jag vet faktiskt inte, men det kan vara nog för att jag ändå började med Hemmaplanen, och så vart det att jag bara skärpte till mig från ingenstans. Det kan ha varit det. Så de ... vad ska man säga? De har hjälpt mig också med ... om man ska se det så ... men det har också varit jättejobbigt och sånt samtidigt.

Intervjuare: Och känner du att det är någonting du inte är säker på att du hade gjort utan dem?

Ungdom: Hade jag inte haft dem hade jag ändå klarat mig. Jag hade ändå kunnat sluta och så. Men det vart att de ... jag slutade direkt så här när jag fick dem ...

Citatet visar hur stöd inom Hemmaplan kan fungera både som katalysator för förändring och som en utmaning för ungdomen. När ungdomen beskriver att hen ”skärpte till sig från ingenstans” i samband med att stödet inleddes synliggörs en övergång från kaos till struktur. Detta understryker hur regelbundna möten och kontinuitet kan fungera som startpunkter för förändring (Söderberg 2023). Ungdomen sanktioneras att ta ansvar, samtidigt som det skapas förväntningar om förändring. Samtidigt framhäver ungdomen tydligt att mötena även varit utmanande. Detta indikerar att kraven av att exempelvis redovisa framsteg, svara på tuffa frågor och möta de professionellas förväntningar kunde upplevas påfrestande. Sekvensen visar att formellt stöd inte enbart bör förstås som bekvämt bekräftande möten, utan också som en form av social press på ungdomen från

de professionella, som har som mål att driva en förändringsprocess genom att stimulera till ansvarstagande (Dahlstedt & Lozic 2017).

När ungdomen uttrycker att hen ”hade klarat sig ändå” visar det en känsla av egen handlingskraft, samtidigt som det framgår att det var stödet som utlöste förändringen, i praktiken: ”jag slutade direkt när jag fick dem”. Detta pekar på att stödet fungerar som allra bäst när det kombinerar struktur med relation, där utförare arbetar inom en ram där ungdomen inte bara blir utvärderad, utan också får bekräftelse och verktyg för att lyckas. Samtidigt framkommer behov av att tydliggöra processen för ungdomen, för att på så vis skapa ökad begriplighet och uthållighet i förändringen. Att dessutom ge utrymme för att fortlöpande ge återkoppling på sina upplevelser av stödet skulle kunna bidra till att stärka känslan av delaktighet och därigenom också orken att fullfölja processen. Ett sådant sammanhang erbjuder kontinuitet, stärker ungdomens egen förståelse av sin situation och kan fungera stöttande (Naert m.fl. 2019; Cossar m.fl. 2016).

Mellan frivillighet och tvång

Hur stöd ges och tas emot i formella möten påverkas inte bara av deras struktur, utan också av hur de professionella balanserar mellan frivillighet och upplevt tvång. Även om Hemmaplan är en frivillig insats, så upplevs deltagandet inte sällan som ett krav. Flera ungdomar beskriver en liknande känsla. En ungdom uttrycker sig exempelvis på följande vis: ”det är så här, jag måste ju. Jag har inget val”. Både ungdomar och föräldrar beskriver en liknande upplevelse, nämligen att stödet inte är möjligt att tacka nej till, utan risk för sanktioner. Misstron mot myndigheter och oron för placering gör att frivilligheten i praktiken blir villkorad. En annan ungdom beskriver insatsen på detta sätt:

De är bara där och säger: ”Du ska göra så och så, annars åker du i väg till [stad] och sitter på HVB-hem i 12 månader”. Det är mest bara ... De har mest bara varit som ett litet hot, eller som en grej, att: ”Du måste göra det här. Det här är sista droppen. Det här måste du göra. Du måste ... Gör så och så, annars skickar vi i väg dig långt bort, och du kommer knappt få prata med din [förälder]”.

En utförare återkommer till den svåra balans som uppstår när stöd upplevs som något som inte går att tacka nej till och noterar: ”man behöver i stort sett ta emot det här stödet. Det är mer eller mindre under tvång”.

En annan utförare för ett liknande resonemang och betonar att frivilligheten inte sällan är just villkorad:

Det känns som att de har inte så mycket val, utan så här är det. Det här är ju det du ska göra om du inte vill bli placerad. Och är det rätta förutsättningar att gå vidare, gå framåt? Nja, jag vet inte.

Beskrivningen visar hur även utförare kan uppleva svårigheter i att förena stöd och kontroll. När stödet formuleras som ett *måste* riskerar delaktigheten att bli symbolisk, samtidigt som de professionella upplever ett behov av att agera snabbt och tydligt.

Denna erfarenhet visar hur gränsen mellan stöd och kontroll kan vara flytande och hur intentioner om hjälp kan upplevas som övervakning. För att stödet ska upplevas som meningsfullt behöver de professionella balansera mellan krav och delaktighet, mellan struktur och flexibilitet, mellan att ställa krav och att skapa förutsättningar för att de faktiskt kan mötas (Trotter 2022).

Balanserandet kräver en etisk medvetenhet om den maktutövning som är inbäddad i själva stödsituationen. Att upprätthålla tydlighet och ansvar utan att väcka motstånd handlar om att skapa förutsägbarhet och begriplighet, om att göra det möjligt för ungdomen att förstå vad som förväntas. När ramarna är klara och kommunikationen konsekvent kan även upplevt tvång mildras, eftersom syftet med insatsen är tillräckligt tydligt och begripligt.

Stöd inom insatsen Hemmaplan blir därmed en arena där kontroll och omsorg ständigt samexisterar (jfr Winter 2010; Zuchowski 2022). När denna balans lyckas blir insatsen en möjlighet att inte bara dämpa oro och motstånd, utan den kan också bidra till stabilitet, motivation och ansvarstagande. När balansen däremot brister riskerar stödet att – tvärtom – uppfattas som tvingande, instrumentellt och utan verklig mening.

Det som i både intervjuer och deltagande observationer framträder som avgörande för ett lyckat resultat är därför inte *frånvaron* av krav utan hur krav förmedlas. Framgång möjliggörs när de professionella lyckas kombinera struktur, tydlighet och uppföljning med en förståelse för ungdomens situation, tillsammans med en förmåga att skapa förutsägbarhet. På så sätt kan även formellt stöd fungera som en grund för förändring och utveckling, snarare än som enbart ett uttryck för kontroll.

I nästa avsnitt fördjupas resonemanget om det formella stödets potential genom att belysa hur sådant stöd tar form i samverkande möten, där flera professionella tillsammans försöker skapa en gemensam förståelse och samordning kring ungdomars situation.

Samverkssamtal som lärande praktik

I det förebyggande arbetet sker en betydande del av det formella stödet genom samverkande samtal mellan olika professionella. Det är i dessa samtal som uppdraget att balansera mellan stöd och kontroll konkretiseras. Här ska flera perspektiv mötas, ansvar delas och åtgärder samordnas, samtidigt som ungdomens röst ska höras. Samverkande samtal erbjuder därmed en möjlighet att skapa gemensam förståelse för ungdomars situation, men också att utveckla och ifrågasätta egna arbetssätt. På så sätt blir de både en arena för koordinering och ett rum för gemensam reflektion.

När samtalen präglas av lyhördhet och respekt kan de bidra till att förstärka det som fungerar i arbetet och på så vis skapa motivation hos både professionella och ungdomar. Men när de domineras av olika perspektiv, otydliga roller eller bristande kommunikation

kan de i stället försvåra samverkan och bidra till att skapa frustration. En utförare beskriver hur möten mellan olika professionella kan fylla flera funktioner, beroende på situation:

Alltså, jag tänker att de fyller olika funktion, att när det går bra så kan man använda dem för att boosta, att uppmärksamma det som går bra, och att alla får höra det, och att ungdomen får höra det ... Sen tycker jag att de kan bli skitjobbiga när det går dåligt ... Men det kan också vara ett jättebra forum att alla är med och fångar upp samma situation på samma sätt och samtidigt.

Beskrivningen visar hur samverkande möten inte enbart är till för beslut och uppföljning, utan också hur de kan fungera som arenor för bekräftelse och gemensamt lärande (jfr Munford & Sanders 2015). Att ”alla fångar upp samma situation på samma sätt och samtidigt” kan skapa en känsla av gemensamt ansvar och samordning, vilket i sig kan ha en stödjande funktion.

Utföraren beskriver hur dessa möten kan fungera motiverande och stärkande, men också hur de riskerar att bli tunga eller belastande när något negativt har inträffat. Inom Hemmaplan är ungdomarna oftast aktuella just för att de befinner sig i en allvarlig social problematik, och det är inte ovanligt att betydligt fler professionella aktörer än under ett ”vanligt” SSPF-möte deltar samtidigt. Denna ökade närvaro kan i sig förstärka upplevelsen av stöd när alla lyfter fram framsteg, men kan lika lätt bidra till att mötet upplevs som överväldigande eller splittrat, där ungdomens röst riskerar att försvinna i mängden (jfr Söderberg 2023). En ungdom beskriver sina erfarenheter av just SSPF-möten på detta sätt:

Det är då jag blir så otroligt arg, när folk säger saker, vet ingenting, men tror på det, och tror att de vet. Det är det som är grejen. Och att soc gör det som är där. Jag sitter där. Alla därinne, de ska hjälpa mig, sitter och tar påståenden framför mig, och sitter och diskuterar om vad det är som händer, när jag är där.

I citatet ger ungdomen uttryck för något som påträffats i tidigare forskning, nämligen en upplevelse av att som ungdom vara fysiskt närvarande, men samtalsmässigt osynlig i möten som rör ens egen situation (Falch-Eriksen m.fl. 2021; Cossar m.fl. 2016). De professionella pratar *om* ungdomen snarare än *med*. När stödet kommuniceras över huvudet på ungdomen riskerar mötet att förlora sin stödjande funktion och i stället förstärka upplevelsen av maktlöshet. Samverkande möten såsom SSPF bör därför ses som en potentiell plats för gemensam förståelse, men också som en situation där ungdomar kan känna sig särskilt utsatta och passiviserade om inte samordning, tydliga roller och ett varsamt förhållningssätt säkerställs av alla som deltar (Söderberg 2023).

När roller och ansvar inte är tillräckligt tydliga, eller när kommunikationen präglas av intern jargong, kan samtalen bidra till att skapa avstånd snarare än samarbete. I flera av de lärandeseminarier som genomförts reflekterar professionella över just dessa dilemman.

Samtalen som förts under dessa seminarier kan i sig ses som ett slags samverkande samtal, där arbetssätt, språk och roller granskats gemensamt. Vid ett seminarium uttrycker exempelvis en utförare både förståelse för vikten av ungdomars närvaro och oro för hur samtalen faktiskt förs:

Ska ungdomar verkligen sitta med? Jag tror att det är bra att de är med och får höra en del och förstå, framför allt när det är ganska allvarligt, att så här vi alla ser och hör vad du gör. Men ibland blir diskussionerna så himla vuxna och för professionella.

Här formuleras en omtanke om ungdomars delaktighet, men också en oro för att språkbruket och samtalsklimatet i möten som hålls tenderar att exkludera snarare än inkludera ungdomar. Även om viljan att involvera ungdomar finns, så uppstår lätt en osäkerhet kring hur denna vilja kan omsättas på ett sätt som upplevs meningsfullt och begripligt.

Här lyfts en viktig och självkritisk fråga om hur frivillighet och valmöjlighet upplevs i praktiken. När handlingsutrymmet redan från början är starkt begränsat riskerar möten som hålls att upplevas mer som ett krav än som en inbjudan till förändring. Samtidigt visar reflektionen en vilja att se situationen ur ungdomarnas perspektiv, vilket i sig är en positiv grund för att utveckla det professionella förhållningssättet.

I en annan grupp resonerar en person i ledande position om syftet med större samverkansmöten och vem de egentligen är till för: ”Vem gör vi trygga? Är det vi som blir trygga? Eller är det de som blir trygga? För vi har ju en tendens att bli tryggare ju mer information vi har. Och det är ju inget förändringsarbete”.

I denna reflektion ställs en viktig och i viss mån obekväm fråga om vems behov som styr det professionella arbetet. Att skapa struktur, tydlighet och informationsöverföring kan upplevas tryggt och bekvämt för de vuxna, men behöver inte automatiskt gagna ungdomen. Resonemanget kan ses i ljuset av diskussioner om professionell kontroll och behov av att balansera organisatorisk trygghet mot faktiskt förändringsarbete (Edvall Malm 2012). Samtidigt visar resonemanget på en hög grad av självreflektion, där trygghet inte tas för given utan ses i relation till vad som faktiskt krävs för att främja förändring.

En utförare reflekterar i samma spår: ”Det är mycket avstämningsmöten. Man ägnar mycket tid åt att stämma av kring någon liksom ungdom. Och vad bidrar det till i faktiskt arbete med ungdomen? Det är mycket informationslämning”.

Att en stor del av tiden går åt till samordning och informationsdelning är något som upprepas av flera utförare, vilket i sig kan skapa avstånd till det direkta arbetet med ungdomarna. Samtidigt visar reflektionen på en medvetenhet om begränsningarna i rutinerna och behovet av att prioritera möten och handlingar som verkligen främjar förändring.

I dessa utdrag från lärandeseminarier kan vi se de dilemman som utförare och förebyggare hanterar i sitt dagliga arbete. De visar på både ett engagemang för att göra rätt

för ungdomar och deras familj och en medvetenhet om att det professionella uppdraget inte alltid är enkelt. Samtidigt finns en tydlig vilja att lyssna, att ifrågasätta det egna arbetssättet och att skapa mer jämlika och tillitsfulla möten. Just i dessa reflekterande samtal växer också möjligheten till förändring, inte bara för ungdomarna, utan även för det professionella arbetssättet (Zuchowski 2022; Ferguson m.fl. 2022).

Nästa avsnitt riktar fokus mot de informella samtal som sker i vardagliga miljöer, där stöd och kontakt utvecklas utanför de strukturerade mötesformerna, även om de inte sällan sker i direkt förlängning av det formella arbetet.

Informella möten som vardagliga tillfällen för stöd

Det förebyggande arbetet rör sig i gränslandet mellan trygghet och oro, mellan kontroll och omsorg (Edvall Malm 2012; Wikström 2023, 2025; Dahlstedt & Lozic 2017; Söderberg 2023), något som framgår särskilt tydligt i de vardagliga miljöer där professionella möter ungdomar utanför de formella ramarna. I de vardagliga stråken genom köpcentrum, gator och bostadsområden skapas utrymmen för både professionell närvaro och informella möten. Arbetet sker ofta i rörelse, där små vardagliga handlingar och spontana samtal kan vara lika viktiga som planerade insatser.

Förebyggarna som vi följt i studien finns närvarande i miljöer där ungdomar vistas. Samtidigt är relationer och tillit en central del av det förebyggande arbetet som helhet, där utförare också spelar en viktig roll i kontakten med ungdomar och deras föräldrar, inte sällan utanför formella ramar. Det kan röra sig om att lyssna, finnas till hands eller svara på frågor i rätt ögonblick, i handlingar som på olika vis skapar trygghet, bygger förtroende och kompletterar mer strukturerade möten (McMullin 2018; Hennessey 2011).

I det följande illustreras hur sådana typer av handlingar kan ta form, genom en serie exempel där förebyggare beskriver hur spontana kontakter och möten i vardagen skapar utrymme för stöd, uppmärksamhet och relationer.

I tubernas spår...

Första stopp på dagens tur genom stan är köpcentret, en del av den lokala offentligheten. Förebyggarna berättar att de går sina rundor här varje dag, på plan ett och två, och tar även trapporna, en plats där ungdomar ibland uppehåller sig och dricker.

- Man kan aldrig veta vad vi kommer att möta, konstaterar en av dem.

Rörelsen genom köpcentret följer bestämda mönster. De beskriver sina hotspots: toaletterna, bankomaten, de mer avskilda platserna utan kameror. Här uppstår ofta situationer som kräver uppsikt eller samtal. Polisen förmedlar aktuell information, och förebyggarna söker av och återkopplar. Samarbetet beskrivs som ett nätverk av observationer, där information rör sig mellan olika aktörer och ger möjlighet att få en helhetsbild.

När vi lämnar köpcentret dröjer blicken vid korridorerna där människor uppehåller sig, några i rörelse, andra stilla, stående eller sittande. Det förebyggande arbetet pågår tyst i bakgrunden, som ett

långsamt och lågmält arbete. Vi och förebyggarna fortsätter vår runda genom köpcentret. De är enhetligt klädda i jackor med texten Förebyggarna.

- Vi har alltid jackorna på oss, noterar en av dem, däremot saknar bilen logga.

- Vi vill inte avslöja oss, skrämma bort någon i förväg, förklarar den andra.

Vi fortsätter mot en av stadens fritidsgårdar, men svänger plötsligt av.

- Här inne har vi fått indikationer på försäljning, klargör förebyggaren i förarsätet och pekar mellan buskropparna.

Intill buskagen har de fått rapporter från polisen om anhopning av lustgastuber. Observationerna kan dokumenteras i ett digitalt system, där uppgifterna sedan kan ge en bild av områdets aktivitet. Förebyggarna fortsätter med att berätta hur de ibland fungerar som polisens förlängda armar, särskilt när områdespoliserna saknar möjlighet att vara ute lika ofta. För ungdomarna som möter dem kan det ibland vara oklart förebyggarna är där för, är de här för att bygga kontakt och erbjuda stöd, eller för att följa upp information?

Samtidigt uppstår frågor längs vägen. Är vi här på uppdrag av polisen, eller för att bistå dem i deras arbete? Skillnaderna mellan socialt och polisiärt arbete kan i praktiken te sig otydliga. Socialt förebyggande arbete vilar i ett mellanläge, där stöd, uppmärksamhet och trygghetsskapande insatser behöver balanseras. För ungdomarna kan det innebära att gränsen mellan stöd och kontroll ibland flyttas, beroende på vem som ställer frågorna eller bär jackan. Förebyggarnas flexibilitet är viktig för att kunna agera i stunden och skapa kontakt, samtidigt som det kräver känslighet för hur ungdomarna uppfattar deras närvaro.

Den anonyma bilen rullar vidare genom kvarteren, förbi fler block av hus, vidare mot en mörk parkering med skog på ena sidan, ännu en plats där tuber har rapporterats. Vi fortsätter den vardagliga rörelsen genom staden, där arbete med stöd, kontakt och uppmärksamhet sker sida vid sida.

Genom att följa spåren av tuber blir ungdomarna närvarande främst genom sina handlingar och de platser de lämnat efter sig. Det väcker frågor om hur de själva skulle beskriva dessa platser, som platser att vistas på, mötesplatser eller rum där man kan vara ifred. Det påminner om att det förebyggande arbetet inte bara rör sig *om* ungdomar, utan *runt* dem, i ett landskap där de professionellas tolkningar ständigt formar hur ungdomarnas livsrum förstås och regleras.

Arbetet rör sig i en rytm av observation, rörelse och samverkan, vägled av information och erfarenhet. Det är ett arbete som rymmer både omsorg och uppmärksamhet, där balansen mellan att skapa trygghet och bygga tillit ständigt behöver hanteras. I nästa avsnitt vill vi fördjupa oss just i denna sida av arbetet, där de informella mötena och vardagliga kontakterna blir centrala för hur stöd faktiskt tar form i praktiken.

Det informella stödets kraft

I det förebyggande arbetet blir de informella mötena och vardagliga kontakterna centrala. Det handlar inte bara om att befinna sig i rätt miljöer, utan också om att finnas till hands i rätt ögonblick och att möta situationer på ett sätt som upplevs meningsfullt och begripligt

för ungdomarna. Det stöd som ges utanför de formella insatsramarna kan för ungdomarna få särskilt stor betydelse, eftersom det bygger på tillgänglighet, igenkänning och tillit (jfr Trotter 2017; Munford & Sanders 2021; Paoletti 2013).

En ungdom beskriver en utförare på följande sätt: ”Att han försöker verkligen, och att han ger inte upp”. Ungdomens beskrivning fångar den uthållighet och omtanke som flera ungdomar framhåller som avgörande för att ett förtroende ska kunna byggas. Stödet som blir möjligt i de informella mötena handlar därför inte bara om fysisk närvaro, utan även om ett engagemang som visar att den vuxne står kvar, även när situationen är svår, kanske i synnerhet just då.

När professionella är igenkännbara, konsekventa och tillgängliga i vardagen skapas upplevelser av trygghet som gör det lättare för ungdomar att ta emot stöd. Dessa vardagliga möten kan därmed ses som en form av omsorg i rörelse, där den professionella kompetensen visar sig genom förmågan att lyssna, uppmärksamma och återkomma snarare än att styra. Detta blir särskilt tydligt i det arbete som sker inom ramen för initiativet MBU, Människan bakom uniformen, där en av förebyggarna engagerat sig. Inom ramen för denna insats växer stöd och relationer ofta fram i informella och vardagsnära sammanhang.

Till skillnad från formella möten med tydliga agendor och dokumentationskrav, fokuserar denna aktivitet på dialog och övningar som visar människorna bakom de professionella rollerna. I samband med ett observationstillfälle deltar en ungdom som påträffats i ett annat sammanhang, i samband med en annan deltagande observation. Under observationstillfälle uttrycker ungdomen stark misstro mot polisen, men deltar trots det aktivt i både samtal och aktiviteter. Sekvensen illustrerar på ett talande sätt hur närvaro och relationsbyggande i en informell, icke-auktoritär kontext kan skapa möjligheter för att gradvis förändra ungdomars inställning till myndigheter och stärka förtroendet över tid (jfr Frost m.fl. 2015; Trotter m.fl. 2022).

En av poliserna som en längre tid varit med i initiativet beskriver hur relationsbyggandet har kunnat gå till i detta sammanhang och de olika slags informella möten som skapas.

Då var det en [ungdom] ... som var väldigt hård i sina frågor mot mig först. Med att vi rasprofilerar, och vi bara söker igenom samma människor och så vidare [...] Till att [hen] efter vårt möte ville komma fram och berätta att [hen] också hade en dröm att bli polis i slutändan, och berättade rätt ingående grejer som hade drabbat [hen]. Och där kände jag liksom ... att man var ärlig [...] i bemötandet när vi är ute i de här stadsdelarna. Och hur vi tänker, tror jag i alla fall, gav mig förståelse hos [hen] liksom, hur vi arbetar. Vilket skapar en del tillit.

Enligt polisen var det just bemötandet och mer specifikt viljan att med sänkt gard svara på frågor och lyssna som skapade möjligheter till ett fördjupat samtal om nuet och framtiden. Tillit kan även skapas genom till synes obetydliga handlingar, såsom att svara i telefon utanför arbetstid, att lyssna, bekräfta eller bara genom att finnas där. Den här

typen av stöd fyller ibland tomrum i väntan på mer strukturerade insatser, eller kompletterar dem på ett sätt som gör att både ungdomar och föräldrar känner sig tryggare i en i övrigt svår situation (jfr Gorin m.fl. 2021; Abel & Wahab 2017). En utförare beskriver hur det i praktiken kan gå till att hantera sådana situationer:

Så jag tänker ... alltså, ett sms på en onsdagskväll kan ju lugna en förälder i någonting, om de har en fråga om någonting. Så jag har ju med mig mobilen, även fast jag inte ska jobba ... så ibland blir det att man svarar.

Det här exemplet visar hur informella och till synes små handlingar, som att svara på ett sms utanför arbetstid, kan upplevas som betydelsefulla uttryck för stöd. Utföraren framhåller inte bara vikten av att finnas till för ungdomen, utan även att uppmärksamma och svara upp mot föräldrarnas behov av trygghet och information. Tillgängligheten blir i sig ett sätt att hantera oro och skapa stabilitet, vilket i sig visar hur stöd inte enbart ges genom formella möten eller insatser, utan också kan förmedlas i det lilla, vardagliga och situationsanpassade (Frost m.fl. 2015; Ferguson m.fl. 2022; Munford & Sanders 2016). En utförare beskriver den motsägelse som ibland uppstår i arbetet med föräldrar, där just de som uppfattas som svaga riskerar att erbjudas mindre stöd, trots att det är där behovet är som störst:

Vi blir dubbla i det hela, att vi säger så här ... ja, men det är svaga föräldrar och de bara ... ja ... vilket gör att vi knappt finns där. Det är då vi skulle stå där varenda kväll liksom, för att få till förändringen även hos föräldrar.

Citatet visar hur professionella ibland hamnar i ett dilemma mellan att värna sina egna gränser och att möta familjers behov av närvaro och stöd. Föräldrar som upplevs som mindre kapabla eller motiverande kan paradoxalt nog få mindre uppmärksamhet, trots att det just är de som oftast är i störst behov av stöd, för att orka med att vara uthålliga i sin föräldraroll (McMullin 2018; Hennessey 2011). I dessa situationer blir intensitet och tillgänglighet av stor vikt för att skapa tillit och stärka samarbetet kring ungdomen.

På frågan ”Vad är det du har känt att du önskade få hjälp eller stöd med?” svarar en förälder till en ungdom som haft kontakt med Förebyggarteamet:

Precis det stödet och den hjälpen jag har fått. De har funnits där för [mitt barn], men de har även funnits där för mig ... jag har kunnat bolla mina tankar med dem med, jag har kunnat så här bara: ”Nu är jag i den här situationen, jag skulle behöva hjälp”.

Föräldrarnas svar illustrerar flera viktiga sidor av hur stöd upplevs och ges i praktiken. Dels framträder en förståelse av stöd som något mer än en riktad insats, det handlar om en professionell närvaro, tillgänglighet och öppenhet. Föräldern uttrycker inte bara att hen fått hjälp för sitt barn, utan att hen själv känt sig stöttad. Föräldern har upplevt ett utrymme där det varit möjligt att dela tankar och uttrycka behov, vilket förutsätter ett visst

mått av tillit och kontinuitet i kontakten. Genom att se ovanstående citat som en form av relationellt stöd, kan det också förstås som uttryck för brottsprevention. Det förebyggande arbetet riktar sig här inte bara mot ungdomens konkreta riskbeteenden, utan även mot de sammanhang och relationer som omger ungdomen. Genom att skapa en trygg kontakt med föräldern och ge möjlighet till stöd i sin föräldraroll stärks samtidigt de sociala skyddsfaktorer som omger ungdomen (Frost m.fl. 2015). Denna typ av stöd kompletterar inte bara andra insatser, utan kan också förbereda för mer strukturerade åtgärder.

En utförare beskriver sitt sätt att arbeta med både föräldrar och ungdomar på ett liknande sätt: ”Men samtidigt så ... Ja, jag tänker oftast mer öka på det positiva för att undvika det negativa. Lägg till något som är positivt i stället för att ta bort ett negativt beteende”.

En viktig del av alla insatser är själva avslutet eller övergången till en ny form av stöd, oavsett om det handlar om en kontaktperson, insats eller relation (Curry 2020). En ungdom och hans förälder har under en kortare period haft mycket telefonkontakt och stöttning i både möten med skola och socialtjänst, i synnerhet från av förebyggarna. Föräldern förklarar i detta fall att: ”[mitt barn] känner typ att de är kontaktpersoner till [barnet]”. Föräldern beskriver hur barnet reagerat när hen fick besked om att hen beviljats en kontaktperson och därför framöver inte skulle träffa några av förebyggarna lika ofta:

Jag tror [hen] har stängt av lite. Och det känns som att det blev så efter att [hen] fick reda på att ... eller när det vart så himla klart att de bara kommer vara med i övergången. Sen kommer de självklart finnas kvar ute i samhället.

I detta exempel blir det tydligt att en nedtrappning av det nära stödet kan leda till att ungdomen drar sig undan och upplever osäkerhet inför vad som kommer närmast, vilket i sin tur väcker en rad frågor vad gäller hur stöd etableras från början. I arbetet med ungdomar som befinner sig i utsatta livssituationer behöver det finnas en medveten försiktighet i hur nära relationer byggs upp (Winter 2010; Munford & Sanders 2016; McMullin 2017, 2018). Det handlar inte om att hålla distans för sakens skull, utan om att balansera tillit och tydlighet. En professionell behöver kunna vara närvarande, lyssnande och engagerad, samtidigt som det redan från start behöver göras tydligt vad relationen bygger på, vad som är möjligt, och vad som kan komma att förändras. Att etablera stöd innebär därför mer än att bara svara mot ett omedelbart behov. Det innebär att ta ansvar för vad relationen kommer att betyda för den unge, både nu och längre fram (De Montigny 2018; Curry 2020). När en stark tillitsrelation växer fram, blir det särskilt viktigt att i god tid förklara om, när och hur stödet kommer att förändras. Det kräver ett långsiktigt tanke sätt, där den professionella inte bara förbereder övergången praktiskt, utan också kommunikativt och känslomässigt för alla involverade.

Samtidigt behöver alla professionella, i de fall där de redan byggt upp ett starkt förtroende, hitta en balans mellan att successivt minska sin aktiva närvaro och att försäkra

ungdomen om att de fortfarande finns tillgängliga (Curry 2022). För att underlätta en trygg övergång bör de därför roll i god tid kommunicera sin förändrade och låta stödet avtrappas gradvis. På så sätt kan övergången upplevas som en naturlig del av insatsen snarare än som ett abrupt avslut, vilket i sin tur minskar risken för att ungdomen ”stänger av” och i stället kan tron stärkas på att fortsatt stöd finns att tillgå, även efter att en professionell kontakt dragit sig tillbaka (jfr Munford & Sanders 2016). Samtidigt visar citatet att även när stegen för en planerad övergång tas, så kan förändringen ändå upplevas som plötslig. När det ”vart så himla klart” att stödet från förebyggarna skulle upphöra, reagerade ungdomen med att dra sig undan. Det illustrerar den känslighet som finns i själva skiftet, och vikten av att förstå avslut inte bara som en praktisk utan också som en relationell och emotionell process (McMullin 2017, 2018; Ferguson m.fl. 2022).

Stöd professionella emellan

Att arbeta med ungdomar som befinner sig i utsatta livssituationer innebär inte sällan att röra sig i komplexa, snabbt föränderliga sammanhang där ingen enskild individ bär hela ansvaret (Munford & Sanders 2021). I detta arbete blir stödet mellan kollegor en avgörande resurs, inte bara för att hantera det praktiska uppdraget, utan också för att orka och våga stå kvar i svåra situationer. I flera intervjuer och samtal beskriver professionella hur värdefullt det är att kunna arbeta två och två, att ha någon att dela ett möte med, reflektera tillsammans med efteråt, eller att bara kunna känna att det är någon annan som ser det man själv kanske missar. Det kollegiala stödet kan fungera som en form av avlastning, men också som ett sätt att kvalitetssäkra insatsen (Frost m.fl. 2015). En förebyggare pratar om detta slags kollegiala stöd på följande sätt:

Och så finns [chefen] där om jag kör fast och får stöd från. ”Det här fan vet jag inte riktigt hur jag ska lösa”, och även i gruppen. Där lyfter vi ... och där kan jag lyfta lite ärenden, och: ”Kan jag få hjälp med det här” lite grann, och så där. Ja, helt nödvändigt”.

Det kollegiala stödet fyller flera avgörande funktioner i det förebyggande arbetet. Förutom att skapa en känsla av samhörighet och gemensamt ansvar möjliggör det att relevant information kan delas i rätt tid, att orons signaler kan fångas upp och signaleras i ett tidigt stadium och att en bredare förståelse av en ungdoms livssituation kan växa fram (De Montigny 2018; Munford & Sanders 2021; Söderberg 2023). Genom utbytet mellan kollegor blir det också möjligt att fånga upp sådant som inte alltid framträder i ett enskilt möte.

Samtidigt framkommer det att samordningen av arbetet ofta innebär en rad praktiska utmaningar. En utförare beskriver till exempel svårigheterna med att få ihop arbetet med olika aktörer:

Och sen är det ju svårt att få ihop det med alla, eftersom vi har ju andra ärenden förutom de här insats Hemmaplan ... så ska man få ihop det i sitt schema ... man ska synka

tillsammans med socialsekreterare, polis, och SSKP. Så det är ju ett pussel som behöver göras för att få ihop det.

En annan utförare betonar att detta samspel inte sällan är avgörande i det förebyggande arbetet, även om det inte alltid blir synligt för ungdomen själv:

... även skola och så har man någonstans kontakt med för att försöka få en helhetsbild. Så att det kan bli otroligt mycket kontakter. Om det blir något litet snedsteg så kan det ... då är det ... kan det bli jättemycket som kanske ungdomen inte märker, men där man roddar jätte, jätte, jättemycket för att styra upp.

Samtidigt finns en medvetenhet om att arbetet sällan kan bli perfekt. Som en utförare uttrycker det: "Men vi gör ju vårt bästa och så gott som möjligt allihopa".

Utöver de mer formella samordningsformerna framhålls även betydelsen av att ta vara på informella och vardagliga tillfällen för kollegialt stöd, tillfällen där tankar, reflektioner och oro kan delas spontant, och där gemensamma strategier kan formas i stunden. Utföraren beskriver hur arbetet med särskilt kvalificerade kontaktpersoner ofta är som mest aktivt och samordnat i början av en insats, men att det med tiden tenderar att mattas av. Det finns en önskan om att effektivisera formerna för kontinuerlig planering och avstämning. Utföraren uttrycker det så här:

Man borde vara duktigare på att köra veckoplaneringar. Så här: "Vad händer nästa vecka, när ska du träffas?", så där. Och det gör man ganska bra i början och man är på tårna och man vill att det ska börja. Och sen går det hyfsat bra och då förväntar man sig att det fortsätter så lite ... Då kan man diskutera det, så här: "Vad ska du göra på torsdag när du ska träffa honom? Ska du tänka något sånt här ihop?" "Ja, men det kan jag ta med mig". Det görs det inte riktigt, utan man tänker att det är [någon annans] ansvar ...

Citatet illustrerar att det inte alltid krävs nya strukturer för att förbättra arbetet, utan snarare ett utnyttjande av de befintliga tillfällena för gemensam reflektion och planering. Genom enkla frågor och korta samtal kan ansvar fördelas tydligare, idéer delas och insatser hållas levande. En socialsekreterare uttrycker en liknande tanke. Hen beskriver hur det initiala planeringsmötet, där insatsen tar form, är ett avgörande ögonblick för att skapa tydlighet i uppdraget. Men även om planen blir tydlig på papper, finns det en risk för att riktningen går förlorad om inte vardagen bär upp strukturen:

För här tror jag det, svajar det här ... I de momenten, då blir det svajigt sen också. För där kan man sätta agendan för ... okej, det här ska vi jobba med. Det här är de problemområden vi ser. Eller det här är de styrkor vi ser som vi kan jobba vidare med. Ja. Så som du ser så är det ju relativt tydligt. Det går knappt att få det tydligare, men sen ska man göra vardag med det här också ... det är det.

I föregående resonemang lyfts en central del av det kollegiala arbetet, nämligen att koppla samman planeringsdokument och målstyrning med det levda arbetet i vardagen. Det handlar om att kollektivt ta ansvar för att riktningen i insatsen inte stannar vid uppstarten, utan följer med i varje steg som tas. När det kollegiala samtalet får ta plats i just dessa vardagliga situationer, inför ett kommande möte, efter ett svårt samtal eller mitt i en osäkerhet, skapas förutsättningar för att insatsen ska bli både mer följsam och mer uthållig.

I samtal som ägt rum under deltagande observationer mellan olika yrkesverksamma framkommer återkommande reflektioner om organisatoriska gränser och svårigheter att få en samlad överblick. I ett möte där Hemmaplan diskuteras noteras att endast två ärenden är aktiva, vilket väcker frågor om varför antalet är så pass lågt och hur strukturen fungerar i praktiken. Några deltagare uttrycker en uppfattning om att det sannolikt finns fler ungdomar som skulle kunna omfattas av insatsen. Samtidigt förs resonemang om att andra enheter, som exempelvis SIG, som arbetar med en liknande målgrupp och har sina kontor i samma byggnad som socialsekreterarna som fattar beslut om insatser, möjligen får dessa ärenden först. En utförare reflekterar över att hen fått till sig denna information inte genom officiella kanaler, utan snarare genom kollegiala samtal i korridoren på jobbet.

Andra samtal har kretsat kring hur länge ungdomar stannar inom det förebyggande teamet och hur övergången till andra insatser sker. Vissa utförare uttrycker en oro för att ärenden ibland förs vidare först när situationen hunnit bli mer komplex eller svårhanterlig. Då har ungdomarna ofta redan mött liknande arbetssätt och samtalsformer, vilket kan påverka motivationen på ett negativt sätt. Formuleringar som att ungdomarna är ”trötta på samtal” och har ”hört snacket förut” används för att beskriva detta.

Samtidigt har förebyggare i andra samtal under samma period noterat att det kan vara svårt att förstå varför fler ungdomar inte kommer in i Hemmaplan. Det har nämnts att vissa ungdomar har blivit häktade eller lämnat kommunen, samtidigt som andra upplevt att behovet av stöd sannolikt fortfarande finns kvar. Det som framträder i dessa samtal är hur både förebyggare och utförare försöker förstå varför arbetet ibland upplevs stanna av och vad som kan påverka inflödet till Hemmaplan. Reflektionerna kan därmed förstås som ett uttryck för ett gemensamt engagemang och en vilja att utveckla samarbetet mellan enheterna.

Denna osäkerhet påverkar inte enbart ärendehantering, utan också det kollegiala stödet. När samverkan inte fungerar fullt ut och när kommunikationsvägar är otydliga eller helt saknas försvåras det gemensamma arbetet. En förebyggare uttrycker sig på följande sätt:

I den bästa av världar, så hade jag sett att familjeteamet satt [här], så att vi satt alla tillsammans. Det hade underlättat jättemycket, att inte behöva ringa, utan att man bara kan gå över och prata med varandra. Det gör väldigt mycket.

Det kollegiala stödet vilar därmed inte enbart på goda intentioner eller på personliga relationer mellan enskilda yrkesverksamma. Det bygger även på strukturella och organisatoriska förutsättningar som möjliggör samordning, överblick och ett gemensamt ansvarstagande. När dessa förutsättningar av olika skäl brister riskerar det inte bara att skapa kollegial frustration och misstro, utan också att påverka ungdomars tillgång till ett långsiktigt, samordnat och tillitsfullt stöd.

I praktiken framträder detta i hur insatser ibland bedrivs parallellt snarare än i samverkan. Samverkan hade tagit ett steg i rätt riktning om de som arbetar med samma målgrupp kände till varandra, kommunicerade och planerade insatser i samråd. När så inte sker kan ansvaret lätt glida mellan aktörer, vilket i sin tur riskerar att leda till att ungdomen hamnar mellan stolarna. En utförare beskriver denna risk på följande sätt:

[Ungdomen har] kanske haft Hemmaplan innan. Blir placerad. Vi klipper lite kontakten då oftast. Och så sen så finns det liksom tre syskon där hemma. Varav någon kanske liksom träder fram och tar lite roll där. Eller det finns [...] massa saker som pågår där. Det är ingen kanske som jobbar med dem. Eller förebyggarna kanske gör det, fast det vet vi inte om. Det är ingen som liksom ... vi har inte koll gemensamt på det.

Genom att organisera arbetet så att samma professionella kan följa en ungdom över tid, exempelvis genom tydligare ärendefördelning, och ett närmare kompletterande internt samarbete kan förutsättningar för stabila relationer skapas. Vid ett lärandeseminarium lyfts brister i just detta avseende:

Utförare: Men är det inte väldigt lustigt att inte vi jobbar mer tillsammans? [...] Vem bär ansvar för att vi inte gör det ... för jag tror inte att ni inte vill jobba med oss. Och jag tror inte att vi inte vill jobba med er.

Förebyggare: Och just därför så är det jättekonstigt, varför vi inte servar varandra. Varför vi inte sitter mer tillsammans.

Utförare: Vi kompletterar varandra.

Ordväxlingen visar risken med otydligt ansvar, nämligen att relationer kan bli mindre stabila, medan ett nära samarbete mellan kollegor kan stärka och göra respektive insats mer sammanhållen och långsiktig.

En annan fråga som återkommit i diskussionerna är om det vore mer effektivt att avgränsa Hemmaplansuppdrag till särskilda utförare. Tanken har lyfts att det kanske skulle skapa en tydligare struktur och bättre förutsättningar för uppföljning om vissa personer fokuserade helt på denna typ av insats. Samtidigt har det funnits tveksamheter och olika uppfattningar om genomförbarheten. En person i en ledande roll beskriver det så här:

De som jobbar i Hemmaplan har sagt att de inte vill jobba bara med de uppdragen för att de är ganska tunga och utmanande. Säger vissa. Sen kanske någon har varit så här att ja, fast

jag tror att det vore bra att bara göra det ... och sen har vi liksom inte kommit längre ...
det är svårt, det är super, supersvårt.

Beskrivningen speglar en verklighet som inte bara är organisatorisk, utan också emotionellt och arbetsmiljömässigt krävande (Mavridis m.fl. 2019). Utförare beskriver Hemmaplansärenden som både meningsfulla och krävande. Att arbeta uteslutande med denna typ av uppdrag kan innebära en hög belastning, samtidigt som det kan skapa förutsättningar för fördjupad kompetens och kontinuitet. Att hitta balansen mellan specialisering och fördelning av arbetsbörda är inte enkelt, men att närma sig närliggande kollegor inom verksamheten både fysiskt och organisatoriskt kunde vara en del av lösningen.

Relationers dynamik

Föregående kapitel har belyst stöd i olika former. Vad som är tydligt är att stöd sällan är något enskilt eller stillastående. Det formas i rörelse, i relation till situationer, uppdrag och människor. Stöd är både en handling och en hållning, något som kan ges genom strukturer och insatser, men som även bärs upp av vardagliga samtal, tillgänglighet, lyhördhet och förtroende. I såväl intervjuer som observationerna uttrycks detta på olika sätt, som en vilja att vara närvarande, att stå kvar, att skapa trygghet även när det är osäkert.

Den som upplever sig stödd gör det inte bara för att någon utfört en uppgift, utan för att hen har blivit bemött, sedd och förstådd. Det gäller inte minst i arbetet med ungdomar som befinner sig i utsatthet, där tillit, igenkänning och respekt är helt avgörande för om stödet faktiskt tas emot och blir verksamt. När ungdomar berättar om vad som varit hjälpsamt nämns inte metoder, dokument eller strukturer i första hand, utan personer. Någon som lyssnade, som fanns där, som brydde sig.

En ungdom formulerar sig så här om en utförare: ”[Hen] var inte någon som pekade ut mig, eller någonting. [Hen] var där och förstod mig, och ställde frågor”.

Det är därför inte särskilt klargörande att på ett enkelt sätt skilja stöd från relationer. Snarare är det i relationerna och dess specifika dynamik som stödet tar form. Flera av de professionella understryker att relationsskapandet är avgörande i det förebyggande arbetet, men också bland det svåraste. Det är i relationen som tilliten skapas, men också där risken finns att den förloras.

I följande kapitel fördjupar vi oss i frågan om relationsskapande genom att rikta blicken mot relationens roll i det förebyggande sociala arbetet. Genom att följa hur relationer beskrivs, byggs upp och ibland brister, blir det möjligt att förstå något mer av det som ofta beskrivs som det svårfångade i socialt arbete. Det som inte alltid kan mätas, men som många, i vårt material, menar gör hela skillnaden. Samtidigt är det något som kan ofta tas för givet, som ”bara görs” i det vardagliga arbetet utan att alltid uppmärksammas, trots att det i praktiken är avgörande för hur stöd upplevs, tas emot och får effekt (Mason 2012).

Relationer som mål och medel

Detta kapitel handlar om relationer i det förebyggande arbetet, inte som något som sker vid sidan av uppdraget utan som en grundläggande del av det. I mötet mellan professionella, ungdomar och föräldrar är det ofta relationen som gör det möjligt att förstå vad som behövs, skapa tillit och lägga grunden för förändring. Samtidigt är relationen skör. Den kräver tid, närvaro och förmåga att lyssna, men också att den professionella kan stå kvar när det blir svårt.

Vi följer hur relationer formas i vardagliga situationer och miljöer där ungdomar redan befinner sig. Det handlar om samtal i korridorer och på fritidsgårdar, om att lära känna varandra genom upprepade samtal, om att bygga tillit utan att forcera den. Vi ser

hur relationer tar form i spänningsfältet mellan att vara en trygg vuxen och samtidigt bära ett uppdrag, mellan att inte förtroende och representera en myndighet.

Därefter kommer vi att beröra hur relationer kan uppstå utan att det alltid är uttalat, hur professionella arbetar med närvaro för att skapa kontakt, och hur kontinuitet blir avgörande för att relationen ska bära över tid. Det visar också hur relationer sätts på prov i pressade lägen och hur avslut eller avbrott kan upplevas.

Relationen är inte bara ett medel för att uppnå något annat. Den är i sig ett svar på vad som inte sällan saknats tidigare. Det är i relationen som ungdomar ges möjlighet att känna sig sedda och tagna på allvar – inte negligerade och bortvalda. I det förebyggande arbetet är det sällan snabba lösningar som ger resultat. Men där det finns tid, tillit och kontinuitet kan något hållbart få växa fram.

I det följande vill vi beskriva en scen från en observation i samband med en eftermiddags arbetspass där Kevin följer med en förebyggare, först i en skolas korridorer och därefter ut i närområdet. Scenen illustrerar hur närvaro i vardagliga miljöer kan skapa möjligheter för skapande av tillit och dialog.

Tillit på köpet

Vi hänger i korridorerna på [skola] tidigt på eftermiddagen, enligt förebyggarens löfte till personalen att komma och besöka skolan under veckan. Ungdomar rör sig fram och tillbaka, ljud ekar mot väggarna, skratt, pratande, spelandet av biljard. Plötsligt hörs ett bråk och två elever ryker ihop längre bort. Hjärtat slår snabbare. I stället för impulsen att ingripa fysiskt stannar förebyggaren kvar hos de närmaste ungdomarna och fortsätter prata. Kevin beundrar förebyggarens förmåga att hålla en trygg röst när stöket uppstår, och agerandet får faktiskt flera ungdomar att välja att stanna kvar i stället för att springa mot bråket. Efteråt förklarar förebyggarens att det är skolans roll att hantera det ingripandet. Förebyggarens egen uppgift är att hindra att fler dras in, att lugna stämningen och undvika mer bråk.

När tumultet lagt sig kommer förebyggaren ihåg att personal nämnt att flera ungdomar brukar hänga bakom affären nära skolan så här dags, vi går dit men finner inga. Förebyggaren föreslår en annan väg tillbaka till skolan via böghusen för att se om vi stöter på några där. Där träffar vi fyra elever som just stampat ut sina cigaretter. De vänder sig inte om, som om vår närvaro vore oviktig. Kevin känner av en viss anspänning: kommer de ens svara?

- Vad hittar ni på här, hälsar förebyggaren.

- Bara snackar, lyder det raka svaret.

Utan större ansträngning har förebyggaren lyckats få en fot in i kvartetten. Samtalet växlar snabbt mellan vardagliga ämnen.

Pokemon Go: Spelar du fortfarande det?

Planerade gymnasieval: Vilken linje har du tänkt söka?

Tre av ungdomarna börjar skämta om den fjärde, uppmuntrande hen att berätta om "hur cool hen är för soc" och "vad hen gömmer i väskan". Trots den lättsamma stämningen förblir hen tystlåten, medan resten av gruppen fortsätter prata om spel, fotboll och skolan. Kevin slås av hur de till synes obetydliga blickarna och samtalen bygger gemenskap. Det är som att kvartetten utan vidare har blivit en kvintett.

Efter en stund avrundar förebyggaren, noterar att lektionen snart måste börja och att det borde vara hög tid att gå tillbaka till skolan. Alla instämmer, säger hej då, återvänder till skolan. På väg tillbaka till bilen förs samtalet vidare, utifrån samtalet som just ägt rum.

- Är detta några du kände sen innan, undrar Kevin.

- Nja, någon av dem har jag träffat kort, förklarar förebyggaren, den ena kom nyligen tillbaka från en placering och började på [skola] nyss, och ungdomen de skämtade om, hen ska jag på hembesök med polis snart, vi är oroliga att hen utnyttjas av kriminella.

- Hade du planerat att träffa någon av dem idag?

- Nej faktiskt inte, men det var bra att jag gjorde det, nu har jag träffat dessa här, jag vet vilka som hänger med vilka och kan bygga ihop en större bild av allt. Nästa gång kan jag möta vem som helst av dem, oavsett grupp, för vi har redan pratat.

Medan förebyggaren summerar mötet cirkulerar tankar om vikten av närvaro. Plötsligt avslutar förebyggaren med en mening som får tanketrådarna att knytas ihop:

- På köpet får vi tillit.

Av observationerna som gjorts inom ramen för denna studie framgår att det inte sällan är i konkreta möten som relationen mellan ungdomen och förebyggaren utvecklas, eller iallafall kan börja ta form. I dessa möten finns utrymme att fånga upp stämningar, känslor och behov som kanske inte kommer fram i mer strukturerade samtal. Samtal som förs i informella sammanhang kan också fungera som en inkörsport till att senare våga ta upp svårare saker, i mer formella sammanhang. Det kan även vara i dessa informella möten som värdefull information kan komma fram, som förebyggaren kan förmedla vidare, eller använda i sitt eget arbete. Eller som en förebyggare beskrev det, i ett tidigare kapitel: ”Tanken är att saker vi hör, vi lämnar det vidare”.

Relationsskapandets svåra konst

Att bygga relationer beskrivs återkommande som en grundläggande förutsättning för det förebyggande arbetet. I intervjuerna lyfter flera professionella hur relationen inte bara är ett medel för att nå fram till ungdomar, utan en central del av själva uppdraget. En utförare beskriver exempelvis hur den inledande kontakten präglas av försiktighet: ”Jag tycker att det är jätteviktigt att jobba relationsskapande. Så till en början är jag ganska försiktig, tills man känner att man har ett förtroende ... men sen brukar jag trycka på ganska hårt”.

Det här vittnar om en medveten och metodisk syn på relationsskapande. Relationen framstår inte som något spontant, utan som ett medvetet arbete som kräver tid och en närvaro som inte upplevs som påträngande (Hennessey 2011). Den försiktighet som beskrivs i början av kontakten visar på ett tydligt etiskt övervägande: att förtroende inte kan forceras, utan behöver få växa fram i den takt som ungdomen känner sig bekväm med. Att det senare går att ”trycka på ganska hårt” ses inte som motsatsen till denna

försiktighet, utan snarare som en möjlighet som uppstår just för att en relation har hunnit etableras. En annan utförare pratar om relationsbyggandet så här:

För jag tycker att en del kommer man tillräckligt nära för att bara: ”Men du, vet du vad, var tyst och lyssna nu för att nu behöver vi komma vidare i det här”. Att jag tycker att man ändå får någon slags mandat att på ett ödmjukt sätt säga: ”Du behöver göra det här ... ju mer man lär känna en person, desto mer kan man säga”.

En förebyggare uttrycker en liknande syn och betonar hur relationsarbetet ofta inleds i det lilla. Det kan handla om att möta ungdomar där de befinner sig och skapa kontakt genom små gester:

En första kontakt, det kan bara vara hej-läget. ”Men sågs inte vi där? Du hängde med den här tjejen som ... eller killen”. Så någonstans hitta en inkörsport till ungdomen då. Och sen är det fortsatta möten med den ungdomen, oavsett var det är. Om det är på en fritidsgård, skola eller på stan, eller en high five, vara lite skön, lite härlig, vara lyssnande. Det vinner man mycket på också.

Tillsammans illustrerar dessa beskrivningar hur relationsskapande inom det förebyggande arbetet bygger på en balans mellan varsamhet och tydlighet, där tillit växer fram genom kontinuitet, respekt och en närvaro i vardagen.

Samtidigt blir relationens betydelse kanske allra tydligast när den är frånvarande. En ungdom beskriver känslan av att möta en okänd vuxen i ett möte som rör hans ärende: ”Jag vet inte ens vem hon är. Jag har aldrig sett henne, och hon ska sitta där på ett möte som handlar om mig”. Det är en erfarenhet som återkommer i flera intervjuer med ungdomar och föräldrar, och som pekar på vad som står på spel när relationen saknas eller inte är förankrad i individens vardag. Möten riskerar då att upplevas som sammanhang där beslut fattas utan kontakt med ungdomens egen verklighet, där vuxna uppträder med auktoritet men utan legitimitet. En ungdom fångar det så här: ”socialen, visst, de kan hjälpa till, men ibland kan de göra det värre eller så hjälper de inte alls till”.

”Vi är inte de här myndighetspersonerna”

Ett återkommande tema i förebyggarnas berättelser är vikten av att bygga relationer som möjliggör kontakt mellan ungdomar, deras familjer och socialtjänsten. Genom att vara närvarande i ungdomars vardagsmiljöer, till exempel i skolan eller på fritidsgårdar, öppnas möjligheter för samtal som inte upplevs som lika laddade som ett formellt möte på socialkontoret. Som en förebyggare beskriver saken: ”Det är lättare att komma in till socialtjänsten och prata med oss, för att vi är inte de här myndighetspersonerna på samma sätt för att vi rör oss så mycket ute där ungdomarna är”.

Samtidigt innebär arbetet med att bygga relationer också en balansgång mellan stöd och kontroll. Det dubbla uppdraget kan upplevas ambivalent av ungdomar, som både vill

öppna sig och samtidigt skydda viss information. En ungdom uttrycker det så här: ”Det är bara mellan dig och mig’. Då tänker jag: ’Okej, då kan jag öppna upp mig lite mer, fast inte överdrivet.’”

Ungdomen berättar att hen ibland är villig att dela med sig, men samtidigt begränsar hur mycket hen avslöjar. Förebyggarnas roll blir därmed en balansgång: att skapa trygghet samtidigt som viss uppmärksamhet på information behöver upprätthållas. Denna osäkerhet kring förebyggarnas roll kan påverka hur ungdomarna uppfattar deras närvaro och intentioner. I olika sammanhang, såsom på skolan, fritidsgården eller i bostadsområdet, behöver ungdomarna själva tolka vad mötet innebär och vem de faktiskt möter. Detta innebär att gränsen mellan stöd och uppmärksamhet kan vara flytande, vilket kan påverka hur förebyggarna upplevs. En annan förebyggare beskriver hur ett nära arbete med familjen kan bidra till att skapa gemensam förståelse och delaktighet:

... då blir det en lägre tröskel att prata med oss. Och sen blir det som att vi får en samsyn kring oron innan man då kan lämna över till myndighet, där familjen mer är med på tåget. Det är mycket bättre ingång i hela arbetet och kontakten med socialtjänsten.

Samtidigt vittnar flera professionella om att de återkommande är tvungna att förhålla sig till den utbredda misstänksamheten mot socialtjänsten. Detta påverkar i sin tur hur de professionella väljer att presentera sig. Detta illustreras inte minst i följande sekvens, som är hämtad från en observation gjord på en fritidsgård, under ett kvällspass tillsammans med ett par förebyggare.

Ett efterhängset stigma

Redan i entrén möter vi en reaktion som får oss att stanna till.

- Eum, är ni från soc? Soc är äckliga!

Rösten som ekar längre inifrån lokalen väcker skratt bland några av de andra ungdomarna. En förebyggare svarar med att:

- Står det soc där bak, replikerar en av förebyggarna, vänder sig om för att visa ryggen på sin jacka, fortsätter därefter: Nä, precis!

I stunden framstår det som nödvändigt att skämta bort den laddade kommentaren. Samtidigt visar svaret hur förebyggarna aktivt förhåller sig till det efterhängsna stigma som omgärdar socialtjänsten. Genom att tona ned kopplingen till myndigheten blir det möjligt att närma sig ungdomar på deras villkor.

Personalen visar runt, berättar om verksamheten och hur de samarbetar med förebyggarna. Förebyggarnas återkommande närvaro beskrivs som viktig, liksom att de är en tydlig del av miljön. Förebyggarna rör sig till synes helt obehindrat mellan ungdomar och personal, och det är helt uppenbart att de är uppskattade, av båda lägren.

Vid slutet av rundvisningen påträffas förebyggarna sittande i soffan tillsammans med flera ungdomar. De småpratar, skämtar.

- Berätta mer om varför vissa behöver gå till soc, ber en av ungdomarna.

Att som professionell på så vis inte fullt ut stå för att man representerar socialtjänsten kan vara en strategi för att skapa förtroende, men det väcker också frågan om vad som händer när det blir otydligt vad man egentligen representerar. Samtidigt är det kanske just denna typ av närvaro, vardaglighet, lyssnande, tålmodighet, som möjliggör att lyckas knyta an där andra möter stängda dörrar.

”Bara släcka bränder”

Det förebyggande arbetet inom Hemmaplan är särskilt komplext i detta avseende. Målgruppen utgörs ofta av ungdomar som befinner sig på gränsen till att bli placerade, vilket gör att behovet av snabba insatser och påtaglig förändring är starkt närvarande hos många av de professionella. Samtidigt står detta i kontrast till vad som behövs för att bygga en hållbar och förtroendefull relation, något som ofta tar tid, kräver tålamod och bygger på upprepade möten utan omedelbara krav (Winter 2010; Pascoe 2025). Det långsamma relationsskapandet riskerar därmed att hamna i skuggan av den brådska som uppstår när en placering upplevs som nära förestående. En person i en ledande roll pratade om det så här:

... det händer så mycket grejer ... vi vill ju inte heller hamna i att bara släcka bränder hela tiden utan vi behöver ju för att undvika att hamna i bränder så behöver vi komma åt ... det som är grundproblematiken. Och sen självklart är det så att vi måste ju möta där de är ... Men om man då ser anteckning efter anteckning att ... ja, tanken var det här men vi pratade om det här, då bör man ju fundera på liksom vad är det som gör att vi aldrig kommer åt det som vi egentligen skulle jobba med?

I denna spänning mellan långsamt och snabbt, mellan närvaro och åtgärd, blir relationen både ett mål i sig och en förutsättning för att förändringsarbete över huvud taget ska kunna ske. Relationens roll utgör både grunden för meningsfullt förändringsarbete och ett slags kvitto på att sådant arbete faktiskt pågår. Samtidigt är det just denna relation som lätt riskerar att nedprioriteras när omedelbara resultat krävs, exempelvis när lägesbilden kring ungdomen snabbt förändras, eller när externa aktörer kräver åtgärder och beslut.

Denna ibland närmast omöjliga balansgång lyfts av flera av utförarna som en av de största utmaningarna i deras arbete. De beskriver ett arbete där de ständigt navigerar mellan att bygga tillit och att hantera akuta situationer och där dessa två strävanden inte sällan hamnar i konflikt med varandra. En särskilt tydlig svårighet handlar om misstro. Enligt utförarna vet ungdomarna ofta vad som förväntas sägas i ett professionellt sammanhang och anpassar sig därefter, inte sällan för att undvika negativa konsekvenser. En av utförarna beskriver dessa utmaningar så här: ”man har skitbra samtal och tänker så här, nu har jag nått den här personen, och sen åker de dit för något grovt. Jag vet att jag har känt [mig uppgiven], jag vet att många har känt det”. Eller, som en annan utförare uttrycker saken: ”De säger det de vet att vi vill höra”.

Denna upplevelse av att aldrig riktigt komma åt det som behöver adresseras kan skapa frustration hos utförarna, vilket kan undergräva den relationella grund som arbetet vilar på. Relationen, som kräver ömsesidighet och ärlighet för att kunna fördjupas, får svårt att utvecklas när det finns en misstanke om att det sagda inte är genuint. En utförare beskriver slitningen på följande vis:

Men det tycker jag kan vara väldigt tärande just i relationen, att man tänker: Fan, vad allting har ... nu har det gått svinbra här ett tag, men du har gjort de här och de här sakerna”. Det jag säger till dig nu, till exempel att jag tycker att det är hemskt de här som skickar i väg 14-åringar eller 13-åringar och gör de här och de här sakerna, ”Ja, fan, det är skithemskt”, fast det är vad du har gjort i helgen.

Citatet illustrerar hur situationen kan utspela sig i ett konkret samtal. Utföraren försöker kommunicera en värdering: att det är förkastligt att äldre ungdomar utnyttjar yngre i kriminella handlingar. Samtidigt vet både utföraren och ungdomen att just detta är något som ungdomen själv sysslar med. Ungdomen bekräftar utförarens hållning: ”ja, fan, det är skithemskt”. Bekräftandet skapar på ytan ett samförstånd, men ett tämligen ihåligt sådant, eftersom det inte åtföljs av ett faktiskt ansvarstagande. Ihåligheten skapar i sin tur en känsla av överklighet eller skenbarhet i relationen.

Utföraren befinner sig med andra ord i vad som närmast kan beskrivas som ett slags känslomässigt slitage, mellan å ena sidan att vilja tro på det sagda, och att därmed upprätthålla alliansen, å andra sidan att konfrontera en verklighet som inte låter sig förnekas. Det finns här ett val mellan att bekräfta relationen och att ifrågasätta dess autenticitet. I praktiken innebär det att utföraren måste agera i ett fält där relationen både måste bäras upp och ständigt ifrågasättas, en skör balans som sällan ges utrymme att hanteras. Situationen visar också på ett grundläggande dilemma i det förebyggande arbetet: att förändring förutsätter relation, men att relation i sin tur förutsätter tillit vilket är något som inte kan tvingas fram och som hotas av just de kontrollfunktioner och krav på ansvarstagande som ofta följer i socialtjänstens förebyggande arbete (Söderberg 2023).

Kontinuitet i relationer

Kontinuitet i relationer är en hörnsten i det förebyggande arbetet, där kontakt över tid är ingrediensen till den tillit som gör det möjligt att nå fram till ungdomar och deras familjer. Genom en gradvis process av närvaro och engagemang skapas trygghet som är avgörande för meningsfulla relationer. En ungdom fångar detta i sin beskrivning av en förebyggare: ”Att han försöker, verkligen, och att han ger inte upp”.

Ungdomens ord visar att kontinuitet är mer än fysisk närvaro; det är ett uttryck för uthållighet och empati som signalerar att ungdomen är sedd som individ. Detta är särskilt viktigt i miljöer där många ungdomar upplever att vuxna saknar förståelse, vilket är centralt för att skapa förtroende i förebyggande arbete (De Montigny 2018). För föräldrar blir kontinuitet en källa till trygghet i en ofta ensam tillvaro. En förälder till en ungdom,

vars insats via Hemmaplan avslutats på grund av en placering, uttrycker detta med värme: ”Du vet, det är bara han som ringer och så frågar efter [mitt barn], frågar hur mår ni. Det är bara han som frågar. Det är därför jag känner ... jag tycker att han är bättre. Bättre än alla”.

Förälderns reflektion visar hur förebyggarens fortsatta kontakt, även efter avslutad insats, blir en livlina som motverkar känslan av övergivenhet. Denna form av kontinuitet kan minska den misstro mot socialtjänsten som ofta framkommer i intervjuer och skapa en bro till framtida insatser. Kontinuitet blir här ett sätt att behandla föräldrar med respekt som viktiga aktörer i ungdomens liv. En annan förälder talar om hur det kändes när detta inte fanns: ”Man är många gånger jåkligt ensam som förälder i det här, trots att man har socialtjänsten bakom sig”. Samtidigt framkom i intervjuerna att just kontinuitet också ställer krav på eftertanke i hur nya insatser initieras. En utförare beskriver hur de diskuterat behovet av någon form av prövotids- eller introduktionsförfarande, eftersom insats Hemmaplan innebär ett stort åtagande både för familjen och för personalen:

... det är en ganska omfattande insats. Det är många personer och en ganska stor investering för familjen att lära känna de här personerna [...] då ska man också vara säker på att det är rätt [...] Och det är inte bara att klippa bort det när man upptäcker att det inte var rätt”.

Detta belyser hur betydelsefull kontinuiteten är, inte bara när den etableras, utan även i hur den planeras och avslutas, eftersom varje relation bär på ett värde som påverkar både ungdomar, föräldrar och personal.

En SKKP reflekterar över kontinuitetens potential att forma framtida insatser:

Om man ska vara riktigt ärlig så tror jag att det blir jättesvårt med de här 15-åringarna nu, eller 14-åringar till och med, och de här uppdragsgivarna eller vad man kan säga att de är. Men om man satsar på nästa generation som kommer och man jobbar bra, att alla ungdomar ska synas, inte stå ensamma, bli sedda, få hjälp och stöd, då kanske man kan förhindra det här i framtiden, där vi är nu. Det är tufft att säga, men jag tror att det är en förlorad generation. När man är i klorna är det jättesvårt att bryta det.

Dessa ord bär en blandning av resignation och hopp, där kontinuitet framstår som en möjlighet att förebygga problem för kommande generationer. Genom att vara närvarande tidigt kan det förebyggande arbetet skapa en grund för att ungdomar känner sig sedda vilket är en förutsättning för hållbara förändringar (Winter 2010). Att prioritera kontinuitet är både en praktisk och etisk fråga. Uttrycket en ”förlorad generation” betonar vikten av att sätta in stöd i ett tidigt stadium, men väcker också frågan om hur kontinuitet kan upprätthållas över tid, särskilt när ungdomar rör sig mellan växlande oro, placeringar, hemkomst och insatser.

Att upprätthålla kontinuitet är dock, vilket vi ska se i följande sekvens, inte alltid enkelt eller självklart.

Under ett arbetsmöte där en ungdoms hemkomst diskuteras vilar en tung stämning i rummet, som om alla delade en oro för vad framtiden kommer att bära med sig. Ungdomen har haft Hemmaplan vid två tidigare tillfällen och står nu inför en potentiell tredje insats i samband med en avslutad placering. Under tidigare hemgångar har hen visat glimtar av framsteg, men när hen kommit hem återgick hen delvis till tidigare mönster.

Inom en vecka har hen slutat gå i skolan, tappat kontakten med sin SSKP och återvänt till kriminella kretsar, vilket visar hur stark påverkan som hemmiljön kan ha. När vi går igenom vilka som arbetat med hens ärende blir det tydligt att hen mött flera olika utförare. På frågan om varför samma par utförare inte kunnat följa ärendet genomgående, blir svaret: "det bara blev så". Svaret ger en känsla av att organisatoriska rutiner ibland kan göra det svårt att fullt ut säkerställa kontinuitet (Forkby & Russel 2016). Ungdomen, som befinner sig i en redan utsatt situation, har mött flera nya personer under ärendets gång. Kontinuiteten i kontakterna brister, vilket påverkar möjligheterna att upprätthålla stabila relationer och innebär därtill att nya relationer behövt byggas upp.

Detta exempel visar några av utmaningarna med att säkerställa kontinuitet, men också möjligheten att stärka arbetet framåt. Kontinuitet handlar om att ge ungdomar en känsla av att någon känner dem på djupet vilket beskrivs som en grund för tillit i särskilt komplexa ärenden (Naert m.fl. 2017).

Avslutning

I detta avslutande kapitel vill vi börja med att sammanfatta studiens slutsatser. Därefter vill vi mot bakgrund av dessa lyfta fram de främsta möjligheter och utmaningar som vi kunnat identifiera, när det gäller de studerade insatsernas brottsförebyggande potential. Avslutningsvis vill vi diskutera studiens iakttagelser i relation till några av de frågor som aktualiseras, av relevans för brottsförebyggande arbete.

Slutsatser

Det förebyggande arbetet i Norrköping organiseras genom en kombination av formella och informella arbetssätt. Arbetet sträcker sig från tidiga uppsökande kontakter till mer samordnade insatser inom Hemmaplan. Gemensamt för dessa insatser är ambitionen att skapa helhet och samordning kring ungdomar som riskerar att utveckla normbrytande beteenden. Hemmaplan fungerar som ett paraply där flera professioner möts för att samordna stöd, men över tid kan det vara svårt att hålla ihop arbetet och bevara en gemensam riktning. I början präglas arbetet ofta av engagemang, täta möten och tydliga planer, men när vardagen tar vid tenderar intensiteten att minska. Det handlar sällan om brist på vilja, utan snarare om organisatoriska villkor som gör det svårt att upprätthålla den samordning som byggts upp i inledningsskedet.

Förebyggarna, som befinner sig närmast ungdomarna, beskriver sin roll som att skapa förtroende och tillit snarare än att representera myndigheten. Genom sitt arbete i skolor, fritidsmiljöer och bostadsområden fungerar de som länkar mellan ungdomar, föräldrar och socialtjänst. De fångar upp signaler om oro, agerar snabbt när något händer och blir igenkända vuxna i ungdomars vardag. Arbetet bygger på flexibilitet och relationsskapande snarare än fasta mallar, men när uppdraget breddas och teamet växer behövs gemensamma riktlinjer för att bevara långsiktighet och tydlighet. Flera förebyggare beskriver hur balansen mellan att vara tillgänglig och samtidigt upprätthålla professionella gränser kräver både erfarenhet och fingertoppskänsla.

I avsnittet om lyckade resultat framhölls att framgång inte alltid kan mätas i statistik eller minskade ärenden. Förändring syns ofta i små steg: när en ungdom börjar komma till möten, när en familj svarar på ett samtal eller när en tidigare negativ hållning övergår i dialog. Dessa vardagliga framsteg skapar förutsättningar för tillit och kan vara avgörande för förändring över tid. För flera föräldrar innebär kontakten med socialtjänsten en känsla av avlastning och trygghet i en annars orolig tillvaro. Att någon återkommer, lyssnar och följer upp blir i sig ett stöd.

Mot denna bakgrund framstår det som tydligt att det förebyggande arbetet vilar på samspelet mellan struktur och relation. De formella insatserna ger ramen, men det är i mötet, samtalet och den upprepade kontakten som stödet får sin mening. Det är där oron omsätts i handling och tilliten börjar växa.

Oron har under hela projektet framträtt som en central drivkraft i arbetet. Den uppstår i möten, signaler och samtal och fungerar både som ett känslotillstånd och som

en organisatorisk princip. Oro kan vara en gemensam utgångspunkt för samverkan, men den kan också skapa distans och osäkerhet mellan aktörer. Den leder till handling men kan samtidigt bidra till stress och förhastade beslut. Oro binder samman professionella, ungdomar och föräldrar, men kan också förstärka skillnader i perspektiv. En central utmaning ligger i att omvandla oro till något handlingsbart utan att den tar över relationen till den unge.

I mötet mellan oro och vardagliga handlingar framträder också en annan dimension av det förebyggande arbetet: dess förmåga att stärka ungdomars motståndskraft. Genom kontinuerliga relationer, pedagogiskt stöd och föräldrastärkande arbete kan socialtjänsten bidra till att ungdomar utvecklar strategier för att stå emot destruktiva miljöer och de sociala glapp där kriminalitet och gängkulturer kan få fäste. I en tid då repressiva åtgärder ofta lyfts fram som lösningen erbjuder det förebyggande arbetet ett alternativ som bygger på delaktighet, tillhörighet och hopp. Att stärka motståndskraft innebär att skapa skyddande faktorer runt den unge, inte genom övervakning, utan genom tillit, tillgänglighet och möjligheter att lyckas i sina vardagliga sammanhang, både fysiska och digitala.

De digitala arenorna, där många ungdomar formar sina relationer och identiteter, blir i detta perspektiv en naturlig del av det förebyggande arbetet. Att kunna möta ungdomar också där, med förståelse snarare än kontroll, är en förutsättning för att bygga förtroende och förhindra att nya avvikande gemenskaper växer fram.

De formella mötena inom Hemmaplan utgör viktiga arenor där oro hanteras och omsätts i praktiskt arbete. Mötena ger struktur, men gränsen mellan stöd och kontroll prövas ständigt. Materialet visar att de upplevs som mest intensiva när situationen bedöms som allvarlig. Då präglas kontakten av täta uppföljningar och tydliga krav, vilket kan skapa både trygghet och press. När ungdomens situation stabiliseras minskar ofta mötesfrekvensen, något som i sin tur kan uppfattas som att stödet dras tillbaka. Engagemanget tenderar därmed ibland att följa problemnivån snarare än behovet av kontinuitet.

Flera ungdomar beskriver hur mötena både hjälpt och utmanat dem. För vissa har strukturen inneburit ett stöd och en möjlighet till förändring, medan andra upplevt mötena som kravfyllda och styrande. En återkommande erfarenhet är att deltagandet inte alltid känns som ett val. När ungdomar uttrycker att de måste delta snarare än vill delta synliggörs den balans som de professionella behöver hantera mellan myndighetsutövning och stödjande arbete. För ungdomar som tidigare haft negativa erfarenheter av myndigheter kan känslan av tvång förstärka misstron, särskilt om kommunikationen inte är tydlig.

Även de professionella reflekterar över denna dubbelhet. I de reflekterande seminarierna återkom frågan: "Vad innebär det för ungdomarna, det vi gör då?" Frågan ringar in kärnan i hela projektet. Den uttrycker både en vilja till självkrav och en påminnelse om att allt förebyggande arbete ytterst måste prövas mot den verkan det får i ungdomars liv.

Mycket av det stöd som ungdomar och föräldrar beskriver som mest meningsfullt uppstår utanför de formella ramarna. Det förebyggande arbetet sker i vardagliga miljöer där ungdomar vistas, och det är ofta där tilliten börjar ta form. Att finnas tillgänglig, svara på ett meddelande eller möta ungdomar i deras närmiljö skapar förutsättningar för kontakt som inte är beroende av schemalagda möten. För ungdomar innebär det att någon ser dem utan att döma. För föräldrar handlar det om att någon följer upp även när situationen inte är akut. I dessa möten blir stödet en del av vardagen och fungerar som en brygga mellan oro och förändring.

Inledningar, avslut och övergångar i stödet framträder som särskilt känsliga. När kontakten minskar eller förändras kan ungdomar dra sig undan. Det visar vikten av tydlig kommunikation om vad stödet innebär och hur det förändras över tid. Gradvisa övergångar och återkommande återkoppling blir avgörande för att bevara förtroendet. Kontinuitet handlar därmed inte bara om organisatorisk stabilitet, utan om ett aktivt beslut att hålla fast vid relationen även när det inte längre finns formella krav. Att stå kvar när oron lagt sig är i sig ett uttryck för omsorg och ansvar.

Samtidigt finns strukturella hinder för ett långsiktigt arbete. Hög arbetsbelastning, kortsiktiga projekt och bristande samverkan gör det svårt att skapa den uthållighet som relationer kräver. Professionella beskriver hur verksamheter ibland arbetar parallellt i stället för tillsammans, vilket leder till att helheten går förlorad. Om förebyggare och utförare i högre grad kunde förena sina perspektiv och arbeta med en gemensam förståelse av ungdomars behov skulle både förtroendet och kontinuiteten stärkas.

Sammantaget visar analysen att det förebyggande arbetet formas i spänningsfältet mellan oro och tillit, mellan formella strukturer och vardagliga kontakter. Oro får arbetet att börja, men tilliten avgör om det leder till förändring. Ett hållbart förebyggande arbete kräver uthållighet, samordning och vilja att finnas kvar även när den akuta oron har lagt sig. Den motståndskraft som arbetet kan bygga upp utgör i detta sammanhang ett alternativ till de mer repressiva svar som annars riskerar att dominera trygghetsarbetet.

Möjligheter och utmaningar

Det förebyggande arbetet i Norrköping bedrivs på flera nivåer och genom olika typer av insatser som kompletterar varandra. Förebyggarteamets uppsökande arbete och Hemmaplans samordnade stöd visar hur både tidiga och mer omfattande insatser kan bidra till trygghet och stabilitet runt ungdomar och deras familjer. Tillsammans illustrerar de hur socialtjänsten kan kombinera flexibilitet och struktur för att möta olika behov. De främsta möjligheterna handlar om hur dessa arbetssätt kan överbrygga avståndet mellan vardagsliv och myndighetsutövning och bidra till att bygga motståndskraft hos ungdomar och deras familjer (Forkby m.fl. 2008; Forkby & Turner 2016; Zuchowski 2022).

Det förebyggande arbetets styrka ligger i dess förmåga att skapa förtroende i de miljöer där ungdomar befinner sig. Genom närvaro, uthållighet och ett lyssnande förhållningssätt kan vuxna skapa utrymme för förändring även när situationen är komplex

(Gorin m.fl. 2021; Trotter 2022). Förebyggare och utförare beskriver hur möjligheter ofta uppstår i vardagen, i spontana möten, korta samtal och små handlingar som visar att någon bryr sig. Deras mellanposition gör det möjligt att sänka trösklarna till socialtjänsten och skapa kontakt där myndighetsrollen annars riskerar att väcka motstånd. För många ungdomar blir dessa kontakter en första erfarenhet av att bli lyssnad på utan att känna sig bedömd (De Montigny 2018). För föräldrar innebär kontakten en chans att dela oro, få stöd i föräldrarollen och känna att de inte är ensamma i ansvaret. Dessa möten bidrar till att stärka de skyddande faktorer som är centrala i det förebyggande arbetet.

En central möjlighet ligger i att utveckla den motståndskraft som redan finns hos ungdomar och familjer. Genom pedagogiskt och relationsskapande arbete, liksom genom stöd till föräldrar, kan socialtjänsten bidra till att ungdomar utvecklar strategier för att stå emot destruktiva miljöer och den dragningskraft som gäng och kriminalitet kan ha (Forkby m.fl. 2008). Föräldrastöd utgör här en viktig resurs, både i individuella samtal och i gruppsammanhang där föräldrar kan dela erfarenheter och strategier med varandra. Ett sådant gemensamt lärande stärker vuxnas förmåga att möta oro, skapa struktur i vardagen och ge ungdomar stöd utan att relationen präglas av kontroll (Mason 2012). Motståndskraften byggs i möten som präglas av delaktighet och respekt, där ungdomar får möjlighet att reflektera över sina val och stärka sin känsla av tillhörighet. Den tar sig uttryck i vardagliga erfarenheter av att lyckas, att bli sedd och att ingå i sammanhang som ger mening. Att stärka motståndskraft handlar därmed inte enbart om att minska risker, utan om att skapa möjligheter till trygghet och tillhörighet (McMullin 2018; Munford & Sanders 2021).

I detta sammanhang blir även de digitala miljöerna en del av det förebyggande arbetet. Mycket av ungdomars sociala liv utspelar sig i nätbaserade rum där normer, identiteter och gemenskaper formas (Sausdal & Hannerz 2025). Oro, rykten och konflikter kan snabbt spridas där, men även stöd och positiva uttryck. Genom att förstå hur dessa digitala arenor fungerar kan socialtjänsten utveckla arbetssätt som stärker ungdomars motståndskraft även där, och på så sätt bidra till att förhindra att destruktiva gemenskaper får fäste. Att kunna möta ungdomar med kunskap och lyhördhet i dessa sammanhang är i dag en nödvändig del av ett effektivt förebyggande arbete (ibid.).

De möjligheter som finns i det förebyggande arbetet förutsätter samtidigt stabila organisatoriska ramar (Herz 2016, 2021). Hög arbetsbelastning, personalomsättning och otydlig ansvarsfördelning gör det svårt att bevara stabilitet och följa upp de kontakter som byggts. När samverkan brister riskerar viktiga relationer att gå förlorade och ungdomar kan hamna mellan olika verksamheter. Det förebyggande arbetet behöver därför stödjas av tydliga strukturer för ansvar och kommunikation, men också av en gemensam förståelse av vad det innebär att arbeta förebyggande (Söderberg 2023; Johansson 2011, 2013). Särskilt inom Hemmaplan, där deltagandet formellt är frivilligt men ofta upplevs som nödvändigt, kan införandet av en kortare provperiod bidra till att skapa delaktighet och realistiska förväntningar. Det skulle ge utrymme för både ungdomar och föräldrar att

pröva stödet innan det formellt startar, vilket kan minska känslan av tvång och öka motivationen.

Professionella beskriver hur det ibland är svårt att upprätthålla engagemanget när arbetet sker inom korta projekt eller när styrningen betonar resultat på kort sikt. Det förebyggande arbetet kräver tid, tålamod, kontinuitet och utrymme för reflektion (Naert m.fl. 2017; Naert m.fl. 2019). Förändring sker ofta långsamt och är sällan linjär. Flera beskriver det känslolabore som krävs för att stå kvar när små framsteg snabbt kan vändas till bakslag, eller när en ungdom som nyss visat tillit åter drar sig undan. I dessa situationer provas också de professionellas uthållighet, att orka stå kvar i relationer som ibland både ger hopp och väcker uppgivenhet (Andersson 2021). Samtidigt betonas vikten av att utveckla mötesformer där samtalet används som redskap, inte bara för att lyssna, utan för att utmana, förklara och stärka ansvarstagande hos både ungdomar och föräldrar (McMullin 2017).

I många samtal beskriver de professionella hur det ibland krävs en balans mellan att vara tillgänglig och att samtidigt våga sätta tydliga gränser. Samtalet fungerar då som en plats för både närhet och tydlighet, ett sätt att möta utan att riskera relationen. Det handlar om att skapa förutsättningar för reflektion snarare än att enbart ge råd, och att stödja både ungdomar och föräldrar att formulera egna mål och strategier. Denna typ av samtal kräver tid, erfarenhet och kontinuitet, men upplevs samtidigt som en av de mest verkningsfulla delarna i arbetet (Brönnert & Ekholm 2023; Ferguson 2018; Ferguson m.fl. 2022).

Utöver den mellanmänniska dimensionen handlar flera av utmaningarna om organisatoriska villkor. Den kortsiktighet som följer med projektlogik och styrning via tillfälliga medel gör det svårt att planera långsiktigt (Härnbro 2025). För att skapa hållbarhet krävs strukturer som möjliggör uppföljning och lärande över tid. Det gäller inte minst samverkan mellan olika aktörer, där otydliga gränser ibland skapar osäkerhet om ansvar. Ett mer systematiskt samarbete mellan Förebyggarteamet och Hemmaplan skulle kunna stärka helhetsperspektivet. Genom gemensamma uppföljningar och regelbundna forum för kunskapsdelning kan insatserna bättre fånga förändringar i ungdomars liv och anpassa stödet därefter. En sådan samordning kan också bidra till att tidigare oro snabbare blir till konkret handling, och att information om ungdomars situation inte förloras mellan olika professionella.

Samtidigt påminner studiens resultat oss om att relationer inte kan standardiseras. Tillit och samverkan är ofta resultat av gemensamma ansträngningar och delade erfarenheter (Söderberg & Johansson 2018). För att dessa relationer ska bära krävs både organisatoriskt stöd och personlig uthållighet. Det gäller inte minst i tider av hög belastning och stark samhällspress, där snabba lösningar efterfrågas och repressiva metoder ges företräde (Edvall Malm 2012). Det förebyggande arbetet riskerar då att framstå som otidsenligt långsamt, trots att just dess långsamhet ofta är en förutsättning för varaktig förändring.

Utmaningarna handlar också om att arbeta på flera nivåer samtidigt. De professionella behöver kunna agera i enskilda ärenden samtidigt som de bidrar till att förändra de sociala villkor som skapar oro. Det innebär att arbeta både nära individen och med blicken riktad mot de strukturer som påverkar ungdomars möjligheter. När det förebyggande arbetet förmår hålla ihop dessa nivåer, vardagsnära kontakter, familjestöd, digital närvaro och samhällsperspektiv, kan det bidra till att minska de sociala avstånd där otrygghet och kriminalitet får fäste (Sausdal & Hannerz 2025; Forkby & Turner 2016).

Sammantaget visar både möjligheterna och utmaningarna att det förebyggande arbetet behöver vila på mer än struktur och samverkan. Det kräver modet att finnas kvar i vardagen även när oron tillfälligt lagt sig och att möta ungdomar i de sammanhang där deras liv faktiskt pågår: i hemmet, i skolan, på fritiden och på nätet. När socialtjänsten lyckas skapa stabilitet och bygga motståndskraft runt ungdomar och deras familjer bidrar den inte bara till att förebygga brott, utan också till att minska de sociala och ekonomiska avstånd som gör att destruktiva gemenskaper får fäste. På så sätt blir det vardagsnära och tillitsbaserade arbetet inte ett komplement till repressiva åtgärder, utan ett av deras viktigaste alternativ.

Diskussion

Insatserna som vi har beskrivit i denna rapport har följts under en kort men intensiv tid. Norrköping är en av de städer som under perioden varit skådeplats för upprepade våldsbrott i de upptrappade konflikterna inom den gängkriminella miljön. Arbetet som analyserats är en del av ett föränderligt landskap. Det är format av och bundet till den tid och plats där det utförts, vilket gör att de iakttagelser som dokumenterats i denna rapport måste förstås i sitt sammanhang. Utifrån slutsatserna som presenterats tidigare aktualiseras flera principiella frågor som vi avslutningsvis vill diskutera.

Den övergripande frågan rör innebörden av vad som menas med förebyggande arbete i praktiken.

I rapporten har vi visat en återkommande spänning mellan å ena sidan acceleration, där förändringstakten i samhället kräver snabb anpassning, och å andra sidan behovet av långsamhet, tid för reflektion och relationer. Förändringstakten ställer stora krav på både ledning och professionella. Våldsspiralen har följt i spåren av ökande klyftor och ojämlikheter. Den har lett till omfattande satsningar som gjort det möjligt att anställa fler och på så sätt stärka det förebyggande arbetet. Samtidigt har dessa satsningar skapat nya organisatoriska utmaningar, särskilt vad gäller ansvarsfördelning, samordning och synlighet i lokalsamhället.

Forskning har pekat på en politisk utveckling där brottsförebyggande arbete under senare decennier i allt högre grad riktats mot den enskilda individen, ofta med fokus på kontroll och sanktioner (Sahlin 2000; Wahlgren 2014). Denna utveckling har accelererat över tid, i synnerhet under det senaste decenniet (Söderberg 2023; Schclarek Mulinari 2025). ”Man kan säga att det är som en tsunami av lagstiftning”, beskrev exempelvis Mia

Edwall Insulander, generalsekreterare för Svenska Advokatsamfundet, de senaste årens politiska omsvängning, och tillade: ”jag tror nästan aldrig vi historiskt har föreslagit och infört så mycket repressiv lagstiftning samtidigt” (Sveriges radio 2025). Bland dessa åtgärder finns utökade möjligheter till övervakning, införande av visitationszoner, skärpta straff även för yngre personer samt ökade möjligheter att överskrida sekretess. Mönstret är inte unikt för Sverige utan del av en bredare internationell trend.

Samtidigt kan vi med införandet av den nya socialtjänstlagen se en annan riktning (SFS 2025:400). Lagen betonar att det förebyggande arbetet inte endast ska förstås som reaktivt, utan som aktiva och samordnade insatser som ska genomsyra hela socialtjänstens verksamhet. Kommunerna åläggs att tidigt och tillsammans med andra aktörer sätta in åtgärder, inte bara på individuell nivå utan också på strukturell. Detta i sig markerar en viktig förskjutning: från att hantera problem när de redan uppstått till att bygga de sociala skyddsfaktorer som kan förhindra att de överhuvudtaget uppstår.

För att den ambitionen ska kunna bli verklighet krävs det inte bara att omfattande resurser skjuts till, utan också en fördjupad förståelse av vad förebyggande arbete innebär. Denna rapport visar att kärnan i det förebyggande arbetet inte främst handlar om fler kontrollmekanismer, utan om relationer, förtroende och tillit. Genom kontinuitet, vardaglig närvaro och genuina samtal kan socialtjänsten skapa förutsättningar för att bygga motståndskraft, hos både ungdomar och deras familjer.

Motståndskraften är här inte en individuell egenskap utan något som växer i relationer och gemenskaper. Den tar form i tillfällen där ungdomar lyckas, får stöd i vardagen och känner sig delaktiga i något som betyder något för dem. Den förstärks i föräldrasamtal där oro delas, i möten där vuxna står kvar även när situationen blir svår och i arbetet som hjälper ungdomar att skapa struktur, tillhörighet och mening. I ett samhällsklimat där repressiva åtgärder ofta lyfts fram som nödvändiga visar resultaten i denna rapport att det är just de långsamma, relationsbaserade processerna som skapar varaktig förändring.

Det är också i denna kontext som de digitala miljöerna får allt större betydelse. En växande del av ungdomars sociala liv utspelar sig på nätet, där gemenskaper, identiteter och normer formas. Dessa miljöer kan förstärka både risker och möjligheter. Ryktesspridning, konflikter och oro kan snabbt få spridning, men det är också där stöd, humor och vänskap ofta tar form. För ett effektivt förebyggande arbete krävs att dessa digitala arenor ses som en naturlig del av ungdomars vardag. Digital närvaro handlar inte om kontroll, utan om att förstå ungdomars sociala logik, deras språk och de relationer som betyder något i deras liv.

Att skapa trygghet i digitala miljöer bygger på samma principer som i det fysiska rummet. Tillit uppstår genom närvaro, respekt och kontinuitet. Här finns en ännu till stor del outvecklad potential för socialtjänsten att samverka med skolor, fritidsverksamheter och civilsamhällets aktörer för att bygga tillit även i dessa sammanhang.

Vi vill i detta sammanhang instämma i farhågor som inte minst flera fackliga organisationer uttryckt om att ett alltför starkt fokus på reaktiva insatser kan få motsatt

effekt i förebyggande hänseende (se t.ex. Erkers & Engström 2025; Henriksson m.fl. 2025; Vision 2025). I synnerhet riskerar insatser som bidrar till ökade klyftor mellan delar av befolkningen att försvaga snarare än stärka tryggheten (Grander 2025). Exempelvis riskerar spänningarna mellan olika professionella som är involverade i brottsförebyggande samverkan att tillta: ”ju mer socialtjänsten tvingas samarbeta med polisen, desto oftare kommer det att uppstå intressekonflikter mellan arbetssätt som fokuserar på klienternas sociala behov och ambitioner om brottsbekämpning” (Alexius m.fl. 2025: 11, vår översättning). Resonemanget påminner oss om vikten av att upprätthålla balansen mellan stöd och kontroll, där det sociala arbetets uppgift ytterst handlar om att skapa förutsättningar för förändring och delaktighet.

Det är också tydligt att förtroende är något som både utmanas och måste försvaras. Misstron mot socialtjänsten har under de senaste åren blivit ett påtagligt hinder, vilket påverkar såväl professionella som ungdomar. Förtroende följer spiraler som kan vara både uppåtgående och nedåtgående. En studie av samverkan mellan ideella föreningar och skolor i två olika förortsområden visar hur avgörande förhållningssättet är (Dahlstedt & Hertzberg 2011). I det ena området utvecklades samarbetet till ett ömsesidigt förtroende, medan det i det andra ledde till konflikter och misstänksamhet. Skillnaden låg i hur skolledningen såg på värdet av samarbete med lokala föreningar och på vilket sätt dessa erkändes som legitima partners.

Samtalet utgör på liknande sätt ett nav i det förebyggande sociala arbetet. Det är genom samtal som förtroende byggs, oro uttrycks och förändring möjliggörs. Samtalet kan också fungera som en bro mellan offentliga och frivilliga aktörer. Lokala föreningar, idrottsverksamheter, kulturinitiativ och mötesplatser erbjuder ofta de former av gemenskap som är svåra att skapa i myndighetsrum. Att ta till vara dessa miljöer och låta dem bli en del av den sociala infrastrukturen är därför en av de mest avgörande möjligheterna för framtidens förebyggande arbete.

Vi känner oss tryggare i närvaron av människor som vi upplever gemenskap med. Biologiska signaler på trygghet är människors leenden och lugna kroppsspråk. Det är förmågan till tillit till andra människor som skapar förutsättningar för det samhälle vi lever i. Tillit är inte ett medvetet beslut, utan något som växer fram i relationer över tid (Boverket 2019: 55).

Det finns en lång tradition inom socialt arbete som bygger på denna tanke, nämligen samhällsarbete (Sjöberg & Turunen 2018). Denna bygger på social rättvisa, delaktighet och demokratisk förändring, och kretsar kring arbete som fokuserar på grupper och lokalsamhällen snarare än enskilda individer, med målet att stärka människors egenmakt och inflytande över sina liv. Traditionen har sina rötter i arbete som bedrivits av ideella organisationer och folkrörelser och betonar betydelsen av lokal förankring och förebyggande insatser genom samverkan mellan olika samhällsaktörer. Ett av ledorden är social mobilisering (Sernhede 2018). Genom att skapa mötesplatser och utveckla

relationer kan samhällen rustas mot de ojämlikheter och klyftor som annars riskerar att fördjupas.

Mot denna bakgrund blir det centralt att förstå motståndskraft som en social resurs. Den byggs genom ett levande socialt arbete (Herz 2016), i vardagens relationer mellan människor, i familjer, skolor, föreningar och digitala gemenskaper. Den skapar skydd mot de sociala glapp där kriminalitet och gängkulturer kan få fäste.

I en tid av hög förändringstakt och växande utmaningar krävs både handlingskraft och eftertanke. Det förebyggande arbetet behöver ges förutsättningar att vara intensivt närvarande, uthålligt, samordnat och grundat i tillit, utifrån grundprincipen att *människor behöver människor* (Lalander 2016). När socialtjänsten lyckas skapa stabilitet och bygga motståndskraft inte bara runt ungdomar och deras familjer, utan framför allt tillsammans med, bidrar den till att såväl förebygga brott som att stärka de sociala sammanhang som gör ett samhälle hållbart.

Det är i dessa vardagliga möten, i relationer som bär över tid, som den verkliga tryggheten byggs.

Alla är droppar i livets älv

Vi befinner oss, en kväll på en fritidsgård, tillsammans med två förebyggare, personal och en samling ungdomar. Plötsligt får ett skrik över en råtta rummet att fyllas av skratt. En av de tuffa ungdomar som nyss stått lutade mot väggarna med vaksam blick hoppar upp på en av bänkarna. För en stund faller fasaderna.

- Stäng dörren, den kan komma in, ropar någon.

Tumultet fyller rummet, innan skrattet tar över igen.

I mellanrummet mellan rädsla och lek blir något synligt: de som ofta beskrivs som hårda, svåra eller farliga är fortfarande just det, ungdomar. Med stolthet och sårbarhet, mod och rädsla, drömmar, trots allt.

I sådana ögonblick blir något synligt som annars lätt går förlorat. Ett tillfälligt möte på en fritidsgård, en oväntad reaktion, ett skratt som bryter igenom. Plötsligt framträder det mänskliga i det som så ofta beskrivs som problematiskt och farligt. Ingen av oss är spilld olja i havet, utan alla är vi en del av samma älv, som bär oss alla.

Framtiden formas i möten där människor möts som människor, utan roll och etikett, om så bara för en stund. Där växer relationer som håller, mellan människor som håller varandra uppe. Att se det som annars riskerar att förbli fördolt eller tas för givet, det är där som det förebyggande arbetet börjar. Det som inte får glömmas får vi syn på.

Referenser

- Alexius, Katarina, Björktomta, Siv-Britt, & Jacobsson, Maritha (2025) Cooperation and confidentiality: Information sharing between the Swedish social service and the police in juvenile crime prevention, *Journal of Social Work Practice*, 1-14.
- Altermark, Niklas & Dahlstedt, Magnus (red.) (2022) *Bortom systemskiftet – för en ny gemenskap*, Verbal.
- Andersson, Peter (2021) *Hot, våld och emotionellt arbete på de särskilda ungdomshemmen: Personalens berättelser*, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Andersson, Robert & Nilsson, Roddy (2017) *Svensk kriminalpolitik*. Liber.
- Backlund, Åsa, Högdin, Sara & Spångberger Weitz, Ylva (2023) Skolan som arena för förebyggande socialt arbete, i: Forkby, Torbjörn m.fl. (red.) *Prevention med barn och unga: Teori och praktik för socialt och pedagogiskt arbete*, Studentlitteratur.
- Backlund, Åsa, Wiklund, Stefan & Östberg, Francesca (2012) *När man misstänker att barn far illa: En studie av hur professionella inom BVC, förskola och skola förhåller sig till anmälningsskyldigheten*, Rädda Barnen.
- Bartholdsson, Åsa (2007) *Med facit i hand: Normalitet, elevskap och vänlig maktutövning i två svenska skolor*, Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Becker, Howard (1963) *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*, Free Press of Glencoe.
- Biszczanik, Kamila & Gruber, Sabine (2021) Att arbeta i tvångsvårdens säkra rum – emotioner och säkerhet på särskilda ungdomshem i Sverige, *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 5(1), 52-64.
- Boverket (2019) *Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen*, Boverket.
- Boverket (2023) *Boendesegregationens utveckling och mekanismer: Årsrapport 2023 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige*, rapport 2023:23, Boverket.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021) *Informationsdelning mellan socialtjänst och polis, i brottsförebyggande arbete med barn och unga*, Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2023) *Barn och unga i kriminella nätverk*, Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2025) *Storstadsföräldrars oro för gängkriminalitet*, Brottsförebyggande rådet.
- Brönnert, Lena & Ekholm, David (2023) *Sociala insatsgruppen (SIG) i Linköping: En rapport om arbetssätt, resultat och potential*, Brottsförebyggande rådet.
- Bäckman, Olof, Estrada, Felipe, Nilsson, Anders & Sivertsson, Fredrik (2020) *Den ojämlika brottsligheten: Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973-2017*, Stockholms universitet.
- Cossar, Jeanette, Brandon, Marian & Jordan, Peter (2016) "You've got to trust her and she's got to trust you": Children's views on participation in the child protection system, *Child & Family Social Work*, 21(1), 103-112.

- Curry, Ashley (2020) Envisioning a reflective, relationship-based approach to termination in child welfare: The importance of thinking, feeling, and doing, *Children and Youth Services Review*, 117, 105201.
- Dahlstedt, Magnus & Hertzberg, Fredrik (2011) *Skola i samverkan: Miljöprogrammet och visionen om den öppna skolan*, Gleerups.
- Dahlstedt, Magnus & Lozic, Vanja (2017) Managing urban unrest: Problematising juvenile delinquency in multi-ethnic Sweden, *Critical and Radical Social Work*, 5(2), 207-222.
- Dahlstedt, Magnus (kommande) *Drömfabriken: En professors betraktelser*, Carlssons.
- De Montigny, Gerald A. J. (2018). *Conversation analysis for social work: Talking with youth in care*, Routledge.
- Edvall Malm, Disa (2012) *Det socio-polisiära handlingsnätet: Samverkan mellan polis och socialtjänst kring ungas missbruk och kriminalitet*, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Ekholm, David & Dahlstedt, Magnus (2023) *Sport as social policy: Midnight football in the community*, Routledge.
- Emerson, Robert M., Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L. (2011) *Writing ethnographic fieldnotes*, University of Chicago Press.
- Erkers, Heike & Engström, Monica (2025) "Slopad sekretess slår sönder tilliten i socialtjänsten", *Dagens Nyheter*, 17 februari.
- Estrada, Felipe, Flyghed, Janne & Nilsson, Anders (red.) (2022) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur.
- Falch-Eriksen, Asgeir, Toros, Karmen, Sindi, Ingrid & Lehtme, Rafaela (2021) Children expressing their views in child protection casework: Current research and their rights going forward, *Child & Family Social Work*, 26(3), 485-497.
- Fangen, Katarine (2005) *Deltagande observation*, Liber.
- Ferguson, Harry (2018) How social workers reflect in action and when and why they don't: The possibilities and limits to reflective practice in social work, *Social Work Education*, 37(4), 415-427.
- Ferguson, Harry, Warwick, Lisa, Disney, Tom, Leigh, Jadwiga, Cooner, Tarsem Singh, & Beddoe, Liz (2022) Relationship-based practice and the creation of therapeutic change in long-term work: Social work as a holding relationship, *Social Work Education*, 41(2), 209-227.
- Finanspolitiska rådet (2024) *Ekonomisk ojämlikhet i Sverige: Översikt av fakta och framtidsutmaningar*, Särskilda studier från Finanspolitiska rådet, 2024/1.
- Forkby, Torbjörn, Johansson, Helena & Liljeholm Hansson, Susanne (2008) *Främjande pedagogik: Perspektiv och läroprocesser i ungdomsarbetet*, FoU i Väst.
- Forkby, Torbjörn & Turner, Russel (2016) Collaboration as usual? The Swedish approach to prevention and intervention with troublesome youth groups, i: Maxson, Cheryl Lee & Esbensen, Finn-Aage (red.) *Gang transitions and transformations in an international context*, Springer.

- Forkby, Torbjörn, Kuosmanen, Jari & Örnlin, Henrik (2019) *Vägen ut ur gänget: Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Kriminalvården.
- Frost, Nick, Abbott, Shaheen, & Race, Tracey (2015) *Family support: Prevention, early intervention and early help*, John Wiley & Sons.
- Grander, Martin (2025) Socioekonomisk segregation, otrygghet och brott, i: ESO (red.) *Brottsförebyggande åtgärder för unga*, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, Regeringskansliet.
- Gorin, Sarah, Baginsky, Mary, Jo, Moriarty (2021) "She made you feel like there's hope": Gaining a better understanding of how children negotiate their relationships with social workers from their own accounts, *The British Journal of Social Work*, 51(8), 3135-3152.
- Hallgren, Sanna & Fungmark, Jimmy (2023) Preventivt arbete med barn och ungas – allas ansvar?, i: Forkby, Torbjörn m.fl. (red.) *Prevention med barn och unga: Teori och praktik för socialt och pedagogiskt arbete*, Studentlitteratur.
- Hasenfeld, Yeheskel (1983) *Human service organizations*, Prentice-Hall.
- Hennessey, Roger (2011) *Relationship skills in social work*, Sage.
- Henriksson, Anders, Persson, Monica, Magnusson, Veronica & Erkers, Heike (2025) "Socialtjänsten måste få pengar långsiktigt", *Svenska Dagbladet*, 23 januari.
- Herz, Marcus (2016) *Levande socialt arbete: Vardagsliv, sörjbarhet och sociala orättvisor*, Liber.
- Herz, Marcus (2021) *Mellan två tider: Brödköer, prekära liv och socialt arbete*, Studentlitteratur.
- Härnbro, Simon (2020) Fabricating the motivated client: problematising the market of social work in Sweden, *Critical and Radical Social Work*, 7(2), 189-202.
- Härnbro, Simon (2025) *Upphandlingens pris: Om styrning på det sociala arbetets marknad*, Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings universitet.
- Irisdotter Aldenmyr, Sara (red.) (2014) *Hyfs, hälsa och gemensamma värden*, Gleerups.
- Jensen, Eva (2024) Smällen: Skattebetalarnas pengar går åt för att betala våldsvågen, *Norrköpings tidningar*, 2024-05-19.
- Johansson, Björn & Hellfeldt, Karin (2018) Relationsarbete i skolan – att bryta mönster präglade av mobbing och kränkningar, i: Bruhn, Anders & Källström, Åsa (red.) *Relationer i socialt arbete – i gränslandet mellan profession och person*, Liber.
- Johansson, Peter (2024) Uppgifter: Flera högstadiel elever på "dödslistan", *Norrköpings tidningar*, 20 april.
- Johansson, Susanna (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring: En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnhus*, Lunds universitet.
- Johansson, Susanna (2013) Samverkan som konflikt – om förhållandet mellan rättsliga strukturer och organisatoriskt handlande, i: Linde, Stig & Svensson, Kerstin (red.) *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter: Människobehandlande organisationer ur ett nyinstitutionellt perspektiv*, Liber.
- Karlsen, Mads Peter & Villadsen, Kaspar (2008) Who should do the talking? The proliferation of dialogue as governmental technology, *Culture and Organization*, 14(2), 345-363.
- Lalander, Philip (2009) *Respekt: Gatukultur, ny etnicitet och droger*, Liber.

- Lalander, Philip (2016) *Människor behöver människor: Att lyssna till misstänkliggjorda*, Liber.
- Listerborn, Carina (2018) *Bostadsjämlighet: Röster om bostadsnöden*, Premiss.
- Littmarck, Sofia (2017) *Barn, föräldrar, välfärdsstat: Den politiska debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd 1964-2009*, Institutionen för Tema, Linköpings universitet.
- Länsstyrelsen (2023) *Gängsnacket: En guide för föräldrar och andra viktiga vuxna*, Länsstyrelsen, <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.7f27a03419540af19885e568/1741849938359/Gängsnacket.pdf>
- MacKinnon, Shauna (red.) (2018) *Practicing community-based participatory research: Stories of engagement, empowerment and mobilization*, Purich Books.
- Mavridis, Caroline, Harkness, Sara, Super, Charles M., & Liu, Jia Li (2019) Family workers, stress, and the limits of self-care, *Children and Youth Services Review*, 103, 236-246.
- Mason, Claire (2012) Social work the 'art of relationship': parents' perspectives on an intensive family support project, *Child & Family Social Work*, 17(3), 368-377.
- McMullin, Ceryl (2018) Building relationships with young people: A model for practice, *Relational Social Work*, 2(2), 50-60.
- McMullin, Ceryl (2017) Building relationships in social work, i: McMullin, Ceryl & McColgan, Mary (red.) *Doing relationship-based social work: A practical guide to building relationships and enabling change*, Jessica Kinsley Publishers.
- Munford, Robyn, & Sanders, Jackie (2015) Negotiating and constructing identity: Social work with young people who experience adversity, *The British Journal of Social Work*, 45(5), 1564-1580.
- Munford, Robyn, & Sanders, Jackie (2021) Transformative practice: Social work practice with vulnerable young people, *European Journal of Social Work*, 24(4), 720-731.
- Munford, Robyn, & Sanders, Jackie (2016) Understanding service engagement: Young people's experience of service use, *Journal of Social Work*, 16(3), 283-302.
- Munro, Eileen & Parton, Nigel (2007) How far is England in the process of introducing a mandatory reporting system?, *Child Abuse Review*, 16(1), 5-16.
- Naert, Jan, Roets, Griet, Roose, Rudi, & Vanderplasschen, Wouter (2019) Youngsters' perspectives on continuity in their contacts with youth-care services, *The British Journal of Social Work*, 49(5), 1144-1161.
- Naert, Jan, Roose, Rudi, Rapp, Richard C., & Vanderplasschen, Wouter (2017) Continuity of care in youth services: A systematic review, *Children and youth services review*, 75, 116-126.
- Nilsson, Eva-Lotta & Svalin, Klara (2024) *En systematisk kartläggning av problembild bland ungdomar som fått Multisystemisk terapi (MST) och uppföljning av förändringsprocesser under och efter insatsen*, Institutionen för kriminologi, Malmö universitet.
- Pascoe, Katheryn Margaret (2025) The impact of bureaucracy and managerialism on relationship-based practise: A mixed methods study of frontline social work in Northern Ireland, *Social policy & administration*, 59(3), 438-453.

Prop. 2024/25:89, *En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter*, Socialdepartementet.

Prop. 2024/25:65, *Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen*, Justitiedepartementet.

Saar-Heiman, Yuval & Hupta, Anna (2020) The poverty-aware paradigm for child protection: A critical framework for policy and practice, *British Journal of Social Work*, 50, 1167-1184.

Sahlin, Ingrid (2000) *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*, Arkiv.

Sausdal, David & Hannerz, Erik (2025) *Gängkriminalitet: Från gatan till sociala medier*, Liber.

SBU (2023) *Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna*, SBU.

SCB (2024) *Fördjupad analys om utanförskap. Slutrapport regeringsuppdrag. 2024:2*, SCB.

Schclarek Mulinari, Leandro (2020) *Race and order: Critical perspectives on crime in Sweden*, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Schclarek Mulinari, Leandro (2025) Criminalizing style: Aesthetic injustice and racial profiling in Sweden, *The British Journal of Criminology*, aza044.

Sernhede, Ove (2018) Förorten och det sociala arbetet som försvann, i: Dahlstedt, Magnus & Lalander, Philip (red.) *Manifest – för ett socialt arbete i tiden*, Studentlitteratur.

Sernhede, Ove, m.fl. (red.) (2024) *Mellan resignation & framtidstro: Livsvillkor och lärande hos förortens unga*, Natur & Kultur.

SFS 2025:400, *Socialtjänstlag*.

Sivertsson, Fredrik (2022) *Polarisering av våld bland tonårspojkar i Stockholm? En beskrivning utifrån självdeklarerad och registrerad våldsbrottslighet, 2002–2020*, Stockholm universitet.

Sjöberg, Stefan & Turunen, Paivi (red.) (2018) *Samhällsarbete: Aktörer, arenor och perspektiv*, Studentlitteratur.

Sjögren, Jessica & Johansson, Kerstin (2020) Praktisknära forskning, i: Dahlstedt, Magnus & Gruber, Sabine (red.) *Metoder för forskning i socialt arbete – hur, var och varför?*, Gleerups.

Skolverket (2022) *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda: Hur skolan kan arbeta mot diskriminering och kränkande behandling*, Skolverket.

Skolverket (2023) *Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet: En nordisk jämförelse och en kartläggning av brottsförebyggande arbete i svenska skola*, Skolverket.

Sveriges kommuner och regioner, SKR (2024). *Socionomprogrammet: En undersökning om hur socionomprogrammet kan utvecklas*, SKR.

Stigendal, Mikael (2016) *Samhällsgränser: Ojämlighetens orsaker och framtidsmöjligheterna i en storstad som Malmö*, Liber.

Socialstyrelsen (2018) *Att samtala med barn: Kunskapsstöd för socialtjänsten*, Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2022a) *SSPF: Samverkansformen skola, socialtjänst, polis och fritid*, Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2022b) *SIG: Samverkan i sociala insatsgrupper*, Socialstyrelsen.

SOU 2021: 49, *Kommuner mot brott*, Utredningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar.

- Sveriges radio (2025) Mia Edwall Insulander, Advokatsamfundet: Som en tsunami av repressiv lagstiftning, *Sveriges radio*, 18 januari, <https://www.sverigesradio.se/avsnitt/mia-edwall-insulander-advokatsamfundet-som-en-tsunami-av-repressiv-lagstiftning?>
- Sveriges television (2024) Vittnet: ”Han såg livlös ut i bilen, liksom hängde”, *SVT nyheter*, Östnytt, 13 augusti, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/vittnet-han-sag-livlos-ut-i-bilen-liksom-hangde>
- Swärd, Hans (2022) Den tudelade välfärden, i: Altermark, Niklas & Dahlstedt, Magnus (red.) *Bortom systemskiftet – för en ny gemenskap*, Verbal.
- Söderberg, Christina (2023) *Att skapa mening i en komplex praktik: Föreställningar om brottspreventiva samverkansformer mellan omsorg och kontroll*, Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings universitet.
- Söderberg, Christina & Johansson, Kerstin (2018) Brottsförebyggande samverkan, skydd och kontroll, i: Dahlstedt, Magnus (red.) *Gränsöverskridande socialt arbete: Teorier, tillämpningar, tolkningar*, Gleerups.
- Trotter, Chris, Evans, Phillipa & Baidawi, Susan (2017) The effectiveness of challenging skills in work with young offenders, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(4), 397-412.
- Trotter, Chris (2022) *Working with involuntary clients: A guide to practice*, Routledge.
- Urban, Susanne (2018) *Integration och grannstråk: Hur kan staden hålla samman?*, Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2024) *God forskningssed*, Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet (2025) *Insatser, åtgärder och metoder för att förebygga brottsligheten kopplad till kriminella nätverk – evidens, behov och förmåga*, Vetenskapsrådet.
- Vision (2025) Fyra av fem socialchefer: Nya lagen kräver omfattande omställning, pressmeddelande, Vision, 30 juni, <https://vision.se/pressmeddelanden/2025-06-30-fyra-av-fem-socialchefer-nya-lagen-kraver-omfattande-omstallning>
- Wahlgren, Paula (2014) *De laghydiga: Om skolans brottsförebyggande fostran*, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Wahlgren, Paula & Andersson, Robert (2018) Brottslighet som socialt problem eller ordningsproblem?, i: Dahlstedt, Magnus & Lalander, Philip (red.) *Manifest – för ett socialt arbete i tiden*, Studentlitteratur.
- Wikström, Per-Olof (2023) *När brott blir ett acceptabelt handlingsalternativ – en analys av brottslighetens orsaker och dess implikationer för inriktningen av det brottsförebyggande arbetet*, Stockholms Handelskammare.
- Wikström, Per-Olof (2025) Explaining criminal careers as crime events: Towards a dynamic developmental and life-course criminology, *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, <https://doi.org/10.1515/mks-2025-0031>.
- Willis, Paul (2000) *The ethnographic imagination*, Polity Press.
- Winter, Karen (2010) *Building relationships and communicating with young children: A practical guide for social workers*, Routledge.

Zuchowski, Ines m.fl. (2022) The voices of “at risk” young people about services they received: A systematic literature review, *Australian Social Work*, 75(1), 76-95.

Bilaga 1

Frågeformulär – socialarbetare

Har du några frågor innan vi börjar?

Har du tagit del av det informationsbrev som jag skickade ut inför intervjun?

Samtycker du till att intervjun spelas in?

Berätta om din roll i relation till insatsen?

Hur kommer det sig att du blev involverad i insatsen?

Berätta om bakgrunden till insatsen och varför den finns till.

Berätta om hur insatsen går till i praktiken

Berätta om var verksamheten bedrivs och varför just där?

Berätta om hur ni går tillväga för att nå ungdomar?

Vilka samverkansaktörer deltar i insatsen?

På vilket sätt deltar de?

Vilka roller har de olika aktörerna?

Hur ser du på insatsens genomförande?

Vilka utmaningar respektive möjligheter ser du?

Är det något som du vill tillägga?

Bilaga 2

Frågeformulär – samverkansaktörer

Har du några frågor innan vi börjar?

Har du tagit del av det informationsbrev som jag skickade ut inför intervjun?

Samtycker du till att intervjun spelas in?

Berätta om din yrkesroll och relation till insatsen?

Hur kommer det sig att du/verksamheten du företräder blev involverade i insatsen?

Vad har ni för kontakt med insatsen?

Varför har ni just denna kontakt?

Berätta vad du känner till om insatsen och vad den går ut på.

Vilka delar är du/ni involverade i?

Vad har din/er medverkan lett till (och inte)?

Vilka andra samarbetspartners har du/ni kontakt med?

Finns det fler aktörer som du/ni tycker borde vara involverade?

Hur ser du på insatsens genomförande?

Vilka utmaningar finns det i samarbetet?

Vilka möjligheter?

Finns det delar i samarbetet som kunde utvecklas?

Hur ser du på er medverkan i framtiden?

Är det något som du vill tillägga?

Bilaga 3

Frågeformulär – ungdomar (och föräldrar)

Har du några frågor innan vi börjar?

Har du tagit del av det informationsbrev som jag skickade ut inför intervjun?

Samtycker du till att intervjun spelas in?

Vad är Hemmaplan för verksamhet?

Vad är det som sker inom insatsen?

Hur kommer det sig att du deltar?

Hur gick det till när blev del av insatsen?

Berätta om de som arbetar med i insatsen och din relation till dem.

Hur tycker du att det är att delta i insatsen?

Vilken betydelse har insatsen för dig, i relation till din situation?

Vad hoppas du uppnå med att delta i insatsen?

Vad vill du göra efter insatsen?

Är det något som du vill tillägga?